

Fi 1982.11.12.

VEGYIPARI GONDOK

Az ICI és társai

Az 1973-as árobbanás a nyugat-európai vegyipari cégeknél is többszörösére emelte az alapvető nyersanyagok — mindenekelőtt az olaj — beszerzési világpiaci árát. Mivel azonban a késztermékek legalább arányosan drágultak, a vegyipari vállalatok nagymértékben növelték nyereségüket a korábbi időszakhoz képest. Az 1973—74-es időszakot követően az erőteljes konjunktúra miatt a legtöbb cég úgy gondolta: érdemes a kapacitást bővíteni, a szerves vegyiparban új termelő egységeket létrehozni. A beruházások megindultak, a hetvenes évek végére azonban egyértelművé vált, hogy belépésük után túlkínálat keletkezik. Ezek után jött 1979—80, a nyersanyag-költségek — elsősorban a kőolaj ára — ismét megkétszereződtek, miközben a kereslet a kibocsátott termékek iránt a recesszióban fokozatosan mérséklődött. E folyamat nem meglepő következménye, hogy a legtöbb vegyi konzern pénzügyi helyzete ma már ingatagga vált.

★

Vegyük például az angol ICI-t, amely a tőkés világ ötödik legnagyobb vegyipari cége. Adózás utáni nyeresége 1977—79 között meghaladta a lekötött eszközök 10 százalékát, tavaly és tavalyelőtt azonban az így már jövedelmezősége csak 4 százalékos volt. A részlegek közül *veszteséges* a műszálgártás, a szerves vegyi termékek, a műanyagok és a petrokémiai áruk előállítása. *Nyereséget* hoztak viszont a gyógyszerek, növényvédők szerek, műtrágyák és festékek. Az előrejelzések szerint az ICI nyeresége ebben az évben tovább csökken.

Ebben a helyzetben a vállalat vezetése először is a *termelés költségeit* kísérlette meg mérsékelni. Tavaly a Nagy-Britanniában lévő üzemekben dolgozók számát 11 százalékkal csökkentették és az idén további 8 százalékos mérséklés várható. A jelek szerint 1983-ban újabb elbocsátásokra kerül sor és így végeredményben három év alatt az ICI nagy-britanniai létszáma a korábbi szintnek mintegy *háromnegyedére* esik vissza.

A nyilatkozatok szerint „áramvonalasítani” fogják a *vállalat belső szervezetét*

is. A korábbi felállásra az erős centralizáció volt jellemző. A kétmillió fontot meghaladó beruházásokról már nem az érintett üzem vezetése, hanem csak a tröszt dönthetett, több menetben vizsgálva a kérdést, bizottságok bevonásával. (Az értékhatar „racionalitását” jól mutatja, hogy az ICI fogalma tavaly elérte a 6,6 milliárd fontot.) Az új megközelítés szerint *jelentősen csökkentenék a tröszt-központban dolgozó vezetők számát és decentralizálják az operatív döntéseket.* Az egyes részlegek tehát mint különálló „nyereségcentrumok” működnek majd a központ által kialakított vállalati stratégia keretében. A részlegek önállóságát jelképesen az is erősíti, hogy a részlegvezetőket külön igazgatótanács segíti majd. (Vagyis: a trösztközponttal való vitájában a részlegvezető támaszkodhat a testületi döntés erejére.)

Igyekeznek megszabadulni ezzel párhuzamosan a veszteséges vagy kevésbé jövedelmező termékektől és ezzel egyidejűleg növelik a *szakosodást* egyes áruk, árucsoportok gyártásában. Ennek értelmében kötött a brit vállalat idén júniusban megállapodást a Britich Petroleummal. Az egyezmény szerint a BP megkapja az ICI angliai polietiléngyártó üzemait a BP PVC-kapacitásaiért cserébe. A „hoci-nesze” mindkét vállalatnak alkalmat ad arra, hogy tevékenységi körét ésszerűen szűkítse, a piac egy darabját a korábbinál jobban „monopolizálja”. (A nyugat-európai trösztellenes törvények lényegesen enyhébbek tengerentúli társaiknál. A fentihez hasonló megállapodás az USA-ban valószínűleg megtámadtatott volna a bíróságnál.) Az ICI így kutatásában, fejlesztő tevékenységében koncentrálna a PVC új alkalmazási formáira, a BP a polietilén iránti igények felkeltésére.

Az ilyen típusú „megosztó megállapodások” önmagukban természetesen még *nem oldják meg* a vegyipar problémáit. A túltermelést jelentő kapacitások változatlanul megmaradnak, csak éppen tulajdonosul neve változik. Ha egy bizonyos termék piaci egyensúlyát helyre akarják állítani az új tulajdonosnak kapaci-

tása egy részét *tudatosan le kell állítania* és remélnie, hogy versenytársai ugyanúgy cselekednek. (Az ugyanis értelemszerűen fél sem merülhet, hogy a kínálatban nagy szerepet játszó valamennyi cég kössön egymással szakosítási megállapodást.)

A válságból való kilábalásra a legtöbb vegyi konzern elképzelése fő vonalaiban azonos: több *magasabb feldolgozottsági fokú, több hozzáadott értékű, különleges terméket kíván* előállítani. Előfordulhat azonban, hogy sokan kívánnak ugyanarra a vonalra szakosodni. Ekkor pedig elkerülhetetlen a túltermelési helyzet magasabb szinten való megismétlődése.

★

Az ICI úgy tervezi, hogy termelésében fokozatosan *csökkenti a vegyipari alapanyagok és műszálak arányát.* Mármost a „hagyományos” műszálakat. A vállalat ugyanis *két új műszáltípussal is jelentkezett.* Az egyik selyemszerű, a másik szarvasbőr utánzat. Kérdéses azonban: kiutat jelenthetnek-e ezek a lépések a jelenlegi piaci helyzetben? 1978 óta a nyugat-európai műszálgyártók kapacitásuk 25 százalékát voltak kénytelenek bezárni és a jelek szerint további 17 százalékos mérséklésről várható kollektív megállapodás. Korábban a gyártók úgy vélték, hogy a kapacitások drasztikus csökkentése révén sikerül a keresletet a kínálattal egyensúlyba hozni.

Tavaly egy darabig úgy tűnt, az optimista előrejelzések válnak valósággá. A felhasználók is a forgalom élénkülésében bíztak, feltöltötték készleteiket, sőt a szálgyártók áremelési igényét is honorálták. Napjainkban azonban — hisz a fellendülés még nem következett be — a szálfelhasználók éppen ellenkezőleg járnak el, raktáraik ürítése érdekében inkább folyó megrendeléseiket csökkentik.

A nyugat-európai vegyipar problémája — mint az ICI példája is mutatja — tehát több szintű. Egyrészt sok terméket a jelenlegi árak és költségek összevetésében *drágán* állít elő. Másrészt pedig kapacitása jónéhány területen, és nem csak átmenetileg meghaladja a keresletet. Ebből a helyzetből a kijutás nem lesz könnyű. A megoldást Nyugat-Európa önerőből alighanem képtelen lesz megtalálni. Érdemes gondolni azokra a petrokémiai kapacitásokra, melyeket az olajtermelő arab országokban hoztak létre. A döntést arról, hogy magasabb feldolgozottsági sávra — több hozzáadott értéket előállítva — kell „átmenni”, ott is hamarosan meghozhatják.

A kiugróan magas növekedési ütem, az általában szilárd külső egyensúlyi helyzet változatlanul az exportőrök érdeklődésének a középpontjában tartja az ASEAN-országokat.

A gazdasági növekedés tényezőit vizsgálva, a legnagyobb szerepet kétségtelenül a természeti kincsek játsszák. Indonéziát olaj- és földgázkészletei mentették meg a csődtől (a kivétel háromnegyedet ma is e két termék adja). A négy ASEAN-ország adja a világexport jelentős részét természetes gumiból, ónból, pálmaoljából és rizsből. Számottevő készletekkel rendelkeznek fából, vegyipari nyersanyagból és bauxitból is.

Nyersanyagra építve

A nyersanyagkincsek azonban csak az alapot jelentették, amelyre egy kifejezetten *növekedéscentrikus* kormánypolitika épülhetett. A gazdaságpolitikai irányvonal pedig számolható — mint eszközzel — a külföldi beruházásokkal és az olcsó munkaerővel. Ez utóbbi esetben azonban nem csupán a bérszínvonal-különbség vonzotta a fejlett tőkés országok vállalatait. A kormányok igyekeztek a munkaerő képzettségét jelentősen javítani. Míg Indonéziában 1973-ban az iskolaköteles gyermekeknek csupán 57 százaléka részesült oktatásban, addig 1981-re az arány 90 százalékra emelkedett. A Fülöp-szigetek lakosságának mintegy 90 százaléka írástudó és a felsőoktatásban mintegy egymillió diák tanul. A beruházások irányát pedig a kormányok mindig igyekeztek egyértelműen meghatározni.

A négy ország gazdaságpolitikája továbbá *hasonlóságokat* is mutat. Valamennyien termelési szerkezetük diverzifikálására, a nyersanyagexport visszaszorítására és feldolgozott termékekkel való kiváltására törekednek. A régióban kritikus probléma az *infrastruktúra* fejletlensége. Ezért a középtávú tervek szerint jelentős összegeket kívánnak az oktatásügy, vízgazdálkodás, egészségügy és energiahálózat fejlesztésére fordítani.

ASEAN-ORSZÁGOK

Üzleti lehetőségek

Mindezt az is indokolja, hogy a dinamikus gazdasági növekedés nem egyformán „emelte ki” az országok lakosságát és bizonyos esetekben így a társadalmi feszültségek a nyolcvanas évek elejére élesebbé váltak. Indonéziában például ma havonta mintegy 40 000 embert telepítenek át a sűrűn lakott Jáváról más szigetekre, az új lakóhely infrastrukturális fejlesztése pedig nyilvánvalóan beruházásigényes. Thaiföldön a mezőgazdaság növekedési rátája maradt meglehetősen alacsony, és így jelentős a különbség a városi és falusi lakosság jövedelmi viszonyai, életkörülményei és foglalkoztatottságának színvonala között.

Jó tanács exportőröknek

A gyors gazdasági növekedés természetesen együttjárt az import iránti kereslet bővülésével is. Nem csupán olyan beruházási javaknak volt és van piacuk, ahol az eladás bizonyos értékhatáron felül szükségképpen hiteligényes. A térségben — a magas fuvar költségek ellenére folyamatosan értékesíteni lehet *műtrágyát, vegyi alapanyagokat, húst és tejterméket* is. Piaci lehetőségek vannak fogyasztási iparikkékből is, itt azonban a hazai hagyományos termelés, a külföldi részvétellel létesült helyi kapacitások behatárolják az import iránti keresletet.

A négy ország többé-kevésbé *azonos feltételeket* biztosít az exportőröknek. Elengedhetetlen például a megfelelő, folyamatos jelenlét, a kormányzervekkel való jó kapcsolat. Bár az országok nagy szerepet szánnak a magánszektornak, a kormány irányítja a beruházásokat és az importot. Például: a Fülöp-szigeteken akk-

reditív nyitáshoz a központi bank engedélye keil.

A piaci munkáról szólva a legtöbb ismertető leszögezi, hogy ebben a térségben a nyugat-európai üzleti módszerek *nem alkalmazhatók*. Az egyik kiadvány például az indonéz piaci munkához a következő tanácsokat adja (melyek aligha csak arra az egy országra érvényesek): „a dolgok itt hosszabb idő alatt intéződnének el, mint Nyugat-Európában; a tárgyalópartnerek a legtrikább esetben mondanak egyértelmű igent vagy nemet; az írott rendelkezések szellemét kell megérteni, hisz betűjétől a helyi partnerek készek rugalmasan eltérni...”

Fejlesztési programok

A közzétett tervek szerint a növekedési ütem a négy országban a nyolcvanas évek elején is *magas* lesz. Bár az eltérő időtáv kétségtelenül gátolja az összehasonlítást. Thaiföldön nemsokára megkezdik az ötödik ötéves tervet, amely a GDP átlagosan 6,9 százalékos növekedésével számol 1982—86. között. Indonéziában most léptek az ötéves terv második felébe, itt 1979—83. között évi 6,3 százalékos emelkedést irányoztak elő. Malaysia pedig 1981—85. között a bruttó nemzeti termék 7,6 százalékos bővülését szeretné évi átlagban elérni.

A jelek szerint tovább nő a régió bekapcsolódása a *nemzetközi munkamegosztásba*. Thaiföld így reálisnak tartja az import évi 17,1 százalékos bővülését miközben a kivitel évente 21,8 százalékkal emelkedik. (A külkereskedelmi tervadatok folyóárasak.) A terv érdekessége, hogy Thaiföld nem kívánja növelni a kőolajimportot a mostani szinthez képest.

Hasonló tendenciák figyelhetők meg a térség más országaiban is. Mivel pedig a fejlesztési tervek általában már tartalmaznak a legnagyobb, struktúraalakító programokat, képet alkothatunk arról is, mit kívánnak az országok még importálni, illetve milyen termékekből létesül exportkapacitás. Külföldi vállalatok számára nyilvánvalóan beszállítóként is nyílnak meg üzleti lehetőségek a térségben előnyösebb helyzetben levő japán és USA-cégek fővállalkozásai mellett.

A *malajziai fejlesztési tervben* a prioritást a hazai nyersgumi, pálmaolaj, ón és bors feldolgozása jelenti, de ösztönözni kívánják a fentiekén kívül a hús- és tejfeldolgozó, szilikátipari, műszeripari és járműgyártó üzemek létesítését. A *Fülöp-szigeteken* 11 program megvalósítását vették tervbe — összesen 6 milliárd dolláros programban, amelyek között petrokémiai, cementipari, műtrágyaipari, alumíniumipari, vegyipari alapanyaggyártás és a cellulózgyártás szerepel. Petrokémiai üzemláncot — finomítók, kralokölüzem, olefinek — Indonézia terve is tartalmaz. Erre építve kívánják azután kiépíteni a műtrágya és műanyag gyártását. Itt is előkészületben van egy alumíniumkohó építése és tervezik a hazai falkincs feldolgozásának fejlesztését is.

Az országok fejlesztési terve alapján — úgy tűnik, hogy a régió *külkereskedelme* a nyolcvanas évek közepére átalakul. Valószínűleg a jelenleginél lényegesen kisebb mennyiségben lehet majd eladni a négy országnak vegyipari alapanyagokat, műanyagokat és műtrágyát, mert a létesítendő kapacitások a jelek szerint nem csupán az adott ország igényeit fedezik, hanem a régió ellátását is bizonyos mértékben megoldják. Megnöviszont a térségben az igény a különféle *termelési és infrastrukturális rendszerek* iránt. Az alapanyagipar és a feldolgozóipar fejlesztése minden bizonnyal növeli a gép- és berendezésimportot, sok esetben valószínűleg a helyszíni szerelést is „importálni” kell majd.

g.—sz.

A szomszéd árnyéka

Nem kis felzúdulást váltott ki Kanadában a nyár derekán elfogadott pótköltségvetés, amelynek legfájóbb tétele az eredetileg ez évre tervezett 10,5 milliárd dolláros *büdzsédeficit megemlése* 19,6 milliárdra. Az évközi költségvetési módosítás is jelzi, hogy az eddig viszonylag egészséges kanadai gazdaság 1982-ben már számottevő gondokkal kényszerül szembenézni.

Magas termelési költségek

A gazdasági helyzet romlása felerősítette azokat a gazdaságpolitikai vitákat, amelyek a zűrzavaros állapotok kialakulásának okait kutatják. A gazdaságpolitikusok egy része szerint a vártnál jóval mélyebb recesszióért egyértelműen a magas *amerikai kamatlábak*, illetve Kanada túlzott gazdasági kötődése az Egyesült Államokhoz a felelős. Mások viszont a kormány engedékeny, a *jóléti állam* vívmányaihoz túlnótló ragaszkodó gazdaságpolitikáját, illetve az erőszakos kanadizálási törekvéseit tartják a bajok okozóinak.

A *bruttó társadalmi termék* (GNP) a tavalyi 3 százalékos növekedés után az előrejelzések szerint idén 1,7 százalékkal csökken. Az inflációt — amely egyébként Kanadában az első számú „közellenység” — 1982-ben sem sikerül egyszámjegyűvé csökkenteni, a pénzromlás várhatóan 10,2 százalékos lesz. Kritikus helyzet alakult ki a foglalkoztatás területén: júniusban rekordmagasságot, 11 százalékot ért el a munkanélküliség, az állástalannok száma 1,3 millió volt. Jelentősen visszaesett az ipar termelése, a gyártókapacitások egyharmada kihasználatlanul áll. Különösen azokat az iparágakat sújtja a dekonjunkció — energiaszektor, bányászat, erdőgazdaság —, amelyek Kanada legnagyobb exportpiacán, az USA-ban is a válságiparágak közé tartoznak.

Noha az ország külkereskedelmi mérlege évek óta aktívumot mutat, egyre nő a fizetési mérleg hiánya. (A passzívum idén várhatóan eléri az 5,5 milliárd USA-dol-

lárt.) A hiány oka elsősorban az úgynevezett láthatatlan tételekben keresendő. Miután a kanadai gazdasági életet behálózják az amerikai tulajdonú, vagy érdekeltégű cégek, ezek nyeresége az Egyesült Államokba vándorol. A kedvezőtlen konjunkcióra, valamint az erőteltett „nemzeti” politika következtében mind a hazai, mind pedig a külföldi tőke folyamatosan áramlik ki az országból, 1980 óta 20 milliárd dollár értékű tőke menekült ki Kanadából.

Gondot jelent a jövőt illetően, hogy Kanadában alacsony szintű a *magántőkeberuházás*, mivel az alacsony profittal és a magas kamatlábakkal küszködő ipar elhalasztja a beruházásokat. A kanadai dollár viszonylagos gyengélkedése ugyan elvben javítja a hazai áruk külföldi versenyképességét, de a gyakorlat mást bizonyít. (Az OECD szakértői idén 4,4 százalékos visszaesést várnak az ország áru-és szolgáltatásexportjában.) A termelési költségek magas — és egyre emelkedő — szintje lemorzsolja a kanadai dollár 1980-ban történt drasztikus leértékeléséből származó exportelőnyöket.

A termelési költségek emelkedésének — és bizonyos fokig a kanadai recessziónak — egyik tényezője a *béreköltségek* alakulása. Kanadában érvényesül a béár spirálhatás, a kormányzat ugyanis — a szakszervezetek nyomásának engedve — ez idáig nem nyúlt a bérellenőrzés fegyveréhez. Míg az amerikai szakszervezetek többsége elfogadta a kormány és az ipar „önkéntes” bérharcmérseklési javaslatát, sőt a munkanélküliség visszaszorítása érdekében átmérsékelte a béremelést is lemondott, a kanadai szakszervezetek ilyen áldozatvállalásra nem voltak hajlandók. Jellemző

adat, hogy 1970 és 1980 között az USA-beli vállalatok bérköltségei 77 százalékkal növekedtek, Kanadában az emelkedés 110 százalékos volt. (Tavaly a kanadai szakszervezetek például csaknem 13 százalékos béremelést harcoltak ki.)

Lazítani a kapcsolatokat

A kormány júniusban *változtatott bérpolitikáján*, mert túlságosan magasra csaptak a recesszió hullámai. Ötszáz ezer közalkalmazottra Ottawa kötelező erejű bérellenőrzést vezetett be, s nagy kampányt indított a magánszektor meggyőzésére, hogy kövesse a példát. Nem kizárt, hogy a példa követésre talál, mert ugrásszerűen nő a vállalati csődök száma. 1978 óta megháromszorozódtak a csődbejelentések, s csak az idei év első hat hónapjában 12 ezer vállalat jelentett fizetéképtelenséget.

Miután a kanadai kormány, valamint az OECD szakértő bizottsága megállapította a diagnózist, sor került az okok mélyebb elemzésére, a szükséges *gazdaságpolitikai változások* feltárására. Kétségtelen, hogy az Egyesült Államok gazdasági életének rendkívüli hatása van Kanadára. Míg Nyugat-Európa és Japán az amerikai konjunkcióra, vagy dekonjunkcióra hullámai általában csak késlekedve, esetenként letompítva éri meg, Kanada a szoros gazdasági összefonódás következtében „első kézből” kapja az USA-tól a jó, illetve a rossz hatásokat.

A magas kamatlábak, a restriktív amerikai beruházási politika, a pénzellátás visszafogása és még számos, az USA-ban tapasztalható jelenség azonnal érezteti átgyűrűző hatását Kanadában. Sok esetben

teljesen azonosan alakul a két ország kamathelyzetéről, GNP-jéről, költségvetési mérlegéről, valamint pénzellátásáról hosszabb távra megrajzolt grafikon.

A két gazdaság összefonódásának kárait jól látják Ottawában. A kapcsolatok lazítása, a piacok diverzifikálása érdekében Kanadában már több intézkedés született, a gazdaságtörténelmi hagyományok felszámolása azonban érthetően meglehetősen lassan halad.

A meghirdetett *nemzeti energiapolitika* célja a kanadai tulajdontöbbség a kőolaj- és a földgáziparban. 1980-ban Kanada 25 legfontosabb energetikai vállalata közül 17 részvényeinek több mint 50 százaléka volt *külföldi* — elsősorban amerikai — kézben. Ez a 25 vállalat adja a kanadai kőolaj és földgáztermelés, illetve értékesítés 72 százalékát. A tervek szerint 1990-ig a tulajdonarányokban gyökeres fordulatnak kell beállnia, a kanadai cégeknek többségi tulajdonra kell szert tenniük. (A felvásárláshoz a bankok kölcsönöket biztosítanak, ez viszont felpörgetheti az inflációt.)

Egy esztendő alatt csaknem 10 százalékos eltolódás következett be a kanadai cégek javára az energiapiaci tulajdonviszonyaiban.

A „nemzeti” program keretében megnehezítik, szigorúbb feltételekhez kötik a *külföldi működő tőke beáramlását* az országba. Ez az intézkedés, valamint az antiinflációs lépések sora Ottawában azt a reményt kelti, hogy belátható időn belül sikerül majd valamelyest korlátozni az amerikai gazdaság kedvezőtlen hatásainak ellenőrizhetetlen és gyakorlatilag megátolthatatlan átszivárgását, s egyúttal sikerül az országot visszaállítani a régi növekedési pályára. A kialakult kedvezőtlen helyzet ma már Ottawát is ráébresztette arra, hogy a fellendülést népszerűtlen intézkedésekkel lehet csak elérni. Ilyenek az amerikai tőke súlyának csökkentése, illetve a jóléti állam képének bizonyos fokú megnyirbálása.

G.—Sz.

Szerkezeti gondok

A spanyol gazdaságot jelenleg nem csupán a minden nyugat-európai országot próbátétel elé állító recesszió gondjai foglalkoztatják, hanem súlyos kereskedelmi és fizetési mérlegproblémák, erőteljes munkanélküliség és az energiagazdálkodás különösen nagy sebezhetősége is. A Közös Piachoz való közeledés strukturális problémái tehát rendkívül kedvezőtlen gazdasági légkörben várnak megoldásra.

Spanyolországban 1960 és 1974 között, tehát az első olajsokk időpontjáig rendkívül erőteljes konjunktúra uralkodott. A bruttó társadalmi össztermék növekedése ebben az időszakban évi átlagban meghaladta a 7 százalékot. 1975 óta azonban az évi átlag már csak 2 százalék, ami lényegesen kevesebb az OECD-országok átlagánál. 1981-ben a gazdaság reálnövekedése nem haladta meg az 1,5 százalékot, noha a kormány előrejelzése szerint eredetileg 3 százalékos növekedésre számítottak.

Spanyolország esetében ezek a problémák egyértelműen kapcsolhatók az egymást követő két nagy olajsokk hatásához. Összehasonlítva az NSZK, Franciaország, Olaszország és Spanyolország energiámérlegét, kitűnik, hogy 1981-ben az olaj részesedése Spanyolországban 61,4 százalék volt. Ennél csak az olasz arány volt magasabb (67,1 százalék), míg az NSZK és Franciaország energiámérlegében az olaj részesedése lényegesen alacsonyabb (52,3, illetve 55,9 százalék).

Spanyolország esetében a külkereskedelmi és fizetési mérleg hiányának növekedése a legközvetlenebbül összefügg az „olajszámla” összegének emelkedésével.

1973-ig a spanyol fizetési mérleg azért lehetett aktív, mert a külkereskedelmi mérleg hagyományos deficitjét a turizmus devizabevételei és a külföldön dolgozó spanyol vendégmunkások devizában hazautalt jövedelme messzemenően kiegyenlítette. Így 1970 és 1973 között a fizetési mérleget sikerült egyensúlyban tartani, sőt, szerény (0,5 milliárd dolláros) felesleg is mutatkozott. Az első olajsokk után az úgynevezett „láthatatlan jövedelmek” már nem tudták többé kiegyenlíteni a megnövekedett olajár következtében mind negatívabbá váló külkereskedelmi mérleget. 1974 és 1976 között a fizetési mérleg deficitje már 3,5 és 4,3 milliárd dollár körül ingadozott.

1976 és 1979 között a viszonylagos stabilitás évei következtek. Ebben két új tényező játszott meghatározó szerepet. Az egyik az úgynevezett „Moncloa-paktum” volt. Ez voltaképpen politikai ihletésű gazdasági megállapodásnak minősíthető. A még ingatag spanyol parlamenti demokrácia pártjai felismerték ugyanis: rendkívüli politikai veszélyt jelent, hogy Franco halála és a diktatúra bukása egybeesett a nemzetközi konjunktúra megtörésével. Ezért a „Moncloa-paktum” a szakszervezetek aktív közreműködésével nagymértékben korlátozta a bérigényeket és gyakorlatilag elfogadta a bérből és fizetésből élők reáljövedelmének tartós stagnálását.

Ezzel párhuzamosan az első olajsokk hatása a nagy nyugat-európai országokban is kezdett felszívódni, ami lehetővé tette a spanyol export növelését, s ugyanezek az okok az idegenforgalomból származó devizabevételek növekedéséhez vezettek. Így ebben a három évben sikerült ismét csökkenteni a külkereskedelmi mérleg hiányát és ezzel párhuzamosan egyensúlyba hozni a fizetési mérleget.

A második olajsokk 1980-ban érte el Spanyolországot és ez már egybeesett a Nyugat-Európában tartósan kibontakozó recesszióval. 1980-ban Spanyolország volumenben kevesebb mint két százalékkal emelte olajimportját. Értékviszonylatban azonban ez több mint 82 százalékos emelkedést jelentett. A teljes behozatalban 1980-ban 33,1 százalék volt az olajimport aránya tehát Spanyolország az összimport csaknem egyharmadát költötte olajra. A külkereskedelmi mérleg deficitje az előző év 5,7 milliárd dolláros szintjéhez képest ugrásszerűen megnőtt és elérte a 12 milliárd dollárt. Miután a nyugat-európai recesszió következtében a turizmus devizabevételei és a vendégmunkások hazaküldött devizajövedelmei stagnáltak — 1980-ban a fizetési mérleg már 5,1 milliárd dolláros rekordhiánnyal zárult.

1981-ben a helyzet tovább romlott, annak ellenére, hogy az olajár nem emelkedett. Ennek magyarázata a pezeta fokozódó gyengesége, amelynek következtében a volumenben 7,7 százalékkal csökkent az olajvásárlások ellenére a dollárban fizetendő olajszámla pezetaértéke több

mint 30 százalékkal emelkedett. Ennek következtében a külkereskedelmi mérleg hiánya 16 milliárd dollár körül mozog és a láthatatlan jövedelmek stagnálása következtében a fizetési mérleghiány megközelítette a nyolcmilliárd dollárt. (Egyébként az olajszámla gyakorlatilag egyenlő a külkereskedelmi mérleg deficitjével.)

Mindez erőteljesen fokozta Spanyolország külföldi adósodását. 1980-ban Spanyolország arany- és devizatartalékai még 13,5 milliárd dolláros rekordszinten állottak. Ez azonban csak azért volt lehetséges, mert a kormány pénzügyi politikája a tartalékok kímélésére törekedett és a fizetési mérleg hiányát nagyszabású hitelfelvételekkel kívánta fedezni. A magas arany- és devizatartalékkal párhuzamosan így Spanyolország külföldi adóságainak szintje elérte a 23 milliárd dollárt. 1981 folyamán változatlan pénzügyi politika mellett sem sikerült már teljesen megóvni a pénzügyi tartalékokat. Az arany- és devizatartalékok összege 11 milliárd dollárra esett vissza, miközben 1981 végén a külföldi adóságok elérték a 28 milliárd dollárt.

Spanyolország nehézségeit strukturális problémák is súlyosbították. A konjunktúra és az olajsokk hullámzásaitól függetlenül 1960 és 1980 között ugyanis egészen rendkívüli szerkezeti változás

zajlott le a spanyol gazdaságban. A bruttó társadalmi termék előállításában az agrárszektor részesedése 23,7 százalékról 7,5 százalékra zuhant. Közben az ipar részesedése csak szerény arányban nőtt (35,5 százalékról 36,5 százalékra). A szolgáltatási szektorban viszont rohamos részesedésváltozás volt tapasztalható: 41 százalékról 56 százalékra.

Ez a strukturális változás bizonyos torzulásokat tükrözött. Nevezetesen azt, hogy a szolgáltató szektor javára történő arányváltozás túlságosan erős volt, s ugyanakkor az ipar az európai recesszió feltételei között egyre nehezebben bizonyult versenyképesnek a nyugat-európai piacokon. További, járulékos szerkezeti problémát okozott, hogy a gyors változás következtében óriási regionális különbségek keletkeztek. Így például Katalóniában, a Baszkföldön és Madridban (az ipar három gócpontjában) az egy főre jutó nemzeti jövedelem 25 százalékkal magasabb volt az országos átlagnál. Andalúziában, Estremadurában és Galiciában pedig 30 százalékkal alacsonyabb. A szóródás tehát óriási: 55 százalék.

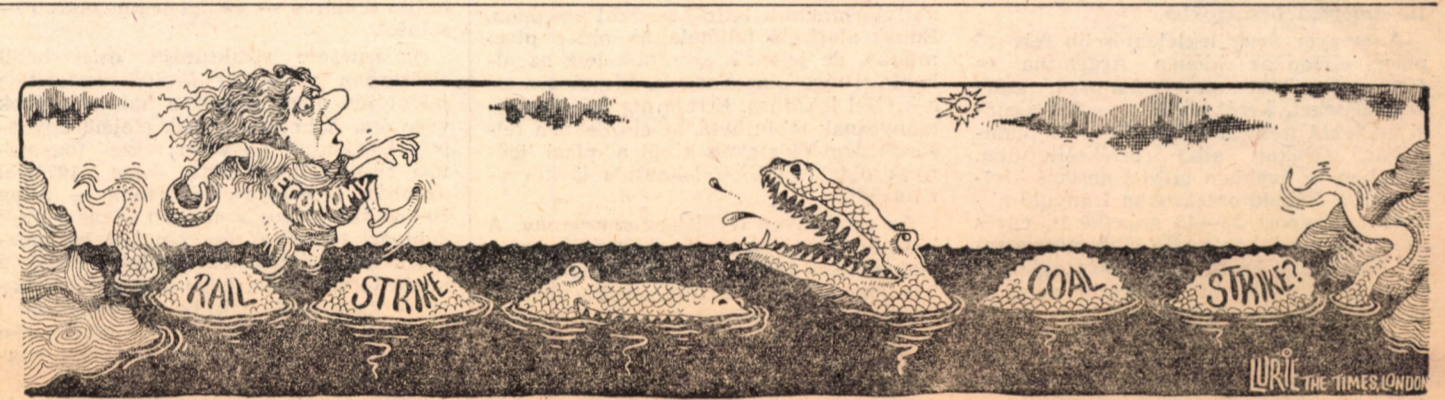
Ilyen helyzetben elkerülhetetlen volt a munkanélküliség növekedése. Hivatalos adatok szerint 1981 végén megközelítette a munkanélküliek száma az 1,8 milliót, ami az aktív lakosság több mint 13 százaléka. Általános vélemény szerint azonban ez csak részleges adat, miután (különösképpen az ipari fejlődésből kimaradt tartományokban) igen jelentős rejtett agrármunkanélküliség tapasztalható. (Egyébként a Közös Piachoz való csatlakozás ipari feltételeinek teljesítése a munkanélküliség növelésének irányába hat. A termelés versenyképessége tétele és

racionalizálása következtében a spanyol iparban 1981 folyamán kétszáz ezer munkahely vált feleslegessé és 1982-ben további száz ezer „tűnik el”.)

Spanyolország esetében a parlamentáris intézmények gyengesége továbbra is azt jelenti, hogy a társadalmi partnerekre nehezedő politikai nyomás óriási. Egyedül ennek köszönhető, hogy 1981-ben a kormánynak sikerült elfogadtatnia a szakszervezetekkel a „Moncloa-paktum” folytatását. Ez azt jelenti, hogy 1981-ben 15 százalékos infláció mellett a nominális bérek csak 11–13 százalékkal emelkedtek. 1982-ben pedig várhatóan hasonló inflációs rátával a nominális bérnövekedés nem haladja meg a 8–11 százalékot. A „Moncloa-paktumnak” ez a „hallgatólagos” meghosszabítása a reáljövedelem jelentős csökkenését jelenti. Ellenszolgáltatásként a kormány kötelezte magát, hogy külföldi hitelek felhasználásával és átfogó beruházásösztönzési programmal 1982 végéig mintegy 350 ezer új munkahelyet teremtenek.

Természetesen kérdéses, hogy mindez a valóságban hogyan fest majd. A spanyol Nemzeti Bank legutóbbi jelentése nem titkolja, hogy külgazdasági hatások (tehát a nyugat-európai recesszió lanyhulása és a gazdaság általános élénkülése) nélkül Spanyolország egyedül nem képes kiemelkedni a jelenlegi stagflációból. A Nemzeti Bank jelentése arra is felhívja a figyelmet, hogy a Közös Piachoz történő csatlakozás hosszú ideig tartó strukturális változtatást igényel Spanyolországtól és ez csak kedvező külső körülmények mellett — tehát egy általános nyugat-európai gazdasági élénkülés légkörében hajtható végre.

—ie—

MINDIG CSAK ELŐRE! (A The Times-ből)

Egy kis infláció?

Március 9-ével vége lett a találgatásnak, a konzervatív kormány pénzügyminisztere beteresztette a parlamentben javaslatát. A büdzsé április 1-től lépne életbe és magában foglalná még értelemszerűen 1983 első három hónapját is. Ez az az időszak, mely sorsdöntő lehet a brit konjunktúra szempontjából. Ezalatt dől el ugyanis, mi is történt voltaképpen a tavalyi év második felében. Megindult-e vajon egy komoly fellendülés, vagy csupán egy átmeneti megélénkülés mutatkozott? Sikerül-e megállítani a munkanélküliség növekedését? Folytatódik-e a külgazdasági mutatókban az 1981-ben megmutatkozó erőteljes javulás? (Tavaly ugyanis a kereskedelmi mérleg többlete mintegy 11 milliárd dollár volt és ezzel a fejlett tőkés országok között Angliáé a vezető hely).

Különösen éles fénnyben van a versenyképesség és az infláció kérdése. 1979–80-ban a front mintegy 23 százalékkal értékelődött fel és ez — együtt az időnként 20 százalékot is meghaladó inflációval — az angol ipar versenyképességét mintegy 50 százalékkal csökkentette. Ebből ugyan tavaly az árfolyammozgás következtében sikerült valamit visszanyerni, azonban tartós sikerhez feltétlenül szükség van arra, hogy az áremelkedés üteme 10 százalék alá kerüljön. Mérséklődő infláció mellett valószínűleg a kölcsönkamatlábak is lejjebb kerülhetnek és ez a termelés pénzügyi terheit csökkenthetné. Versenyképesebbé válnának a vállalatok által kibocsátott kötvények is. Feltéve — újabb összefüggés —, ha az állam nem jelentkezik a pénzpiacon konkurensként.

Ezek azok az összefüggések, melyeket a költségvetés nyilvánosságra hozatala előtt a szaksajtóban és a közéletben széles körben tárgyaltak. Tegyük hozzá: a brit gazdaság rövid távú kilátásairól esett elsősorban szó. Legalább olyan fontosak azonban azok a strukturális gondok, melyek Angliát a második világháború óta eltelt időszakban nyomasztották. Az ország növekedési üteme hagyományosan alacsony.

Az ötvenes években, miközben a versenytársak átlagosan 4 százalékkal bővítették termelésüket a brit statisztika mindössze évi 2,5 százalékos bővülést regisztrált. A hatvanas évekbe a brit gazdaság felgyorsult ugyan, a különbség azonban a többiekkel szemben megmaradt. A nyolcvanas évek elejére pedig Nagy-Britannia az egy főre eső bruttó nemzeti termék tekintetében a tőkés országok között a tízenyolcadik helyre esett vissza. Hasonló különbség tapasztalható a termelékenység mutatók összehasonlításakor is.

Az olajárrobbanás után például a hetvenes évtizedben az egy dolgozóra jutó termelés a szigetországban évente mindössze 0,6 százalékkal bővült — ez ugyan jobb érték, mint az Egyesült Államoké azonban jelentősen elmarad a versenytársak mutatóitól. Lényegesen alacsonyabb a feldolgozóipar jövedelmezősége is, ráadásul a hatvanas évektől kezdve meredeken esik, az akkori eszközre vetített 16–17 százalékkal szemben ma mindössze mintegy 3 százalékot tesz ki. (Az Egyesült Államok feldolgozóira jelenleg körülbelül 20 százalékos profitráttával dol-

gozik.) Nemzetközi összehasonlításban elmarad Angliában a beruházások aránya a GDP-ban is.

A másfél éven keresztül, tavaly nyárig tartó recesszió — melynek során a bruttó hazai termék mintegy 6 százalékkal csökkent — tehát olyan gazdaságot sújtott, melynek már hagyományos jellegzetessége az alacsony növekedési ütem, a nem kielégítő versenyképesség és a mérsékelt beruházási ráta. A konzervatív kormány — úgy tűnik — a rövid és hosszú lejáratú problémák orvoslását ugyanazzal a módszerrel képzelte el: a vállalati szféra működési feltételeinek szigorodása-szigorítása útján. Az elgondolás eszerint az, hogy a kedvezőtlenebb környezet ki fogja kényszeríteni a vállalatoknál azt a hatékonyságjavulást, mely tartósan helyreállíthatja a nemzetközi versenyképességet. Ebben az összefüggésben a munkanélküliségi ráta — legalábbis részben — egy szükségszerű „áldozatot” takar, amennyiben olyan kapacitások szűntek meg, melyek tartósan amúgy sem voltak nyereségesen működtethetők.

Ennek a módszernek kétségtelen hátránya, hogy a kedvező hatások — ha egyáltalán vannak — csak később jelentkeznek, miközben a társadalom tűrőképessége a jelenben van próbára téve. Logikus tehát, hogy a konzervatív kormány napjainkban nem örvend gazdaságpolitikájáért a legnagyobb népszerűségnek. Hozzájárul ehhez, hogy több fontos mutatót illetően a helyzet ma annál is rosszabb, amilyen pozícióban Thatcherék a kormányrudat 1979-ben átvették. (Visszaesett a bruttó hazai termék, magasabb az infláció üteme. Gyorsan nőtt viszont az elmúlt fél évben a termelékenység és szilárd a külső egyensúly.)

Az 1982–83-as költségvetés nem tartalmazza a gazdaságpolitikai vonalvezetés megváltozását. Legfontosabb mondanivalója a termelés terheit és az állami szektor deficitjét együtt kívánja csökkenteni. (Már első pillantásra látható a hasonlóság a reagani megközelítéssel.) Mérséklődik az új pénzügyi évben például a vállalkozók által fizetendő társadalombiztosítási hozzájárulás. Eddig a bérköltségek 3,5 százalékát kellett a kincstárnak átadni, a teher most egy százalékponttal mérséklődik. (Ez bizonyos fokig új munkahelyek létesítésére is ösztönöz.)

A nominálisan is csökkenő olajárak következtében a kormány hajlandó az energiaárszint részben befagyasztására. Ennek jele, hogy a fűtőolaj adója nem növekszik, miközben a benzin és a dízelolaj közterhei nőnek. (Vagyis a termelő nem fizet többet, a fogyasztó igen. Ugy tűnik, hogy a kormány a fogyasztói árszintet tudatosan kívánja csökkentő olajárak mellett is növelni azért, hogy az energiatakarékosság terén eddig elért eredményeit ne veszélyeztesse és az olajfogyasztást tovább csökkentse.) Ugyancsak a termelőszféra számára kedvezmény — persze a foglalkoztatottságot is javítja — az a csomagterv, mely munkahelyek létesítésére 1,5 milliárd font támogatást irányoz elő.

Végeredményben a költségvetés deficitje 1982–83-ban még egy milliárd fonttal mérséklődik majd a folyó év 10,5 milliárd fontos hiányához képest. A pénzügyminiszter egyébként expozéjában a gazdasági javulást prognosztizálta. Az 1982-es nap-tári évben eszerint a bruttó hazai termék 1,5 százalékkal nő és az inflációs ráta mérséklődik.

(g. — sz.)

Ma még elsősorban beszerzési piac

Magyarország és a fejlődő országok közötti gazdasági kapcsolatok az elmúlt években jelentősen fejlődtek: a kölcsönös árucserére a teljes magyar külkereskedelmi forgalom átlagos növekedését meghaladó ütemben bővült ezzel az országcsoporthal. Jelenlegi tervidőszakban is arra törekszünk, hogy ez a tendencia folytatódjék.

A fejlődő országok közül néhány latin-amerikai állam *tradicionális* gazdasági partnerünk. Magyarország — mint az Osztrák-Magyar Monarchia egyik alkotó eleme — már a múlt század végén kereskedelmi megállapodásokat kötött például Argentínával, Peruvál, Uruguayjal. A két világháború közötti időszakban főként három országgal, Argentínával, Brazíliával és Uruguayjal bővültek gazdasági kapcsolataink. Kivételünkben *motorvonatok*, bizonyos *szerszámgépek* és *fogyasztási cikkek* szerepeltek. Behozatalunk agrártermékekből, nyersbőrből, cserzőanyagokból stb. állt. A második világháború után a fejlődő országok közül *elsőként Argentínával* írtunk alá kereskedelmi és fizetési megállapodást, néhány évvel később pedig Brazíliával. Több országgal bankközi megállapodások jöttek létre.

E megállapodások is hozzájárultak ahhoz, hogy 1950. és 1960. között árucseret forgalmunk a latin-amerikai országokkal dinamikus növekedett, évente 6–25 millió dollár értékben exportáltunk a latin-amerikai országokba.

A magyar áruk legjelentősebb felvevő piaca ebben az időben Argentína és Uruguay voltak, motorvonatokat, szerszámgepeket, kerékpárokat és fogyasztási cikkeket (textiliákat, izzó- és autólámpákat, zarákat stb.) értékesítettünk. Ezekben az években latin-amerikai kivitelünk a fejlődő országokba irányuló akkori összpont 33–45 százalékát, egyes kimagasló években pedig több mint a felét képviselte. Ez az arány még akkor is figyelemre méltó, ha tekintetbe vesszük, hogy a jelenlegi fejlődő országok jó része akkoriban még gyarmat volt. Ugyanezekben az években importunk összértéke 10–15 millió dollár volt. (Főbb tételei: a nyersbőrök, gyapjú, kávé, kakaó.)

A hetvenes évek első felében megelénkülték államközi-gazdasági kapcsolataink a latin-amerikai országokkal, számos új államközi (kereskedelmi, fizetési, hitel, műszaki-tudományos együttműködési) megállapodást írtunk alá, bővült a partnerországok köre.

A latin-amerikai országok egy része ezekben az években gyorsan fejlődött, erősödtek önállóválasztási törekvéseik, a végbement nacionalizációs folyamat következtében nőtt a gazdaság állami szektorának (például Peruban, Mexikóban, de bizonyos fokig Venezuelában is) — mint tökéletes új beruházónak — szerepe. Ennek megfelelően a korábban szinte kizárólag a magánpiac felé irányuló magyar exportban a vevők között — elsősorban Peru esetében — *megjelent az állami szektor is*. Mindez együtt járt az árucseret forgalom növekedésével mellett az árustruktúra változásaival is.

A nyolcvanas évek elején latin-amerikai gazdasági kapcsolatainkat a következők jellemzik:

— annak ellenére, hogy kivitelünk értékben nőtt — az elmúlt öt évben mintegy évi 40–45 millió dollár —, *latin-amerikai exportunk részesedése* a fejlődő országokban értékesített kivitelünkben

csökkent és jelenleg évente 5–9 százalékot képvisel;

— szállításaink zöme, mintegy 80 százaléka, öt országban (Argentína, Brazília, Mexikó, Peru, Venezuela) összpontosul;

— exportunkon belül viszonylag magas a gépipari termékek aránya. Főbb termékcsoportok: oktatási, egészségügyi, eróművi, távközlési berendezések, motorvonatok, úszó- és portáldaruk;

— értékben nőtt a gyógyszer- és vegyipari, vákuumtechnikai termékvitel, említésre méltó a textil-, fotóciikk- és csapágykivitelünk is;

— *a fejlődő világból származó behozatal kb. 50 százaléka latin-amerikai eredetű, értéke 250–300 millió dollár;*

— a kivitelhez hasonlóan az import is erősen *koncentrált*. Legnagyobb latin-amerikai szállítónk Brazília, de argentin, ecuadori és perui vásárlásaink is jelentősek;

— behozatalunkban a mezőgazdasági termékek, nyers- és alapanyagok (például szójadara, kávé, kakaó, halliszt, banán, fémek) dominálnak, de nőtt az iparilag feldolgozott áruk értéke is (például farmerkonfekció, cipők stb.);

— a latin-amerikai országok viszonylagos ipari fejlettsége lehetőséget kínál *ipari kooperációk kialakítására*. Eddig az árammérő- és szerszámgyártásban, valamint a gyógyszeriparban jöttek létre vállalati megállapodások.

A következő években fokozni kívánjuk aktivitásunkat a latin-amerikai piacokon. Ennek alapvető feltétele az aktív piaci munka, de jelentős szerepük lesz az államközi tárgyalásoknak is. Elsődleges cél a kivitel fokozása. Erre a ma már hagyományosnak tekinthető, az előzőekben felsorolt áruárterületeken kívül a piaci igények oldaláról több lehetőség is körvonalazódik.

Az egyik ilyen terület az *energetika*. A latin-amerikai országok potenciális energiatartalékai igen nagyok. Számos országban (így például Brazíliában, Peruban) a kormányzat a közzétett tervek szerint prioritást kíván biztosítani e szektor fejlesztésének. A magyar ipar lehetőségeit eddig e téren kevés sikerrel kihasználunk.

Értékesítési lehetőségeket kínálnak a *mezőgazdasági természeti rendszerek* is. Annak ellenére, hogy a latin-amerikai országok adottságai alapján általában önellátóak, sőt jelentős exportőrök lehetnének élelmiszerekben, paradox módon — néhány kivétellel — egyre nagyobb összegeket fordítanak az élelmiszerimportra. Az elmúlt két-három évben *Mexikóban* biztató eredményeket hozott a magyar *kukoricatermelési rendszer* alkalmazása. Azóta más országok — elsősorban Brazília — is érdeklődnek a magyar termelési rendszerek iránt. Ez számunkra azért is kedvező, mert a termelési rendszerek know-how-hányada magas.

A latin-amerikai országok viszonylagos ipari fejlettsége (becslések szerint a fejlődő világ ipari termelő kapacitásának több mint a fele e területen található) további ipari együttműködési, gyártás-összetartási lehetőséget is kínál. Jelenleg Argentínában, Brazíliában és Mexikóban folytatnak vállalataink ilyen célú tárgyalásokat. Új vonás a földrésszel való együttműködésben, hogy magyar és brazil vállalatok a harmadik piacon történő együttes fellépésre is kötöttek megállapodásokat.

Szentmáry Béla

Magyar Hét Bagdadban

Március elsején jegyzőkönyv aláírásával zárult Bagdadban a *magyar-iraki* gazdasági együttműködési egyes bizottság nyolcadik ülésének. Ezen a felek — egyebek között — megállapították, hogy az utóbbi időszakban tovább *szélesedtek* a két ország baráti kapcsolatai, új területekkel bővült a gazdasági együttműködés. A bizottság ülésén nyomán kedvező piaci lehetőségek nyílnak a magyar vállalatok számára különféle *beruházási javak* iraki elhelyezésére, építési és szerelési feladatok végzésére.

A magyar-iraki gazdasági kapcsolatok az iraki forradalom győzelmét követő időszakban fokozatosan, a hetvenes évek elejétől pedig gyorsuló ütemben bővültek. Így tehát a következő időszakról remélt erősödő együttműködés az elmúlt több mint egy évtizedes közös munka eredményeire támaszkodhat.

A magyar-iraki gazdasági kapcsolatok dinamikus fejlődését szemlélteti a kétoldalú árucseret forgalom, amely az 1972–81 közötti időszakban a *tizenkétszeresére* növekedett és 1981. évben elérte a 241 millió dolláros — eddigi legmagasabb — szintet.

Az árucseret struktúrája, ezen belül elsősorban a *magyar kivitel összetétele* jelentősen megváltozott a hatvanas évek vége óta. A hetvenes évek elejéig ugyanis szállításaink nagyobb része fogyasztási cikkekkel tevődött össze, 1972-től azonban a magyar exportban — átlag 50–60 százalékos arányban — az egyedi gépipari termékek és komplett berendezések dominálnak. Ez megfelel annak a közös törekvésnek, hogy a magyar vállalatok kapcsolódjanak be a közel-keleti ország nagyszabású gazdaságfejlesztési programjába. Ez az elmúlt években megkezdődött.

Tajiban működik az Egyesült Izzó által szállított *fényforrásgyár*, amelynek bővítése éppen most folyik. Magyar transzformátor-alállomásokkal történik az iraki faluvillamosítási program jelentős részének kivitelezése. A Transzelektro és iraki partnere tavaly májusban írt alá szerződést, amelynek alapján *3000 falu villamosításának terveit* készítik el szakembereink. Az előző években *mésművet* és kénleltöltő berendezéseket szállítottak magyar vállalatok Irakba. 1974-ben Iskanderiában kezdte meg működését egy *autóbusz összeszerelő üzem*, amely magyar közreműködéssel épült és termel. A Mogürt autóbusz karosszériákat szállít és műszaki szaktanácsadást nyújt. Magyar olajkútfúrók, a hetvenes évek eleje óta, eddig több mint *40 olajkutat* mélyítették le iraki olajmezőkön. A Technoimpex komplett szerszám- és prototípusgyártó üzemet szállított egy bagdadi cégnek. (Az üzlet fővállalkozója az Industrialexport volt.) Egy 1979-ben megkötött szerződés alapján komplett mezőgazdasági gépjármű-tő szakmunkásképző intézetet szállított

a Technoimpex. Az Agrober *halkeltető* telep építésére szerződött iraki partnerével 1979-ben. Az évi 200 millió lárva teljesítményű telep építése most folyik, üzembe helyezése 1983-ban lesz. Több tucat állványos *malom*, *továbbá konzervgyárak, hűtőházak, hűsüzem, folyékony-cukorgyár* jelzi a Komplex Külkereskedelmi Vállalat több mint két évtizedes folyamatos iraki piaci munkáját.

A Magyarországra irányuló iraki kivitel nagyobb része az elmúlt években a *kőolaj* volt. De teljes datolyaszükségletünket is évek óta Irakból fedezzük. Az 1980 decemberében rendezett iraki áruházi hét a Skála Aruházban pedig hozzásegített, hogy számos fogyasztási cikkel ismerkedhetett meg a magyar fogyasztóközönség.

Irak a másfél éve tartó háború ellenére *dinamikus*an fejlesztette gazdaságát, ami lehetőséget biztosít a magyar vállalatoknak szállításaik folytatására, sőt több területen növelésére is. Így a következő időszakban elsősorban az energiatermelés és -elosztás, a járműgyártás, a mezőgazdaság és vízgazdálkodás, valamint az egészségügy területén vannak szállítási, építési és szerelési lehetőségek. Hozzá kell azonban tenni: Irak igényes piac, ahol csak a jó minőségű, kedvező árfekvésű és a kikötött határidőre szállított termékek állják a versenyt.

S hogy a magyar vállalatok élni kívánjanak a jövőben is az államközi megállapodások keretében biztosított lehetőségekkel annak időszerű bizonyítéka a *március 20-án Bagdadban megnyitott Magyar Hét*. Ennek keretében 37 vállalat termékeiből 2300 négyzetméteres kiállítást rendez a Hungexpo, a Magyar Kereskedelmi Kamara pedig műszaki-tudományos előadásorozatot szervez iraki szakemberek részére. (A rendezvény fontosságát az is jelzi, hogy a bagdadi Magyar Hét, amely március 27-ig fogadja látogatóit, az idén külföldön megrendezett magyar bemutatók egyik legnagyobbika.)

Figyelmet érdemel, hogy az utóbbi időben a műszaki-tudományos együttműködésben is fejlődés tapasztalható. Ennek keretében évek óta dolgoznak magyar szakértők Irakban. Emellett — berendezés szállításainkhoz kapcsolódóan — számos magyar műszaki szakember tevékenykedik e közel-keleti országban. Ugyanakkor jelentős azoknak az iraki szakembereknek a száma, akik *Magyarországon részesülnek továbbképzésben*. A magyar-iraki együttműködés keretében vállalataink készítették el különböző iraki mezőgazdasági létesítmények fejlesztési tanulmányterveit. A magyar ipari, mezőgazdasági, vízügyi stb. tervezés magas színvonala és az e területeken meglévő iraki igény kedvező alapot teremt a magyar-iraki műszaki-tudományos együttműködés kölcsönösen előnyös jelentős bővítéséhez.

(L. J.)

MAGYAR NEMZETI BANK

Hivatalos devizaárfolyamok

ÉRVÉNYBEN: 1982. március 16-tól*

Devizanem	Vételi árfolyam	Közép 100 egységre	Eladási forintban
Angol font	6 266,04	6 272,31	6 278,58
Ausztrál dollár	3 699,43	3 703,13	3 706,83
Belga frank	79,11	79,19	79,27
Dán korona	436,64	437,08	437,52
Francia frank	571,80	572,37	572,94
Hollandi forint	1 338,22	1 339,56	1 340,90
Japán yen (1000)	145,91	146,06	146,21
Kanadai dollár	2 810,90	2 813,74	2 816,53
Kuvaiti dinár	12 123,81	12 135,95	12 148,09
Norvég korona	578,88	579,16	580,04
NSZK-márka	1 466,65	1 468,12	1 469,59
Olasz líra (1000)	27,14	27,17	27,20
Osztrák schilling	209,01	209,22	209,43
Portugál escudo	49,90	49,95	50,00
Spanyol peseta	33,48	33,51	33,54
Svájci frank	1 837,04	1 838,88	1 840,72
Svéd korona	598,20	598,80	599,40
Tr. és Cl. rubel	2 597,40	2 600,00	2 602,60
USA-dollár	3 458,23	3 461,69	3 465,15

* A mindenkor érvényes forint árfolyamokat Budapestén a 2104. vidéken a 0222104 telephívószám hívására automatikusan kiírja.

FIGYELO

index

1982. jan. 5. = 100	Előző hét = 100
(középfolyamra számítva)	
96,44	99,33
95,28	100,00
88,28	100,00
93,75	100,50
95,30	100,00
97,22	100,51
93,33	100,00
97,88	100,00
99,26	100,00
95,29	100,00
96,50	100,51
95,33	100,00
96,32	100,52
96,97	101,49
94,61	100,00
97,74	100,52
95,59	100,00
100,00	100,00
100,57	100,00

gazdasági joggyakorlat

Áruátvétel megtagadása a kiskereskedelemben

Egy nagykereskedelmi vállalat szerződésben kötelezte magát, hogy az egyik kiskereskedelmi vállalat üzleteibe élelmiszert szállít. A termékek minőségét azonban egyes boltvezetők többször kifogásolták, s az áruk *átvételét megtagadták*. Emiatt a kiskereskedelmi vállalat *meghiúsulási kötbér* fizetéséért a nagykereskedelmi vállalat ellen pert indított. Az ügyben végső fokon eljáró Legfelsőbb Bíróság marasztaló ítéletet hozott.

A döntés indoklása szerint a felek *szerződésüket megnevezés nélkül kötötték*, ezért tisztázni kellett, vajon a megállapodásuk szállítási vagy kiskereskedelmi árubeszerzési szerződésnek minősül-e. *A kettő között lényeges különbség az*, hogy amíg az előbbinél a szállítónak a raktári készlete erejéig kell teljesítenie, az utóbbi esetben a szerződésben meghatározott mennyiséget kell átadnia. Tekintettel arra, hogy a nagykereskedelmi vállalat mindig a rendelkezésére álló készletének megfelelően szállított, ebből kö-

vetkezik, hogy *kiskereskedelmi árubeszerzési szerződést* kötött.

A továbbiakban az ítélet rámutat arra: a Belkereskedelmi, valamint a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium irányelve lehetőséget nyújt arra, hogy a felek a szerződésük kötéskor az *áruátvétel megtagadásának* vita nélküli módját vagy vita esetén a követendő eljárást szabályozzák. E szerint az *üzletvezetőknek joguk volt a áruátvételt írásbeli nyilatkozáttal megtagadni*. Amennyiben azonban emiatt vita keletkezett, a megtagadás okát közös jegyzőkönyvbe kellett foglalni. A megrendelő kiskereskedelmi vállalat az áru átvételének megtagadását és kifogásait minden alkalommal írásban indokolva, *nyomban jelentette* a nagykereskedelmi vállalatnak, amely azokat nem vitatta, sőt, válaszával közölte: a kifogásolt árut visszavették és így az ügy rendeződött. Minthogy tehát a hibás teljesítést a kiskereskedelmi vállalat — a szerződésben foglaltak szerint eljárva — bizonyította, a *kötbért jogosan követeli*.

SZÁNDÉKOK ÉS TETTEK

A legutóbbi számunkban megkíséreltük érzékeltetni a görög gazdaság „örökölt” nehézségeit, ellentmondásait. Ezek közül a legfontosabbak: túldecentralizált az ipar, sok a kisiparos (kézműiparos), rendkívül szétaprózott a mezőgazdaság. Nagyon alacsony a termelékenység, s a bonyolult hitelrendszer nem az arra rászorulókat részesíti az olcsó állami pénzekből. A gazdaságban az egyes termelők és ágazatok közötti koordináció nagyon kezdetleges. A nagyvállalatok és a jövedelmező szolgáltatókba beáramlott külföldi tőke nemcsak a saját legális hasznát, de egyéb összegeket is „kiszivattyúzza” az országból. Az utóbbi években csökkent az életszínvonal, mérséklődött a termelés, igen magas volt az infláció, stagnált, sőt csökkent a termelői beruházás. Az ország vasúttal, közművel való ellátása igen alacsony színvonalú, a jelenleginél sokkal több kommunális (öntözési) beruházás lenne szükséges a termelés bővítéséhez. S végül, az ország igen kevésbé exportképes, a nagy külkereskedelmi hiányt az úgynevezett láthatatlan bevételek (idegenforgalom, hajózás, külföldön dolgozók átutalásai) csökkenteni igen, de megszüntetni nem tudják.

Növeli Görögország gazdasági problémáit a **Közös Piacba való belépése**. Az ország, amely már 1962 óta társult tagja volt az integrációnak, 1981 elején teljes jogú taggá vált. Az elvi indok erre inkább politikai, mint gazdasági: mert bár Karamanlisz szerint ez szünteti meg Görögország „háromezer éves elszigetelődését”, de a NATO- és a közös piaci tagság inkább a Törökországgal való konfliktusait, semmint a gazdasági és politikai gondok ellensúlyozását célozták.

A **Közös Piac**hoz való csatlakozástól gazdasági előnyöket tulajdonképpen már az előző kormány sem várt. Hiszen ez az **alacsonyabb termelékenységű görög vállalatokat** igencsak nehéz helyzetbe hozta. Különösen számítani kell arra, hogy a kisvállalatok tömegei nem bírják a versenyt a szervezettebb, termelékenyebb nyugati cégekkel. A Karamanlisz-kormány hajlandónak is mutatkozott arra, hogy a várt gyorsabb fejlődés érdekében az ókori Spárta „hagyományai” szerint a Taigetoszról „lelőjke az életképtelenekeket”, a kisvállalkozásokat, Papandreu azonban ezt már nem vállalhatta. A jelenlegi kormány meghirdetett programjával e folyamat szöges ellentétben áll, s többek között ezért is érthető, hogy a választási hadjárat során a PASOK egyik jelszava a NATO-ból és a Közös Piacból való kilépés volt. (Erre azonban a közeljövőben senki sem számít.)

A csatlakozás ára

A kormány jelenleg arra törekszik, hogy a **Közös Piac** rendtartásának bevezetéséből származó elviselhetetlen hátrányok alól minél hosszabb időn keresztül **felmentést** kaphassanak. E haladék azonban nem sokat segít, hiszen a közös piaci tagság egy év alatt is sokkal többet ártott a görög gazdaságnak, mint használt.

A hátrányok közül a szakemberek leginkább a következőket emelték ki: Az országban alacsony az **acéltermelés**, amit a Közös Piac a jelenlegi 25 százaléka akar csökkenteni. Ez érdeke a nyugati nagy cégeknek, de a csökkenő termelés miatt Görögországban még a szakmában dolgozó nagyvállalatok jó része is kénytelen lesz beszűntetni a termelést, mert a csökkentett ütem mellett nem képesek magukat fenntartani.

Az ipar a korábbi vámpolitikai mellett bizonyos „melegházi” **védelem**et élvezett, szinte kizárólag hazai szükségletre termelt. (Ezt jelzi az is, hogy az ipari export 70 százalékát 8-10 vállalat bonyolította le.) Most e védelem a közös piaci vámpolitika miatt meg kell szűntetni. Ennek végrehajtása azonban gyorsítja a kis- és középüzemek tönkremenését. Válságba kerül a **mezőgazdaság** is, ahol pedig eddig is az iparban szerzett kereseteknek csak felét érték el. Cukorrépa, dohány- és gyapottermelésben, s a citrusféléknél is — a Közös Piac kívánságának megfelelően — korlátozásokat kell végrehajtani, noha ezek termelésére a természeti adottságok igen kedvezőek. Cukorrépából például a Közös Piacba való belépés óta behozatalra szorulnak. Tavaly 100 ezer tonnát importáltak. (A görög mezőgazdaság fő termelvényeinek, a citrusféléknek 80-90 százalékát nem a Közös Piac, hanem a szocialista országok, elsősorban a Szovjetunió veszi át.)

A **Közös Piac** nem tartja be az ígéreteit — mondják a helyzet ismerői —, illetve nem veszi komolyan az ajánlásait. Azt javasolták, hogy citrusfélék helyett virágot termeljenek. Tették is. A virágot

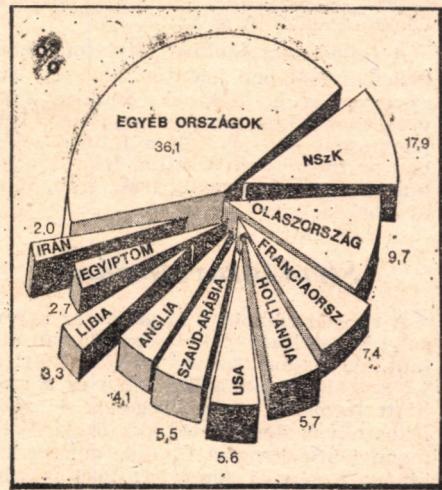
azonban nem tőlük, hanem Hollandiából vásárolták. A görög mezőgazdaság jellemzője, hogy növényeket exportálnak, állati termékekből azonban importra szorulnak. A húsimport egy részét a KGST-országokból vásárolták. A Közös Piac szabályzata értelmében megadott kvóták miatt ezt a korábbi mértékben már nem tehetik meg. Ezért az importált **hús ma tonnáként 1000 dollárral többre kerül az országnak**.

Monetarista vagy szociális szempontok

A közös piaci tagsággal kapcsolatos gazdasági nehézségekről szólva, **Roumeolitisz**, a koordinációs miniszter első helyettese is megerősítette, hogy Görögország gazdaságpolitikája ellentétes a Közös Piacéval. Ezért azon dolgoznak, hogy a saját gazdasági érdekeit az integrációban érvényesíteni tudják. Szerinte a Közös Piac válságban van. A legfontosabb ellentéteket nem tudják megoldani. A gyakorlat azt mutatja, hogy az észak-dél, a gazdagok és szegények közötti ellentétek nem csökkentek, hanem fokozódtak. A gazdagok gazdagodtak, a szegények szegényebbek lettek. Az egyenlőtlenségek növekedését a tőkés országokban levő recesszió, dekonjunkcióra felerősítette. S ez független a görög kérdéstől. Mint mondta: ő személy szerint pesszimista a Közös Piachoz való csatlakozást illetően. Görögország semmi érdemleges segítséget nem várhat az integrációtól, problémákat azonban igen. Ilyen például az is, hogy Görögországban az infláció máris igen magas (kétszerese a közös piaci országokénak), s ha követik a közösség árendtartását, ez a görög infláció felgyorsulását okozza. Nehézséget jelent — mint mondotta — az is, hogy alapvető különbség van a közösség és Görögország **beruházáspolitikája** között. A Közös Piacban a monetarizmus a meghatározó tényező, tehát a legjobban jövedelmező vállalkozásokat támogatják. Görögországban pedig a gazdaságpolitikában a **szociális** szempontokat tartják elsődlegesnek. És ennek megvan az oka. Hiszen a kistermelők milliós tömegei eddig is csak nagy nehézségek közepette tartották fenn magukat, s most a nagy nyugati versenytársakkal egy „társaságban” erősen romlottak esélyeik a fennmaradásra.

Hogyan is akarják megoldani a szinte feloldhatatlannak látszó ellentmondásokat, a cikk bevezetőjében említett gazdasági problémákat? A fő feladat e téren, úgy tűnik, a **Koordinációs Minisztérium**-ra hárul, mely a görög gazdaság legfon-

A görög export relációs megoszlása 1980-ban

az is jelzi a szerv fontosságát, hogy — mint azt Roumeolitisz mondotta — a minisztérium nevét meg fogják változtatni **Nemzetgazdasági Minisztérium**-ra.

Mikben is foglalta össze Roumeolitisz legfontosabb feladatait? Mindenekelőtt **tanácsolja** a kormánynak, milyen gazdaságpolitikát folytasson, javaslatokat tesz a politika konkrét megvalósítására, és felelős is a kormánnyal szemben azok végrehajtásáért. Megvitatják és észrevételezik a költségvetést is. Lényegében átvették az Állami Bank eddigi koordinációs szerepét is, mert ezt — véleményük szerint — a bank eddig nem tudta elvégezni.

Csúcsminisztérium — csúcsfeladatokkal

Egyik fő feladatuk az 1983—87. évekre érvényes ötéves terv, s egyben az 1982 évi terv és beruházási politika kidolgozása. (A beruházási tervekben belül fontos szerepet kapnak a területfejlesztési, a kommunális és az infrastrukturális elképzelések is.) A tervek nemcsak a számadatokat tartalmazzák, hanem azokat a rendelkezéseket, jogszabályokat, ösztönzőket is, melyek segítik a terveknek megvalósítását.

Új létesítményeket terveznek a nehéziparban, a petrokémiai iparban, új nyersanyag-lelőhelyek feltárására (ebben nagyon számítanak Irak és más arab országok közreműködésére), új cink-, arany- és ezüsttermelő kombinát létesítésére. Segíteni akarják a mezőgazdasági szövetkezetek kialakítását. (Elsőször csak beszerző és értékesítő, később termelő szövetkezetekre is gondolnak.)

Foglalkoznak a decentralizálási intézkedések kidolgozásával, mely elkészülte után törvényerőre emelkedne. E decentralizálási elképzeléseket megvitatják a helyi szervezettekkel is.

Létrehoznak egy olyan „holding” vállalatot — ezt a terminológiát használják —, amely felelős az **államosítás**ért, s a súlyos gondokkal küzdő vállalatok talpraállításáért. Új vállalati törvényt készítenek elő, melyek kapcsán meghatározóan a 100-120 milliárd drachmára tehető kommunális, infrastrukturális beruházások elosztását. Feladatuk azon is öröködni, hogy ezek az összegek visszatérüljenek.

Növelni akarják az alacsony és közepretek jövedelmét (ennek érdekében az inflációs rátának megfelelően kb. 30 százalékkal növelni a kereseteket), s ezzel akarják ösztönözni az ipari fejlődést.

Radikális reformot készítenek elő, mely átfogja a bankügyleteket, az importot, az ipart és a mezőgazdaságot, s amely rendet kíván teremteni a társadalmi szabályozórendszer, a jogszabályok áttekinthetetlen szövevényében.

Erofeszítéseket tesznek a **vezetőképesség** elősegítésére is. A görög gazdaság egyik jellemzője, hogy igen kevés a modern menedzser típusú vezető, akik képesek lennének a korszerűbb üzemek vezetésére.

Hogyan tovább?

Hogy ezekből a tervek közül az ilyen ellentmondásos gazdaságban mikor, mi fog megvalósulni — és egyáltalán megvalósul-e —, azt nagyon nehéz megmondani. Erre egyetlen beszélgetés sem hangzott el érdemleges válasz.

Olyan tájékoztatást azonban kaptam az egyik görög hetilap főszerkesztő-helyettesétől, hogy a **szándékok** és megvalósulásuk között **hosszú időnek** kell eltelnie.

Az energia- és

Az NDK-ban az 1981—85-ös népgazdasági terv összeállításakor egyrészt abból indultak ki, hogy továbbra is gyors (évi 5 százalék körüli) növekedésre van szükség. Enélkül az ország nem tudná teljesíteni a nemzetközi kötelezettségeit, törleszteni az energiahordozók és a nyersanyagok világgiazi áremelkedéséből felhalmozódott adósságait. Ugyanakkor a lakoságnak is éreznie kell az életkörülmények állandó javulását.

Egyértelmű volt viszont: ilyen ütemű növekedéshez **nem áll rendelkezésre a korábbiánál több nyersanyag és energiahordozó**. A Szovjetunió — amely változatlanul a legfontosabb forrás — nem tud többet szállítani —, sőt 1981-ben kiderült, hogy a kőolajból az előzetesen számított mennyiségnél is kevesebbre számíthatnak a következő években. Más relációból való vásárláshoz pedig hiányoznak az eszközök, illetve a többletbeszerzés tulajdonképpen — a kedvezőtlen váltárányok miatt — többletvesztéssel járna.

A megoldást csak az jelentheti: ha a meglévő rendelkezésre álló energiából és nyersanyagból többlet, értékesebb termékeket sikerül kiharozni, a termelés intenzitását, a munka termelékenységét növelve. **Honecker** ezt így fogalmazta meg a pártkongresszusi beszámolójában: „Minden kilogramm nyersanyagból szakképzett munkával annyi nagytérfű termék kell előállítanunk, amennyi csak lehetséges. Így érhetjük el népgazdaságunkban a feldolgozás magasabb fokát. Ennek szükségessége vonatkozik valamennyi felhasználásra, a termelés valamennyi fokozatára és ágazatára.

Ehhez az NDK-ban **megvannak a szükséges tartalékok**. Olyan termelési struktúra alakult ki, amely viszonylag anyag- és energiaigényes. Ugyanakkor nem ösztönzött a takarékoságra.

A fő növekedési mutató — az árutermelés — könnyebben teljesíthető volt több anyagfordítással. Ezért is vezették be 1980-ban két kiegészítő mutatót: a „nettó termelést”, valamint a „100 márka árutermelésre jutó alapköltséget”.

Javítja a takarékosági lehetőséget az 1981 végre teljesen kiépített kombinátrendszer. Ezekben például megszüntették a **racionalizálási eszközök gyártását**. Így önmaguk állítják elő a saját gyártmány- és gyártásfejlesztéshez szükséges célgépeket, speciális eszközöket, alkatrészeket, ezek beszerzése — a rugalmasan alkalmazkodó kis- és középüzemek hiányában — eddig nehézségekbe ütközött. A saját racionalizálási eszközgyártás 1981-ben például **23 százalékkal** emelkedett és a minisztérium iparban a gépekre és berendezésekre fordított összeberuházások 17 százalékát tette ki.

A kombinátokon belül biztosított, továbbá a kutatás és fejlesztés **közvetlen kapcsolata** a termeléssel, ami szintén elősegíti a korszerű technológia bevezetését. A kutatási feladatokat tartalmazó „kötelezettség-füzetekben” az új gyártmányok kifejlesztésénél megkövetelik a világszínvonalon való egybevetést. Manapság az NDK inkább az alacsony feldolgozottságú anyagokkal éri el a világgiacon kedvező exporteredményt. Ezért olyan „csúcsteljesítményű” termékek kifejlesztése a cél, amelyek kedvező gazdaságossággal exportálhatók.

Ezenkívül **értékelemzést** is végeznek, amit költség—teljesítmény—viszony elemzésnek neveznek. Csak olyan fejlesztés-

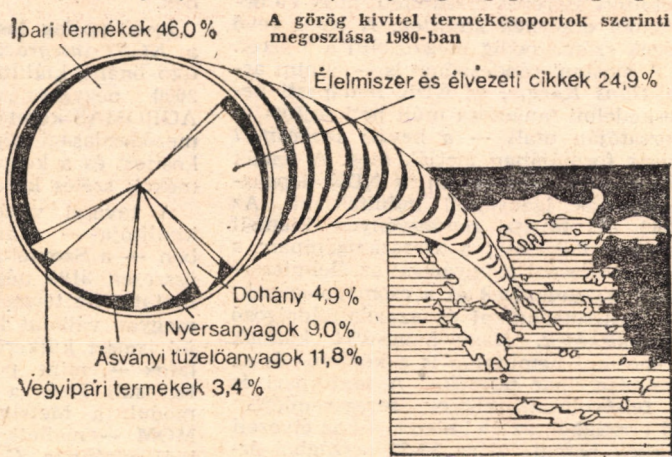
A kormány ugyanis — politikai okokból — kénytelen a döntéseket akkor meghozni, azokat akkor közzétenni, amikor a megvalósítás feltételei még korvonalakban sem láthatók. Szerinte ugyanis a kormánynak népi mozgalomra kell támaszkodnia, s a nép egyetértéséhez szükséges olyan célok felvázolása, mellyel a többség egyetért.

Enélkül a magyarázat nélkül ugyan csak nehéz lenne megérteni Papandreu politikáját, mely szavaiban, deklarációiban, de tetteiben is jelentős mértékben módosult az utóbbi években, hónapokban. Papandreu, illetve pártja, a PASOK politikájának kiindulópontja 1977-ben a következő volt:

● **Megszüntetni a függőséget**, kilépni a NATO-ból és a Közös Piacból (illetve akkor még a társulásból);

● **Korlátozni a monopóliumokat**, nagy erővel támogatni a kistermelőket;

● **Több demokráciát**, a nép nagyobb részvételét a döntésekben — a munkaadóknál, főhivatalokban egyaránt.

tosabb minisztériuma, irányító szerve. Fontosságát jelzi, hogy míg eddig a Papandreu által vezetett koordinációs bizottságban a gazdasági tárcával együtt vitatták meg az előterjesztett anyagokat, most a minisztérium vezetője (Lazarisz) tárgyalja meg a gazdasági javaslatokat a gazdasági miniszterekkel, s csak ezután kerül a kormánybizottság elé. De talán

Veress Péter külkereskedelmi miniszter március 2-án a külkereskedelmi 1981. évi eredményeiről s ideai feladatairól tartott tájékoztatót, amelyet az alábbiakban foglalunk össze.

Az 1981. évi feladatok tervezésénél a prognózisok abból a feltételezésből indultak ki, hogy a tőkés gazdaság 1980. évi recesszióját 1981 második felétől kisebb megélénkülés váltja fel. **A feltételezett megélénkülés a tőkés gazdaságban nem következett be** folytatódott a recesszió és növekedett a munkanélküliség. A fejlett tőkésországok belső gazdasági gondjaikon általában kereskedelem-politikai intézkedésekkel is igyekeztek enyhíteni, erősítették a protekcionizmust, gyakoribbá váltak a külföldi szállítók ellen kezdeményezett dömpingjeljárások és megszorították a diszkriminációra utaló jelenségek. Külgazdasági kapcsolatainkban **stabilizáló szerepet töltött be a szocialista országokkal folytatott együttműködés.** Ennek folyamatoságát a tőkés gazdaság negatív jelenségei közvetlenül nem befolyásolták, de — kiegészülve a szocialista országokban is tapasztalható termelésmérséklődés exportáruhaladást szűkítő, valamint a visszafogott belső felhasználás importigényt mérséklő hatásával — a korábbi években megszokottnál alacsonyabb ütemű volt a forgalombővülés.

Értékben és volumenben több

A világereskedelem egészéről elmondható, hogy 1981-ben stagnált. Nyugat-Európa importja — főleg az iparcikkimport — visszaesett. A világgazdaság negatív jelenségei elsősorban a kevésbé progresszív területeken erősödtek fel, mint például a kohászat, a könnyűipar, valamint a vegyipar és a gépipar egyes alágazataiban, de érintették az élelmiszer-gazdaságot is.

Az elmúlt évi külkereskedelmi forgalom a feltételezettnél kedvezőtlenebb külső körülmények ellenére **összességében megfelelt a tervezetnek.** A teljes forgalom 1981-ben folyó áron, határparitáson 613,7 milliárd forint volt, 5,6 százalékkal haladta meg az 1980. évit. Ezen belül a kivitel 6,8 százalékkal, a behozatal pedig 4,8 százalékkal bővült. Előző évi árokon számítva a kivitel növekedése 3, a behozatalé 0,3 százalék volt.

Az 1979 óta követett gazdaságpolitikai irányvonal legényesebb eleme a **külgazdasági egyensúly fokozatos javítását célzó törekvés.** Az 1981-es év is e folyamat egyik láncszeme volt. Rubelviszonylatban a cserearány romlott, nem rubelelszámolású forgalomban több mint 2 százalékkal javult. A cserearány-javulás önmagában 4,5 milliárd forint összegű egyenlegjavulást jelentett a tervhez képest.

A szocialista országok közül a Szovjetunióval bonyolítottuk le a teljes kivitel egyharmad részét és a behozatal 23,6 százalékát. A szocialista országok közül második legfontosabb partnerünk az NDK, amelynek részesedése a kivitelben 6,9, a behozatalban 6,7 százalék volt. A további sorrend Csehszlovákia, Lengyelország, Románia, Bulgária.

A nem szocialista országokkal folytatott export és import fejlett tőkés és fejlődő országok közötti aránya módosult. Kivitelünkben a fejlődő országok, importunkban a fejlett tőkésországok részesedése növekedett.

A fejlett tőkésországok között legjelentősebb kereskedelmi partnerünk 1981-ben is az NSZK volt, amelynek részesedése behozatalunkban tovább nőtt és elérte a 11,8 százalékot. A Német Szö-

A KÜLKERESKEDELEM 1981. ÉVI EREDMÉNYEI

vetségi Köztársaság kivitelünkben is az első helyen áll 8,7 százalékkal, ez a részarány azonban csökkent az előző évihez képest. A további sorrend Ausztria, Olaszország, USA és Svájc.

A fejlődő országokkal folytatott kereskedelem 1981-ben jelentős tényezője volt az egyenleg javulásának, döntően a kivitel dinamikus növekedése révén. Legjelentősebb partnereink a fejlődő világban az importban Brazília, Irán, Pakisztán, az exportban pedig Irak, Irán, Líbia és Algéria.

Strukturaváltozások

A rubelelszámolású forgalom az egyenlői követelményekkel összhangban alakult. Az export 8,9 százalékkal nőtt; ez 4,7 százalékos áremelkedésből és a szállított termékek mennyiségének 4 százalékos növekedéséből tevődik össze. Valamennyi árucsoportot kivétel emelkedett, kivéve a gépeké, amely az 1980-as szinten maradt.

Az export szerkezetében jelentős változás — az előző három évhez képest — a gépek arányának csökkenése és az anyagok, alkatrészek részesedésének növekedése. Kivitelünkben számottevően bővült a kohászati és vegyipari anyagok mennyisége. Elénkült a fogyasztási iparcikkek és élelmiszeripari termékek exportja is. Gépipari kivitelünk volumene összességében változatlan maradt. A mezőgazdasági és az élelmiszeripari termékek összes exportjának mintegy 28 százalékát szállítottuk rubelelációkba, de egyes termékek esetében (friss és feldolgozott zöldségek, gyümölcs, bor) ez az arány magasabb. Az exportstruktúra gazdaságosságának javítására kínálkozó lehetőségeket vállalatunk igyekeztek kihasználni. Ármunkájuk eredményeképpen a tervezetnél nagyobb áremelkedést sikerült elérniük.

A behozatal értéke 5,3 százalékkal nőtt, de figyelembe véve a jelentős árnövekedést, az importált termék mennyisége — 1976 óta először — csökkent.

A gépek, beruházási javak importjának volumene csaknem 15 százalékkal csökkent. Ez a hazai beruházások mérséklődésével függ össze. Annak ellenére, hogy az import szerkezetében az energiahordozók aránya nőtt, volumene mérséklődött. E termékek áremelkedése meghaladta a tervezettet. Valamelyest nőtt az anyagok, félkész termékek mennyisége. Az élelmiszeripari cikkek importjának növekedése részben áremelkedésből származik, de jelentősen nőtt többek között az importált cukor, a finomított szesz és a sör mennyisége.

Szocialista partnereink többsége a gazdasági növekedés hozzához hasonló szakaszában van. Ennek jellemzője az intenzív fejlődésre való áttérés, a szűk keresztmetszetek gyors megszüntetését gátló tökéhiány és a viszonylag lassabb gazdasági növekedés. Ez egyes esetekben az export szintentartását, helyenként csökkenését, strukturális változását okozza. Számunkra ez elsősorban az anyag és energia jellegű termékek vonatkozásában jelent gondot.

A szocialista szakosítás és kooperáció kapcsolataink fontos területe. A VI. öt-éves tervidőszakra meghosszabbítottuk a szakosítási és kooperációs szerződések döntő többségét, teljesítésük a megne-

hezedett nemzetközi gazdasági körülmények ellenére megkezdődött. Több új, elsősorban sokoldalú szakosítási és kooperációs szerződés is életbe lépett.

A KGST-országok közül a szakosított és kooperációs termékek forgalmában a Szovjetunió a legjelentősebb partnerünk. Szakosított és kooperációs exportforgalmunk 63 százalékát, az importban pedig 57 százalékát bonyolítottuk le a Szovjetunióval 1981-ben. A Szovjetunióból származó szakosított gépiparban három termékcsoport emelhető ki: a közúti járművek, az építő- és útépítő, építőanyagipari gépek, valamint a traktorok és mezőgazdasági gépek.

A termelési együttműködés jelentős eredményei mellett lemaradtunk az alkatrész és részegység szakosításában. Több területen, például a korszerű hűtőtechnikai alkatrészeknél nem sikerült az igényeket kielégítő együttműködést kialakítani.

A recesszió hatása

A nem rubelelszámolású export 4,7 százalékkal nőtt, de a tervezett értéktől elmaradt. Az egyes árucsoportok közül az élelmiszeripari termékek kivételének növekedése volt a leggyorsabb, az anyagok, a félkész termékek és az alkatrészek exportja viszont értékben is visszaesett. Így az export szerkezete is eltért a tervezettől. Az előirányozottnál **alacsonyabb export** elsősorban a kohászati és a könnyűipari termékek kisebb kivételéből adódott. Kedvezően alakult a vegyipari termékek exportja, az átlagosan meghaladó ütemben nőtt a gépipari termékek értékesítése. Bővültek az eladások a vegyipari és a mezőgazdasági gépekből. Visszaesett viszont a közlekedési eszközök kivitele, és csökkent az egyes tartós fogyasztási cikkek iránti kereslet. Az élelmiszeripari termékek közül a kedvező áralakulás mellett az eladások volumene több mint 10 százalékkal emelkedett, és így folyó áron az értékesítés egyötödével nagyobb volt, mint egy évvel korábban.

Az exportunk szerkezetének 1981. évi alakulása azt mutatja, hogy a tőkés gazdaság recessziója elsősorban ipari termékek kivételét sújtotta. E hatást ipari exportunk nem kielégítő versenyképessége is erősítette.

Nem rubelelszámolású importunk összességében csak kismértékben haladja meg a tervezettet; a tervezettnél nagyobb volt a volumenemelés és a kedvező áralakulás. Az import 1981-ben 4,4 százalékkal nőtt, szerkezetében nem történtek jelentősebb változások. Lénye-

ges, hogy az utóbbi három év tendenciájával ellentétben az anyagok, félkész termékek részesedése csökkent, míg a gépeké nőtt. Az import jelentősen nőtt a gépipari termékekből. Az energiahordozók aránya csökkent.

A gazdasági növekedés alacsony mértéke, az alig bővülő világereskedelem és a politikai feszültségek ellenére kereskedelmi kapcsolataink szerves része volt 1981-ben is a **tőkés vállalatokkal folytatott kooperáció.** A kooperációs szerződések keretében folytatott áruforgalom volumene az elmúlt évben is emelkedett, s az import 231,6 millió, az export 251,5 millió dollár értékű volt. A korábbi évekhez hasonlóan — ha viszonylag szerény mértékben is — a kooperációk hozzájárultak a külkereskedelmi egyensúly kedvező alakulásához. Legfontosabb kooperációs partnerünk az NSZK, majd sorrendben az osztrák és svájci cégek következnek. A dollárelszámolású forgalomban jelentős a jugoszláv vállalatokkal folytatott kooperációk volumene is.

A külkereskedelem legfontosabb feladata ez évben is az **egyenleg javítása.** Céljaink elérésének külpaci feltételei továbbra sem kedvezőek. A tőkésországokban a gazdasági fellendülés késlekedése miatt nem várható a kereslet növekedése, a protekcionizmus enyhülése, az exportunkat akadályozó más kereskedelem-politikai tényezők, jelenségek visszaszorulása.

A szocialista országok szerepe külkereskedelmi forgalmunkban változatlanul meghatározó. Az import szintentartása mellett az ebbe az országcsoportba irányuló kivitelünk mennyiségének kb. 8 százalékkal kell bővülnie. Fokozott figyelmet kell fordítani az exportstruktúra előnyös átalakítására, a gazdaságosság további javítására.

A nem rubelelszámolású forgalomban, az egyensúly javításával összhangban a **kivitel volumenét 8–9 százalékkal** szükséges bővíteni. Ez elsősorban az ipari termékek kivitelének gyors ütemű növelését követeli meg; ezen belül kiváltképp a gépipari és a könnyűipari cikkek exportját kell számottevően fokozni. 1982-ben kivitelünk 12 százalékos, behozatalunk 5,5 százalékos emelésével kívánjuk erősíteni a fejlődő világgal folytatott kereskedelem szerepét. Az export szempontjából fontos szerepet játszó OPEC-országok olajbevételének 1982-ben a mérséklődés ellenére és a csökkenő árak együttes hatására várhatóan visszaesnek. Itt tehát szűkülő piacra, **erősödő versenyre** számíthatunk.

A nehéz külső körülményekkel számolva az ideai népgazdasági terv magas követelményt állít a külkereskedelem elé. Különösen érvényes ez a nem rubelelszámolású forgalomra. A feladat sikeres teljesítésének feltétele az eszközrendszer megfelelő alkalmazása, a végrehajtásban való összhang, mind az irányítás, mind a vállalati tevékenység területén.

H. G. I.

Harminchét magyar vállalat a lipcsei vásáron

„A világereskedelemért és a műszaki haladásért” — ezzel a hagyományos jelzővel rendelik meg az ideai tavaszi lipcsei vásárt március 14–22-ig. A lipcsei rendezvény jelentőségét, a kelet–nyugati kereskedelmi-gazdasági kapcsolatokban betöltött szerepét érzékelteti, hogy 60 országból érkeznek kiállítók. A részt vevő cégek száma pedig megközelíti a 9 ezret.

A mostani rendezvényt is — amint arra Hans Karutz, az NDK budapesti kereskedelmi tanácsosa múlt heti sajtótájékoztatóján utalt — a bevált **szakosított vásár** formájában tartják meg. A témák kijelölésénél elsősorban az NDK népgazdaságának igényeiből indultak ki. Az 1982. évi tavaszi rendezvényen kiemelt téma a kohászat; a szerszámipar; a mezőgazdasági gépjáratás; az élelmiszeripari berendezések és a csomagológépek; az elektrotechnikai és az adatfeldolgozó berendezések. Nagy hangsúlyt kapnak a mostani bemutatón is a könnyű- és az élelmiszeripari termékek. A textilipari és a felsőruházati cikkek seregszemléjére 25 országból, az élelmiszer- és az élvezeti cikkek bemutatójára 30-32 országból érkeznek kiállítók.

A legnagyobb kiállító területet a rendező ország vállalatai foglalják el, és ők mutatják be a legtöbb terméket is. A felvonultatott cikkek között egy sor **műszaki újdonság** is szerepel, s nagy hangsúlyt helyeznek az anyagtakarékoságban és az energiateljesítmény csökkenésében elért eredmények bemutatására.

Az ilyen gépek, berendezések, készülékek — mint arról a vásárlatógatók majd meggyőződhetnek — nemcsak gazdaságosak az üzemeltetőknek, hanem a formatervezés miatt a külső megjelenésük is megfelel a korszerű követelményeknek.

Igen gazdag lesz a lipcsei bemutatón a **KGST-integráció** eredményeit ismerető önálló kiállítás. Ezen belül mintegy 2000 négyzetmétert foglalnak el az AGROMAS keretében gyártott különböző mezőgazdasági gépek. Ezen kívül a szakosított és a kooperációs gyártott termékek széles körét is kiállítják.

A tavaszi vásár legnagyobb külföldi kiállítója — akárcsak a korábbi években — a Szovjetunió lesz. Magyarország összesen 3100 négyzetméternyi területen mutatja be termékeit. A részt vevő 37 magyar vállalat között az NDK piacán jól ismert külkereskedelmi és iparvállalatok — mint például a Videoton, az Egyesült Izzó, a Budavox, az Elektromodul, a Metrimplex, a Medimpex, a MOM — mellett először szerepel önálló kiállítóként a Ganz Árammérőgyár. A magyar termékek közül várhatóan a mikroszámítógép, a programozható grafikus asztali számolóberendezés, az aluvázás telefonfülke-család, valamint az alumínium lakóterem-rendszer tarthat számot az NDK-beli vállalatok és a külföldi cégek érdeklődésére.

F. A.

MAGYAR NEMZETI BANK

Hivatalos devizaárfolyamok

ÉRVÉNYBEN: 1982. március 2-től*

Devizanem	Érték		
	Vétel árfolyam	Közép 100 egységre forintban	Eladási
Angol font	6 362,88	6 369,25	6 375,62
Ausztrál dollár	3 736,20	3 739,94	3 743,68
Belga frank	79,57	79,95	80,03
Dán korona	436,76	437,20	437,64
Francia frank	577,74	578,32	578,90
Hollandi forint	1 331,37	1 332,70	1 334,03
Japán yen (1000)	145,91	146,06	146,21
Kanadai dollár	2 840,90	2 843,74	2 846,58
Kuvaiti dinár	12 123,81	12 135,95	12 148,09
Norvég korona	578,88	579,46	580,04
NSZK-márka	1 459,17	1 460,63	1 462,09
Olasz líra (1000)	27,36	27,39	27,42
Osztrák schilling	207,93	208,14	208,35
Portugál escudo	50,17	50,22	50,27
Spányol peseta	33,97	34,00	34,03
Svájci frank	1 827,62	1 829,45	1 831,28
Svéd korona	602,40	603,00	603,60
Tr. és Cl. rubel	2 597,40	2 600,00	2 602,60
USA-dollár	3 458,23	3 461,69	3 465,15

* A mindenkori érvényes forint árfolyamokat Budapestén a 2104, vidéken a 0222104 telephelyen hívásra automatikusan kirjja.

Figyelő index

1982. jan. 5. = 100	Előző hét = 100
(középfolyamra számítva)	
97,94	98,79
96,21	99,11
98,02	97,93
93,78	98,51
98,09	100,00
96,73	99,45
93,33	99,16
97,88	99,44
99,26	100,00
98,29	99,30
96,01	99,41
96,10	99,20
95,63	99,33
95,62	101,00
95,99	98,41
97,24	100,00
97,73	100,00
100,00	100,00
100,54	100,00

szaki fejlesztés

Iamok után az NSZK-ban fordítják a legtöbb anyagi eszközt kutatásra, amelynek hatékonyságát növeli nagyfokú célirányultsága és koncentrációja. Az alapvetési programok is kifejezetten gazdasági hasznosíthatóság kritériumait tartják legfontosabbnak. A cél: az eddiginél nagyobb mértékű technológiai előnyökre alapozva néhány kifejezetten új technológiát igénylő termelési területen megőrizni a versenyképességet a legerősebb és legfejlettebb konkurenciával szemben.

Ennek megfelelően 2-3 évenként — az elmúlt másfél évtized gyakorlatára alapján — a kormány erősen koncentrált kutatáspolitikai irányelveket és prioritásokat határoz meg. Az állam közvetlenül irányított kutatási tevékenysége a Kutatási és Technológiai Minisztérium ellenőrzése alatt áll, amely az NSZK összes K+F kiadásainak kb. 16 százalékával rendelkezik. Ezeket a prioritást élvező öt területen — mikroelektronika, biológia, energiagazdaság, anyagok technológiái, valamint a szervezés — használják fel, amennyiben a kutatások a gazdaságban széleskörűen alkalmazható eredményeket hozhatnak.

A kormány közvetlen és közvetett kutatástámogatásokra is jelentős összegeket költ. 1978-ban például 14,2 milliárd márkát fordított e célra ami az NSZK K+F ráfordításainak 47 százalékát tette ki (1947-ben az arány 49 százalék volt). Igaz, hogy ennek több, mint egyötödét (1969-ben kb. egyharmadát) közvetlenül az úgynevezett védelmi című alatti szereplő célokra fordították, kb. 7 százalékát pedig úrkutatási tervekhez. A fennmaradó részből azonban a gazdaságpolitika részét képező kutatáspolitikai által kiemelt közvetlenül gazdasági jelentőségű kutatási programok végrehajtását finanszírozták. Az egyes területek közül érdemes kiemelni az energiatermelés racionalizálására irányuló kutatásokat, melyekre az állam által finanszírozott K+F ráfordítások 21,5 százalékát használták fel. Ez megegyezik a közvetlenül katonai célra felhasznált állami K+F kiadásokkal.

Úgy tűnik az NSZK-ban alkalmazott kutatási-fejlesztési irányítási módszer kevésbé ütökzik a többi EGK országokéval, bár érdekes módon jobban és hatékonyabban szabályozzák központi szinten. Igaz, e területen eddig az EGK-ban még nagyon kevés integrációs eredményt sikerült elérni. (Kivétel csak egyes konkrét közös gyártási programok.)

A jövőben is várhatóan elsősorban az egyes vállalatok kooperációja lesz a jellemző a kutatásban és a fejlesztésben, míg az EGK szinten csak egyes kiemelt programokban (pl. úrkutatás) döntenek. Így az egyes országokban folytatott kutatási-fejlesztési politika változatlanul kevés okot ad a véleménykülönbségre. Mindez az NSZK közös piaci helyzetét tovább erősítheti, de a kiemelt területeken az Egyesült Államokkal és Japánnal folytatott versenyben a meglévő különbségek jelentős csökkenését kevésbé segítheti elő.

Dr. Gál Péter

ési forma?

egyalap létrehozását javasolja a legszegényebb országok számára. Elképzelésük szerint a Világszegénységnek, az IDA-nak az új alapból a legkisebb nyújtania, hogy azok a hitel fejében rükkelt vásárolhatnák meg. Ezzel az IDA-lódó országok segélyezésének finanszírozás-

a legszegényebb országoknak kamatmentes apjához az eddigi legnagyobb hozzájárulást ztatának döntése alapján halogatja a még s végrehajtását, a vállalt 3,2 milliárd dol-33 ország hozzájárulásával 12 milliárd dol-kongresszus ez idáig mindössze 1,2 milliárd ikai álláspont azért is veszélyes, mert szá-z amerikai befizetéstől teszi függővé támo-m biztosítja az IDA-nak a megajánlott tel-

sszértékben kölcsönöket nyújtott azzal a ki-agy a legszegényebb országok termékeinek ancia javaslatot, amelyet az EGK tagorszá-got, májusban tárgyalja meg a Világbank

A második világháború befejezésekor a világ energiaellátásában a szén súlya még 60 százalékos volt, az első olajár-robbanást megelőzően az arány már alig érte el a 20 százalékot, mert az olaj kiszorította. E folyamat megállíthatatlannak látszott, hisz 1973 közepén — azonos energiataralomra számítva — a szén már drágább volt a nyersolajnál. Mindez néhány nap alatt megváltozott. Mivel az olaj ára megnégyszereződött, a szén a nyersolajár negyedéért volt kapható.

A szénárak is megindultak ezt követően felfelé, de az árrobbanás előtti paritást sohasem állt vissza. Sőt: kisebb ingadozásokkal az árrolló egyre szélesedett és az 1979-80-as második árrobbanás után ugyanazt az energiameennyiséget szénből már az olajár 40 százalékáért meg lehetett kapni. Ezután persze az olajárak — dollárban mérve — stagnálni, majd süllyedni kezdtek és így a szén relatív versenyképessége csökkent. Ma már „csak” mintegy 40-45 százalékkal olcsóbb a belőle kinyerhető energiameennyiség.

Készletek — 225 évre

Napjaink érdekessége egyrészt, hogy miközben az olaj világkereskedelme visszaesett, a szén nemzetközi forgalma mintegy 5 százalékkal nőtt. Másrészt, miközben a lengyel export az 1979-es szint 40 százalékára esett vissza, az árak nem emelkedtek, hanem csökkentek. Az egy évvel ezelőtti adatok szerint az USA-ból származó erómuvi szén Rotterdamban tonnánként 70 dollárért adták, manapság az „azonnali” árszint 50-55 dollár. A mérsékelt keresletmelkedés és a lengyel szállítás csökkenése ugyanis együtt járt az USA exportjának fellendülésével és így a világpiacra nem alakult ki hiány.

A felhasználók ily módon már megtanulhatták a szén egy előnyét: gyorsan követi a kínálat változását. A kibányászott mennyiség a tengerentúlon mintegy 15 százalékkal igen rövid idő alatt növelhető. (Az Appalache-hegységben részfoglalokozású, „háztáji” bányászok is találhatóak s a kedvező árak folytán a már szüneteltetett művelésű aknák ismételt kitermeléséhez fognak.)

A szénárak tehát csökkennek, annak ellenére, hogy az alternatív energiaforrások közül a legnagyobb reményeket éppen hozzá fűzik. A világ ismert széntartalékai — a jelenlegi fogyasztási szint mellett — 225 évre lennének elegendők, míg ugyanez az érték a kőolajnál mindössze 35 év és az uránium esetében is csak 70 év.

A fejlett tőkés világ számára további előnyt jelent a készletek földrajzi elhelyezkedése is. Míg a nyersolajtartalékoknak mindössze 9 százaléka található az OECD-régióban, addig a szén esetében 46 százaléka. Bár a nyersolaj kiváltása szénnel tökéletes és a környezetvédelmi szempontok sem elhanyagolhatók, a Nemzetközi Energiaügynökség véleménye szerint az ezredfordulóra a szervezet tagországa szénből az 1980-as szint két és félszeresét használják fel. (Az energiafelhasználás növekményét 70 százalékban a szén fedezi.) A nemzetközi szervezet előrejelzése összecseng azzal a nyilatkozattal, melyet a hét legfejlettebb tőkés ország vezetől 1980-ban Velencében tettek: az országok szénfelhasználásukat a kilencvenes évek elejére megduplázzák.

Az átállás gondoljai

Nincs kétség afelől, hogy a hosszú távú célkitűzést — akár számszerűségben is — az érintettek változatlanul komolyan gondolják. Kétségtelen azonban, hogy egyelőre a szén térbódítása a vártnál lassabb. Az első olajárrobbanás utáni időszak energiafelhasználásának növekményét a fejlett tőkés országok ugyanis csak 41 százalékban fedették szénrel (igaz, hogy nyersolajra csupán az emelkedés 7 százaléka jutott) és a szén világkereskedelmének ez évi prognózisai is csak mérsékelt forgalomemelkedést valószínűsítettek. A világméretű recesszió miatt az olajról szénre való áttérés — úgy tűnik — a tőkés világban némiképp lelassult.

Érthető okok következtében. A gazdasági növekedés üteme amúgyis mérsékelte — a takarékosági intézkedésekkel együtt — az energiaigényeket, és össze-szűkültek az érintett vállalatok pénzügyi forrásai is. Ma tehát csak kisebb összeget költenek (költhetnek) arra, hogy olajról szénre állítsák át erőműveiket, kazánjaikat. A vonakodásban szerepet játszanak a jelenlegi olajárak is, melyek mellett a kis teljesítményű kazánokban — 50 tonna gőz óránkénti termeléséig —

A szén karrierje

előnyösebb még olajat felhasználni. Nagyobb teljesítményű — kazánok — esetében viszont a jelenlegi olajárak mellett a szénfelhasználás 10-20 százalékos, importált szén felhasználó erőműveknél pedig 35 százalékos költségmegtakarítást jelent. Az egyéb ipari felhasználást tekintve a kiváltás a legjobban a cementiparban térül meg, mert itt az energia a termelési költségek 40 százalékát teszi ki és a keletkező hamu a gyártáshoz nyersanyagként felhasználható. Ebben az ágazatban jelenleg a szénfelhasználás 45 százalékkal olcsóbb az olajénál. A japán cementipar csaknem teljes átállását ez magyarázza — míg 1979-ben csak 3,7 millió tonna szén használtak fel, addig 1980-ban fogyasztásuk már 7,4 millió tonnára nőtt. Hasonló ütemben halad a kiváltás az Egyesült Államokban is. A szén tényerése más iparágakban is — papíripar, vegyipar — megfigyelhető.

Az olajról szénre való átállásnak azonban vannak komoly technológiai és anyagi korlátai is. Azokban az ágazatokban — például üvegipar —, ahol az állandó hőmérséklet tartása vagy a hőmérséklet pontos változtatása követelmény, a földgáz vagy az olaj kiváltása jelenleg nem lehetséges. További akadály, hogy a szén elégetése során hamu és nitrogén, illetve kén tartalmú égéstermékek, valamint részben mérgező hulladékok keletkeznek. Ezek mennyiségét természetesen csökkenteni lehet, de ez tonnánként 20-25 dollárral emeli a költségeket.

Fejlik a széntüzelés technológiája is, és az égis hatékonyságát a hetvenes években kifejlesztett úgynevezett „légpárnás” kazánok jelentősen megjavították. Ez az eljárás azonban még nem teljesen „kész” a széles körű ipari alkalmazására. Az új típusú kazánok elterjedésének anyagi korlátja, hogy a kiváltandó olajtüzelésű létesítmények egy része még meglehetősen új és aligha amortizálódik másfél évtizednél korábban. (A jelenlegi alacsony profitráta és a költségvetési kiadások deklarált visszafogása valószínűtlené teszi, hogy ezt a folyamatot jelentősen meg lehet gyorsítani.)

Alacsony nyereségráta

Ténylegesen jelentkező akadály a nemzetközi szénkereskedelem infrastruktúrájának elmaradottsága is. 1980-ban a nyugat-európai azonnali szénárak nem utol-

sósorban azért emelkedtek, mivel fedezetet kellett biztosítaniuk az USA-ból való átszállításnál jelentkező fekbérből-ségekre. A keleti part két hagyományos szénkikötője (Hampton Roads és Baltimore) ugyanis már képtelen volt a megnövekedett forgalmat ellátni és nem ritkán 150 hajó várakozott. A nyugati parton található az a két amerikai kikötő, melyek egyedül képesek jelenleg 100 ezer tonnás hajók fogadására. Márpedig a szén esetében a szállítási költségek a nyugat-európai ár kétharmadát is elérhetik és így a fogyasztók érthető okokból előnyben részesítik a nagyobb — tehát egy tonna szén költsége szempontjából gazdaságosabb — szállítóeszközöket. A tervek szerint az évtizedi közepére kiépülő — 18 új szénterminál létesítésével — az USA modern szénexport-kikötőrendszeré, nyilvánvalóan tetemes beruhással.

A szén felhasználásának ma még nem teljesen feltárt területe a vegyipar. Az erre irányuló, jórészt kormányok által finanszírozott vagy támogatott programok megvalósítása — Dél-Afrika kivételével, ahol a siker stratégiai kérdés — a recesszió időszakában általában lelassult. A fejlesztést megvalósító nemzetközi nagyvállalatok azonban széles körben kísérelték meg a vegyipari olaj- és gázfelhasználást a szén segítségével korlátozni. Az Eastman Kodak kísérleti üzemében gázosított szénből a festék és műanyaggyártáshoz szükséges ecetanhidridet állítanak elő. A Dow Chemical etánt és butánt kíván szénből előállítani, míg az Occidental Petroleum kísérleteinek célja a szénből poliszterhez való eljutás. Jellemző, hogy jó néhány vegyikonzern saját szénbányával rendelkezik és a legtöbbben a szén elgázosítását, valamint „alap-eljárást” kívánnak ipari méretekben megoldani.

A jelenlegi helyzet nyilvánvaló ellentmondása, hogy miközben a szén kétség-telenül az elkövetkezendő évtizedek nagy lehetősége — gondoljunk például arra, hogy a környezetvédők ellenállása lényegesen kisebb, mint a nukleáris erőművekkel szemben — a szénkitermelésben a nyereségráta továbbra is alacsony és jelentősen elmarad még ma is az olaj-szektorétól. Ma is nagy számban vannak ugyanis olyan olajkutak, ahol a folyó OPEC-ár tizedéért, nyolcadáért az energiahordozót felszínre lehet hozni. Hogy ez meddig marad így, azt természetesen csak találgatni lehetne.

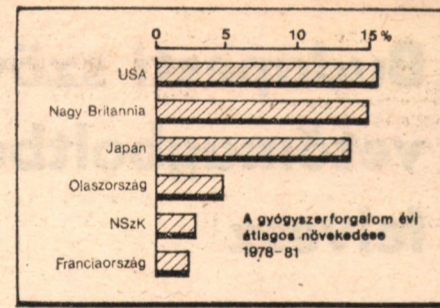
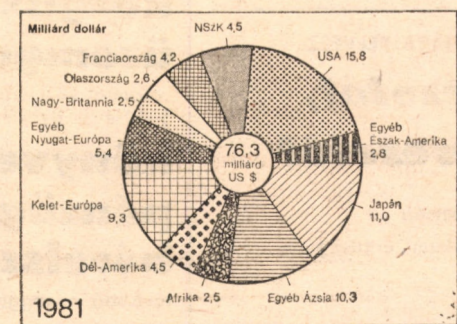
G.—SZ.

Verseny a gyógyszerpiacokért

Jelenleg mintegy 30 ezer különböző gyógyszer forgalmaznak a világon. 1981-ben a gyógyszerértékesítés 76 milliárd dollár körül alakult és ennek döntő része a fejlett ipari országok nagy multinacionális cégeitől került ki. A fejlődő világ mindössze 20 százalékát adja a termelésnek; ugyanakkor ezeknek az országoknak az egészségügyi költségvetését — kényszerűen — főleg gyógyszervásárlásokra kell fordítani. A WHO (Egészségügyi Világszervezet) a múltban már többször próbált közvetíteni a fejlődő országok és a gyógyszergyártók nemzetközi szervezete, az IFPMA között, annak érdekében, hogy a harmadik világ országai valamelyest olcsóbban jussanak néhány alapvetően fontos gyógyszerfelhasználáshoz. Ezek a közvetítési kísérletek azonban — mind ez ideig — nem jártak sikerrel. Például Rwanda is kérte évekel ezelőt a WHO segítségét „olcsóbb gyógyszerforrások felkutatása érdekében. Ekkor az IFPMA olyan ajánlatokat tett le az asztalra, amelyek még azoknál az áraknál is drágábbaknak bizonyultak, amelyekért Rwanda a világpiacra közvetítők nélkül is tudott gyógyszereket vásárolni.

A gyógyszermultik azzal érvelnek, hogy

A világ összes gyógyszerértékesítése

a szállítási költségek, valamint a készítmények trópusi viszonyokra való adaptálása drágítja meg a fejlődő világba szállított gyógyszereket. A WHO azonban kételyeinek ad hangot. Ez ugyanis nem magyarázza meg, hogy például az Isonazid nevű tuberkulózis elleni szer miért kerül tízszer többre Nigerben, mint Nigériában, a Streptomycin pedig 12-szer többre Guineában, mint Egyiptomban.

A multik egyébként fokozódó versenyre számíthatnak a fejlődő világból azokból kívánt beszerezni nagyobb mennyiséget. Az egyik multitonnanként 17 ezer dolláros ajánlatot tett. Egy másik — indiai — ajánlat 700 dollárért ajánlotta ugyanennek a terméknek a tonnáját. Nemrégiben Kína is lényegesen olcsóbb termékekkel jelent meg a világpiacra. Talán ennek a kibontakozóban levő árszervezésnek is köszönhető, hogy most, 1982 januárjában az IFPMA kereste meg a WHO-t és felajánlta, hogy a multik mintegy 200 fontos készítményt a világpiacnál alacsonyabb áron hajlandók értékesíteni a harmadik világ számára.

F. K.

Szerkezeti gondok

A spanyol gazdaságot jelenleg nem csupán a minden nyugat-európai országot próbátétel elé állító recesszió gondjai foglalkoztatják, hanem súlyos kereskedelmi és fizetési mérlegproblémák, erőteljes munkanélküliség és az energiagazdálkodás különösen nagy sebezhetősége is. A Közös Piachoz való közeledés strukturális problémái tehát rendkívül kedvezőtlen gazdasági légkörben várnak megoldásra.

Spanyolországban 1960 és 1974 között, tehát az első olajsokk időpontjaitól kezdve erőteljes *konjunktúra* uralkodott. A bruttó társadalmi össztermék növekedése ebben az időszakban évi átlagban meghaladta a 7 százalékot. 1975 óta azonban az évi átlag már csak 2 százalék, ami lényegesen kevesebb az OECD-országok átlagánál. 1981-ben a gazdaság reálnövekedése nem haladta meg az 1,5 százalékot, noha a kormány előrejelzése szerint eredetileg 3 százalékos növekedésre számítottak.

Spanyolország esetében ezek a problémák egyértelműen kapcsolhatók az egymást követő két nagy olajsokk hatásához. Összehasonlítva az NSZK, Franciaország, Olaszország és Spanyolország energiamelegét, kitűnik, hogy 1981-ben az olaj részesedése Spanyolországban 61,4 százalék volt. Ennél csak az olasz arány volt magasabb (67,1 százalék), míg az NSZK és Franciaország energiamelegében az olaj részesedése lényegesen alacsonyabb (52,3, illetve 55,9 százalék).

Spanyolország esetében a külkereskedelmi és fizetési mérleg hiányának növekedése a legközvetlenebbül összefügg az „olajszámla” összegének emelkedésével.

1973-ig a spanyol fizetési mérleg azért lehetett aktív, mert a külkereskedelmi mérleg hagyományos deficitjét a turizmus devizabevételei és a külföldön dolgozó spanyol vendégmunkások devizában hazautalt jövedelme messzemenően kiegyenlítette. Így 1970 és 1973 között a fizetési mérleget sikerült egyensúlyban tartani, sőt, szerény (0,5 milliárd dolláros) felesleg is mutatkozott. Az első olajsokk után az úgynevezett „láthatatlan jövedelmek” már nem tudták többé kiegyenlíteni a megnövekedett olajár következtében mind negatívabbá váló külkereskedelmi mérleget. 1974 és 1976 között a fizetési mérleg deficitje már 3,5 és 4,3 milliárd dollár körül ingadozott.

1976 és 1979 között a viszonylagos stabilitás évei következtek. Ebben két új tényező játszott meghatározó szerepet. Az egyik az úgynevezett „Moncloa-paktum” volt. Ez voltaképpen politikai ihletésű gazdasági megállapodásnak minősíthető. A még ingatlag spanyol parlamenti demokrácia pártjai felismerték ugyanis: rendkívüli politikai veszélyt jelent, hogy Franco halála és a diktatúra bukása egybeesett a nemzetközi konjunktúra megtörésével. Ezért a „Moncloa-paktum” a szakszervezetek aktív közreműködésével nagymértékben korlátozta a bérigényeket és gyakorlatilag elfogadta a bérből és fizetésből élők reáljövedelmének tartós stagnálását.

Ezzel párhuzamosan az első olajsokk hatása a nagy nyugat-európai országokban is kezdett felszívódni, ami lehetővé tette a spanyol export növelését, s ugyanezek az okok az idegenforgalomból származó devizabevételek növekedéséhez vezettek. Így ebben a három évben sikerült ismét csökkenteni a külkereskedelmi mérleg hiányát és ezzel párhuzamosan egyensúlyba hozni a fizetési mérleget.

A második olajsokk 1980-ban érte el Spanyolországot és ez már egybeesett a Nyugat-Európában tartósan kibontakozó recesszióval. 1980-ban Spanyolország volumenben kevesebb mint két százalékkal emelte olajimportját. Értékviszonylatban azonban ez több mint 82 százalékos emelkedést jelentett. A teljes behozatalban 1980-ban 33,1 százalék volt az olajimport aránya tehát Spanyolország az összimport csaknem egyharmadát költötte olajra. A külkereskedelmi mérleg deficitje az előző év 5,7 milliárd dolláros szintjéhez képest ugrásszerűen megnőtt és elérte a 12 milliárd dollárt. Miután a nyugat-európai recesszió következtében a turizmus devizabevételei és a vendégmunkások hazaküldött devizajövedelmei stagnáltak — 1980-ban a fizetési mérleg már 5,1 milliárd dolláros rekordhiánnyal zárult.

1981-ben a helyzet tovább romlott, annak ellenére, hogy az olajár nem emelkedett. Ennek magyarázata a pezeta fokozódó gyengesége, amelynek következtében a volumenben 7,7 százalékkal csökkent. Olajvásárlások ellenére a dollárban fizetendő olajszámla pezetaértéke több

mint 30 százalékkal emelkedett. Ennek következtében a külkereskedelmi mérleg hiánya 16 milliárd dollár körül mozog és a láthatatlan jövedelmek stagnálása következtében a fizetési mérleghiány megközelítette a nyolcmilliárd dollárt. (Egyébként az olajszámla gyakorlatilag egyenlő a külkereskedelmi mérleg deficitjével.)

Mindez erőteljesen fokozta Spanyolország *külföldi adósságát*. 1980-ban Spanyolország arany- és devizatartalékai még 13,5 milliárd dolláros rekordszinten állottak. Ez azonban csak azért volt lehetséges, mert a kormány pénzügyi politikája a tartalékok kímélésére törekedett és a fizetési mérleg hiányát nagyszabású hitelfelvételével kívánta fedezni. A magas arany- és devizatartalékkal párhuzamosan így Spanyolország külföldi adóságainak szintje elérte a 23 milliárd dollárt. 1981 folyamán változatlan pénzügyi politika mellett sem sikerült már teljesen megővni a pénzügyi tartalékokat. Az arany- és devizatartalékok összege 11 milliárd dollárra esett vissza, miközben 1981 végén a külföldi adóságok elérték a 28 milliárd dollárt.

Spanyolország nehézségeit *strukturális problémák* is súlyosbították. A konjunktúra és az olajsokk hullámzásaitól függetlenül 1960 és 1980 között ugyanis egészen rendkívüli szerkezeti változások

zajlottak a spanyol gazdaságban. A bruttó társadalmi termék előállításában az agrárszektor részesedése 23,7 százalékról 7,5 százalékra zuhant. Közben az ipar részesedése csak szerény arányban nőtt (35,5 százalékról 36,5 százalékra). A szolgáltatási szektorban viszont rohamos részesedésváltozás volt tapasztalható: 41 százalékról 56 százalékra.

Ez a strukturális változás bizonyos *torzulásokat* tükrözött. Nevezetesen azt, hogy a szolgáltató szektor javára történő arányváltozás túlságosan erős volt, s ugyanakkor az ipar az európai recesszió feltételei között egyre nehezebben bizonyult versenyképesnek a nyugat-európai piacokon. További, járulékos szerkezeti problémát okozott, hogy a gyors változás következtében óriási regionális különbségek keletkeztek. Így például Katalóniában, a Baszkföldön és Madridban (az ipar három göcpontjában) az egy főre jutó nemzeti jövedelem 25 százalékkal magasabb volt az országos átlagnál. Andalúziában, Estremadurában és Galiciában pedig 30 százalékkal alacsonyabb. A szórádás tehát óriási: 55 százalék.

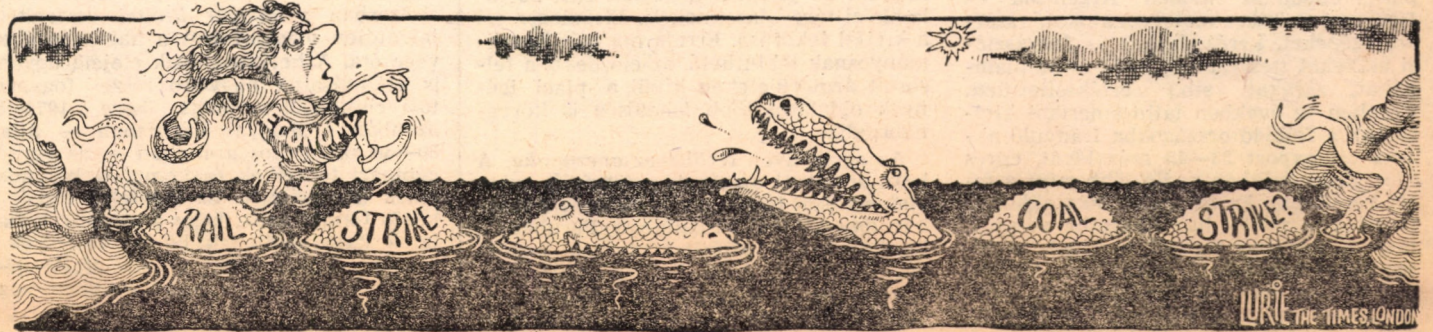
Ilyen helyzetben elkerülhetetlen volt a *munkanélküliség* növekedése. Hivatalos adatok szerint 1981 végén megközelítette a munkanélküliség száma az 1,8 milliót, ami az aktív lakosság több mint 13 százaléka. Általános vélemény szerint azonban ez csak részleges adat, miután (különösképpen az ipari fejlődésből kimaradt tartományokban) igen jelentős rejtett agrármunkanélküliség tapasztalható. (Egyébként a Közös Piachoz való csatlakozás ipari feltételeinek teljesítése a munkanélküliség növelésének irányába hat. A termelés versenyképessége tétele és

racionalizálása következtében a spanyol iparban 1981 folyamán kétszáz ezer munkahely vált feleslegessé és 1982-ben további száz ezer „tűnik el”.)

Spanyolország esetében a parlamentáris intézmények gyengesége továbbra is azt jelenti, hogy a *társadalmi partnerekre nehezedő politikai nyomás* óriási. Egyedül ennek köszönhető, hogy 1981-ben a kormánynak sikerült elfogadtatnia a szakszervezetekkel a „Moncloa-paktum” folytatását. Ez azt jelenti, hogy 1981-ben 15 százalékos infláció mellett a nominális bérek csak 11–13 százalékkal emelkedtek. 1982-ben pedig várhatóan hasonló inflációs rátával a nominális bérnövekedés nem haladja meg a 8–11 százalékot. A „Moncloa-paktum” ez a „hallgatóság” meghosszabítása a reáljövedelem jelentős csökkenését jelenti. Ellenszolgáltatásképpen a kormány kötelezte magát, hogy külföldi hitelek felhasználásával és átfogó beruházásfinanszírozási programmal 1982 végéig mintegy 350 ezer új munkahelyet teremtenek.

Természetesen kérdéses, hogy mindez a valóságban hogyan fest majd. A spanyol Nemzeti Bank legutóbbi jelentése nem titkolja, hogy külgazdasági hatások (tehát a nyugat-európai recesszió lanyhulása és a gazdaság általános élénkítése) nélkül Spanyolország egyedül nem képes kiemelkedni a jelenlegi stagflációból. A Nemzeti Bank jelentése arra is felhívja a figyelmet, hogy a Közös Piachoz történő csatlakozás hosszú ideig tartó struktúraváltoztatást igényel Spanyolországtól és ez csak kedvező külső körülmények mellett — tehát egy általános nyugat-európai gazdasági élénkülés légkörében hajtható végre.

—ie—

MINDIG CSAK ELŐRE! (A The Times-ből)

Egy kis infláció?

Március 9-ével vége lett a találgatásnak, a konzervatív kormány pénzügyminisztere betérjesztette a parlamentben javaslatát. A büdzsé április 1-től lépne életbe és magában foglalná még értelemszerűen 1983 első három hónapját is. Ez az az időszak, mely *sorsdöntő lehet* a brit konjunktúra szempontjából. Ezalatt dől el ugyanis, mi is történt voltaképpen a tavalyi év második felében. Megindult-e vajon egy komoly fellendülés, vagy csupán egy átmeneti megélénkülés mutatkozott? Sikerül-e megállítani a munkanélküliség növekedését? Folytatódik-e a külgazdasági mutatókban az 1981-ben megmutatkozott erőteljes javulás? (Tavaly ugyanis a kereskedelmi mérleg többlete mintegy 11 milliárd dollár volt és ezzel a fejlett tőkés országok között Angliáé a vezető hely).

Különösen éles fénnyben van a *versenyképesség és az infláció kérdése*. 1979–80-ban a front mintegy 23 százalékkal értékelődött fel és ez — együtt az időnként 20 százalékot is meghaladó inflációval — az angol ipar versenyképességét mintegy 50 százalékkal csökkentette. Ebből ugyan tavaly az árfolyammozgás következtében sikerült valamit visszanyerni, azonban tartós sikerhez feltétlenül szükség van arra, hogy az áremelkedés üteme 10 százalék alá kerüljön. Mérséklődő infláció mellett valószínűleg a kölcsönkamatlábak is lejjebb kerülhetnek és ez a termelés pénzügyi terheit csökkentheti. Versenyképesebbé válhatnak a vállalatok által kibocsátott kötvények is. Feltéve — újabb összefüggés —, ha az állam nem jelentkezik a pénzpiacokon konkurrencként.

Ezek azok az összefüggések, melyeket a költségvetés nyilvánosságra hozatala előtt a szaksajtóban és a közéletben széles körben tárgyaltak. Tegyük hozzá: a brit gazdaság rövid távú kilátásairól esett elsősorban szó. Legalább olyan fontosak azonban azok a *strukturális gondok*, melyek Angliát a második világháború óta eltel időszakban nyomasztották. Az ország növekedési üteme hagyományosan alacsony.

Az ötvenes években, miközben a versenytársak átlagosan 4 százalékkal bővítették termelésüket a brit statisztika mindössze évi 2,5 százalékos bővülést regisztrált. A hatvanas évekre a brit gazdaság felgyorsult ugyan, a különbség azonban a többiekkel szemben megmaradt. A nyolcvanas évek elejére pedig Nagy-Britannia az egy főre eső bruttó nemzeti terméket tekintve a tőkés országok között a *tizennyolcadik* helyre esett vissza. Hasonló különbség tapasztalható a termelékenység mutatók összehasonlításakor is.

Az olajárrobbanás után például a hetvenes évtizedben az egy dolgozóra jutó termelés a szigetországban évente mindössze 0,6 százalékkal bővült — ez ugyan jobb érték, mint az Egyesült Államoké azonban *jelentősen elmarad* a versenytársak mutatóitól. Lényegesen alacsonyabb a feldolgozóipar jövedelmezősége is, ráadásul a hatvanas évektől kezdve meredeken esik, az akkori eszközre vetített 16–17 százalékkal szemben ma mindössze mintegy 3 százalékot tesz ki. (Az Egyesült Államok feldolgozóira jelenleg körülbelül 20 százalékos profitrátával dol-

gozik.) Nemzetközi összehasonlításban elmarad Angliában a beruházások aránya a GDP-ban is.

A másfél éven keresztül, tavaly nyárig tartó recesszió — melynek során a bruttó hazai termék mintegy 6 százalékkal csökkent — tehát olyan gazdaságot sújtott, melynek már hagyományos jellegzetessége az *alacsony növekedési ütem*, a nem kielégítő versenyképesség és a mérsékelt beruházási ráta. A konzervatív kormány — úgy tűnik — a rövid és hosszú lejáratú problémák orvoslását ugyanazzal a módszerrel képzelte el: a *vállalati szféra működési feltételeinek szigorodása-szigorítása útján*. Az elgondolás szerint az, hogy a kedvezőtlenebb környezet ki fogja kényszeríteni a vállalatoknál azt a hatékonyságjavulást, mely tartósan helyreállíthatja a nemzetközi versenyképességet. Ebben az összefüggésben a munkanélküliségi ráta — legalábbis részben — egy szükségszerű „áldozatot” takar, amennyiben olyan kapacitások szűntek meg, melyek tartósan amúgy sem voltak nyereségesen működtethetők.

Ennek a módszernek kétségtelen hátránya, hogy a kedvező hatások — ha egyáltalán vannak — csak később jelentkeznek, miközben a társadalom tűrőképessége a jelenben van próbára téve. Logikus tehát, hogy a konzervatív kormány napjainkban nem örvend gazdaságpolitikájáért a legnagyobb népszerűségnek. Hozzájárul ehhez, hogy több fontos mutató illetően a helyzet ma annál is rosszabb, amilyen pozícióban Thatcherék a kormányrudat 1979-ben átvették. (Visszaesett a bruttó hazai termék, magasabb az infláció üteme. Gyorsan nőtt viszont az elmúlt fél évben a termelékenység és szilárd a külső egyensúly.)

Az 1982–83-as költségvetés *nem tartalmazza* a gazdaságpolitikai vonalvezetés megváltoztatását. Legfontosabb mondanivalója a termelés terheit és az állami szektor deficitjét együtt kívánja csökkenteni. (Már első pillantásra látható a hasonlóság a reagani megközelítéssel.) Mérséklődik az új pénzügyi évben például a vállalkozók által fizetendő társadalombiztosítási hozzájárulás. Eddig a bérköltségek 3,5 százalékát kellett a kincstárnak átadni, a teher most egy százalékponttal mérséklődik. (Ez bizonyos fokig új munkahelyek létesítésére is ösztönöz.)

A nominálisan is csökkenő olajárak következtében a kormány hajlandó az energiaárak részben befagyasztására. Ennek jele, hogy a fűtőolaj adója nem növekszik, miközben a benzin és a dízelolaj közterhei nőnek. (Vagyis a termelő nem fizet többet, a fogyasztó igen. Ugy tűnik, hogy a kormány a fogyasztói árszintet tudatosan kívánja csökkentő olajárak mellett is növelni azért, hogy az energiatakarékos terén eddig elért eredményeit ne veszélyeztesse és az olajfogyasztást tovább csökkentse.) Ugyancsak a termelőszféra számára kedvezmény — persze a foglalkoztatottságot is javítja — az a csomagterv, mely munkahelyek létesítésére 1,5 milliárd font támogatást irányoz elő.

Végeredményben a költségvetés deficitje 1982–83-ban még egy milliárd fonttal mérséklődik majd a folyó év 10,5 milliárd fontos hiányához képest. A pénzügyminiszter egyébként exposéjában a gazdasági *javulást* prognosztizálta. Az 1982-es naptári évben eszerint a bruttó hazai termék 1,5 százalékkal nő és az inflációs ráta mérséklődik.

(g. — sz.)

szaki fejlesztés

Iamok után az NSZK-ban fordítják a legtöbb anyagi eszközt kutatásra, amelynek hatékonyságát növeli nagyfokú célirányultsága és koncentrációja. Az alapvetési programok is kifejezetten a gazdasági hasznosíthatóság kritériumait tartják legfontosabbnak. A cél: az eddiginél nagyobb mértékű technológiai előnyökre alapozva néhány kifejezetten új technológiát igénylő termelési területen megőrizni a versenyképességet a legerősebb és legfejlettebb konkurenciával szemben.

Ennek megfelelően 2-3 évenként — az elmúlt másfél évtized gyakorlata alapján — a kormány erősen koncentrált kutatás-politikai irányelveket és prioritásokat határoz meg. Az állam közvetlenül irányított kutatási tevékenysége a Kutatási és Technológiai Minisztérium ellenőrzése alatt áll, amely az NSZK összes K+F kiadásainak kb. 16 százalékával rendelkezik. Ezeket a prioritást élvező öt területen — mikroelektronika, biológia, energiagazdaság, anyagok technológiái, valamint a szervezés — használják fel, amennyiben a kutatások a gazdaságban széleskörűen alkalmazható eredményeket hozhatnak.

A kormány közvetlen és közvetett kutatástámogatásokra is jelentős összegeket költ. 1978-ban például 14,2 milliárd márkát fordított e célra ami az NSZK K+F ráfordításainak 47 százalékát tette ki (1947-ben az arány 49 százalék volt). Igaz, hogy ennek több, mint egyötödét (1969-ben kb. egyharmadát) közvetlenül az úgynevezett védelmi címző alatt szereplő célokra fordították, kb. 7 százalékát pedig úrkutatási terveknek. A fennmaradó részből azonban a gazdaságpolitika részét képező kutatáspolitika által kiemelt közvetlenül gazdasági jelentőségű kutatási programok végrehajtását finanszírozták. Az egyes területek közül érdemes kiemelni az energiatermelés racionalizálására irányuló kutatásokat, melyekre az állam által finanszírozott K+F ráfordítások 21,5 százalékát használták fel. Ez megegyezik a közvetlenül katonai célra felhasznált állami K+F kiadásokkal.

Úgy tűnik az NSZK-ban alkalmazott kutatási-fejlesztési irányítási módszer kevésbé ütökzik a többi EGK országokéval, bár érdekes módon jobban és hatékonyabban szabályozzák központi szinten. Igaz, e területen eddig az EGK-ban még nagyon kevés integrációs eredményt sikerült elérni. (Kivétel csak egyes konkrét közös gyártási programok.)

A jövőben is várhatóan elsősorban az egyes vállalatok kooperációja lesz a jellemző a kutatásban és a fejlesztésben, míg az EGK szinten csak egyes kiemelt programokban (pl. úrkutatás) döntenek. Így az egyes országokban folytatott kutatási-fejlesztési politika változatlanul kevés okot ad a véleménykülönbségre. Mindez az NSZK közös piaci helyzetét tovább erősítheti, de a kiemelt területeken az Egyesült Államokkal és Japánnal folytatott versenyben a meglévő különbségek jelentős csökkenését kevésbé segítheti elő.

Dr. Gál Péter

ési forma?

egélyalap létrehozását javasolja a legszegényebb országok számára. Elképzelésük szerint a Világszervezetnek, az IDA-nak az új alappól a legkisebb nyújtania, hogy azok a hitel fejében rucikkait vásárolhatnak meg. Ezzel az IDA fejlődő országok segélyezésének finanszírozása

a legszegényebb országoknak kamatmentes alapjához az eddigi legnagyobb hozzájárulást nyújtának döntése alapján halogatja a mégis végrehajtását, a vállalt 3,2 milliárd dollár 33 ország hozzájárulásával 12 milliárd dolláros kongresszus ez ideig mindössze 1,2 milliárd dollár állapont azért is veszélyes, mert százezre az amerikai befizetéstől teszi függővé támogatást az IDA-nak a megajánlott teljesítésükben kölcsönöket nyújtott azzal a kiegészítéssel a legszegényebb országok termékeinek támogatását, amelyet az EGK tagországok támogat, májusban tárgyalja meg a Világbank

A második világháború befejezésekor a világ energiaellátásában a szén súlya még 60 százalékos volt, az első olajrobbanást megelőzően az arány már alig érte el a 20 százalékot, mert az olaj kiszorította. E folyamat megállíthatatlannak látszott, hisz 1973 közepén — azonos energiataralomra számítva — a szén már drágább volt a nyersolajnál. Mindez néhány nap alatt megváltozott. Mivel az olaj ára megnégyszereződött, a szén a nyersolajár negyedéért volt kapható.

A szénárak is megindultak ezt követően felfelé, de az árrobbanás előtti paritási sohasem állt vissza. Sőt: kisebb ingadozásokkal az árólló egyre szélesedett és az 1979-80-as második árrobbanás után ugyanazt az energiamennyiséget szénből már az olajár 40 százalékáért meg lehetett kapni. Ezután persze az olajárak — dollárban mérve — stagnálni, majd süllyedni kezdtek és így a szén relatív versenyképessége csökkent, ma már „csak” mintegy 40-45 százalékkal olcsóbb a belőle kinyerhető energiamennyiség.

Készletek — 225 évre

Napjaink érdekessége egyrészt, hogy miközben az olaj világereskedelme visszaesett, a szén nemzetközi forgalma mintegy 5 százalékkal nőtt. Másrészt, miközben a lengyel export az 1979-es szint 40 százalékára esett vissza, az árak nem emelkedtek, hanem csökkentek. Az egy évvel ezelőtti adatok szerint az USA-ból származó erómvü szén Rotterdamban tonnánként 70 dollárért adták, manapság az „azonnali” árszint 50-55 dollár. A mérsékelt keresletmelkedés és a lengyel szállítás csökkenése ugyanis együtt járt az USA exportjának fellendülésével és így a világpiac nem alakult ki hiány.

A felhasznalók ily módon már megtanulhatták a szén egy előnyét: gyorsan követi a kínálat változását. A kibányászott mennyiség a tengerentúlon mintegy 15 százalékkal igen rövid idő alatt növelhető. (Az Appalache-hegységben részleglalkozású, „háztáji” bányászok is találhatók s a kedvező árak folytán a már szüneteltetett művelésű aknákat ismételt ki-termeléséhez fognak.)

A szénárak tehát csökkennek, annak ellenére, hogy az alternatív energiaforrások közül a legnagyobb reményeket éppen hozzá fűzik. A világ ismert széntartalékai — a jelenlegi fogyasztási szint mellett — 225 évre lennének elegendők, míg ugyanez az érték a kőolajnál mindössze 35 év és az uránium esetében is csak 70 év.

A fejlett tőkés világ számára további előnyt jelent a készletek földrajzi elhelyezkedése is. Míg a nyersolajtartalékoknak mindössze 9 százaléka található az OECD-régióban, addig a szén esetében 46 százalék. Bár a nyersolaj kiváltása szénrel tokeigényes és a környezetvédelmi szempontok sem elhanyagolhatók, a Nemzetközi Energiaügynökség véleménye szerint az ezredfordulóra a szervezet tagországai szénből az 1980-as szint két és félszeresét használják fel. (Az energiafelhasználás növekményét 70 százalékban a szén fedezi.) A nemzetközi szervezet előrejelzése összecseng azzal a nyilatkozattal, melyet a hét legfejlettebb tőkés ország vezetői 1980-ban Velencében tettek: az országok szénfelhasználásukat a kilencvenes évek elejére megduplázzák.

Az átállás gondjai

Nincs kétség afelől, hogy a hosszú távú célkitűzést — akár számszerűségben is — az érintettek változatlanul komolyan gondolják. Kétségtelen azonban, hogy egyelőre a szén térhódítása a vártnál lassabb. Az első olajrobbanás utáni időszak energiafelhasználásának növekményét a fejlett tőkés országok ugyanis csak 41 százalékban fedezték szénrel (igaz, hogy nyersolajra csupán az emelkedés 7 százaléka jutott) és a szén világereskedelmének ez évi prognózisai is csak mérsékelt forgalomemelkedést valószínűsítnek. A világméretű recesszió miatt az olajról szénre való áttérés — úgy tűnik — a tőkés világban némiképp lelassult.

Érthető okok következtek. A gazdasági növekedés üteme amúgyis mérsékelt — a takarékosági intézkedésekkel együtt — az energiaigényeket, és összességüként az érintett vállalatok pénzügyi forrásai is. Ma tehát csak kisebb összeget költenek (költhetnek) arra, hogy olajról szénre állítsák át erómvüveiket, kazánjaikat. A vonakodásban szerepet játszanak a jelenlegi olajárak is, melyek mellett a kis teljesítményű kazánokban — 50 tonna gőz óránkénti termeléséig —

A szén karrierje

előnyösebb még olajat használni. Nagyobb teljesítményű — kazánok — esetében viszont a jelenlegi olajárak mellett a szénfelhasználás 10-20 százalékos, importált szén felhasználó erómvüveknél pedig 35 százalékos költségmegtakarítást jelent. Az egyéb ipari felhasználást tekintve a kiváltás a legjobban a cementiparban térül meg, mert itt az energia a termelési költségek 40 százalékát teszi ki és a keletkező hamu a gyártáshoz nyersanyagként felhasználható. Ebben az ágazatban jelenleg a szénfelhasználás 45 százalékkal olcsóbb az olajénál. A japán cementipar csaknem teljes átállását ez magyarázza — míg 1979-ben csak 3,7 millió tonna szén felhasználást fel, addig 1980-ban fogyasztásuk már 7,4 millió tonnára nőtt. Hasonló ütemben halad a kiváltás az Egyesült Államokban is. A szén térszerűsége más iparágakban is — papíripar, vegyipar — megfigyelhető.

Az olajról szénre való átállásnak azonban vannak komoly technológiai és anyagi korlátai is. Azokban az ágazatokban — például üvegipar —, ahol az állandó hőmérséklet tartása vagy a hőmérséklet pontos változtatása követelmény, a földgáz vagy az olaj kiváltása jelenleg nem lehetséges. További akadály, hogy a szén elégetése során hamu és nitrogén, illetve kéntartalmú égéstermékek, valamint részben mérgező hulladékok keletkeznek. Ezek mennyiségét természetesen csökkenteni lehet, de ez tonnánként 20-25 dollárral emeli a költségeket.

Fejlődik a széntüzelés technológiája is, és az égés hatékonyságát a hetvenes években kifejlesztett úgynevezett „légpárnás” kazánok jelentősen megjavították. Ez az eljárás azonban még nem teljesen „kész” a széles körű ipari alkalmazásra. Az új típusú kazánok elterjedésének anyagi korlátja, hogy a kiváltandó olajtüzelésű létesítmények egy része még meglehetősen új és aligha amortizálódik másfél évtizednél korábban. (A jelenlegi alacsony profitráta és a költségvetési kiadások deklarált visszafogása valószínűtlenné teszi, hogy ezt a folyamatot jelentősen meg lehet gyorsítani.)

Alacsony nyereségráta

Ténylegesen jelentkező akadály a nemzetközi szénkereskedelem infrastruktúrájának elmaradottsága is. 1980-ban a nyugat-európai azonnali szénárak nem utol-

sósorban azért emelkedtek, mivel fedezetet kellett biztosítaniuk az USA-ból való átszállításnál jelentkező fekbérbérekre. A keleti part két hagyományos szénkikötője (Hampton Roads és Baltimore) ugyanis már képtelen volt a megnövekedett forgalmat ellátni és nem ritkán 150 hajó várakozott. A nyugati parton található az a két amerikai kikötő, melyek egyedül képesek jelenleg 100 ezer tonnás hajók fogadására. Márpedig a szén esetében a szállítási költségek a nyugat-európai ár kétharmadát is elérhetik és így a fogyasztók érthető okokból előnyben részesítenék a nagyobb — tehát egy tonna szén költsége szempontjából gazdaságosabb — szállítóeszközöket. A tervek szerint az évtized közepére kiépül — 18 új szénterminal létesítésével — az USA modern szénexport-kikötőrendszere, nyilvánvalóan tetemes beruháással.

A szén felhasználásának ma még nem teljesen feltárt területe a vegyipar. Az erre irányuló, jórészt kormányok által finanszírozott vagy támogatott programok megvalósítása — Dél-Afrika kivételével, ahol a siker stratégiai kérdés — a recesszió időszakában általában lelassult. A fejlesztést megvalósító nemzetközi nagyvállalatok azonban széles körben kísérelték meg a vegyipari olaj- és gázfelhasználást a szén segítségével korlátozni. Az Eastman Kodak kísérleti üzemeiben gázosított szénből a festék és műanyaggyártáshoz szükséges ecetanhidridet állítanak el. A Dow Chemical etánt és butánt kíván szénből előállítani, míg az Occidental Petroleum kísérleteinek célja a szénből poliszterhez való eljutás. Jellemző, hogy jó néhány vegyikonzern saját szénbányával rendelkezik és a legtöbbben a szén elgázosítását, valamint „alap-eljárást” kívánnak ipari méretekben megoldani.

A jelenlegi helyzet nyilvánvaló ellentmondása, hogy miközben a szén kétségtelenül az elkövetkezendő évtizedek nagy lehetősége — gondoljunk például arra, hogy a környezetvédők ellenállása lényegesen kisebb, mint a nukleáris erómvüvekkel szemben — a szénkitermelésben a nyereségráta továbbra is alacsony és jelentősen elmarad még ma is az olajszektorétól. Ma is nagy számban vannak ugyanis olyan olajkutak, ahol a folyó OPEC-ár tizedéért, nyolcadéért az energiaforrások felszínre lehet hozni. Hogy ez meddig marad így, azt természetesen csak találgatni lehetne.

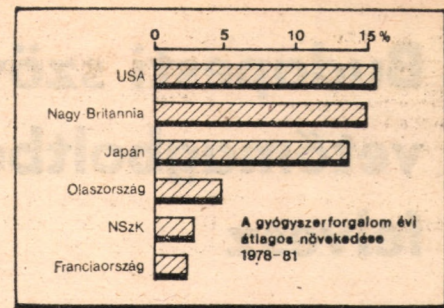
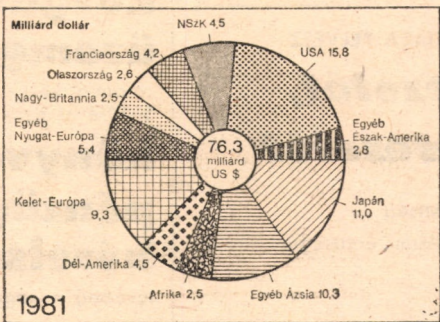
g.—sz.

Verseny a gyógyszerpiacokért

Jelenleg mintegy 30 ezer különböző gyógyszert forgalmaznak a világon. 1981-ben a gyógyszerértékesítés 76 milliárd dollár körül alakult és ennek döntő része a fejlett ipari országok nagy multinacionális cégeitől került ki. A fejlődő világ mindössze 20 százalékát adja a termelésnek; ugyanakkor ezeknek az országoknak az egészségügyi költségvetését — kényszerűen — főleg gyógyszervásárlásokra kell fordítani. A WHO (Egészségügyi Világszervezet) a múltban már többször próbált közvetíteni a fejlődő országok és a gyógyszergyártók nemzetközi szervezete, az IFPMA között, annak érdekében, hogy a harmadik világ országai valamelyest olcsóbban jussanak néhány alapvetően fontos gyógyszerfőzetéhez. Ezek a közvetítési kísérletek azonban — mind ez ideig — nem jártak sikerrel. Például Rwanda is kérte évekként ezelőtt a WHO segítségét olcsóbb gyógyszerforrások felkutatása érdekében. Ekkor az IFPMA olyan ajánlatokat tett le az asztalra, amelyek még azoknál az áraknál is drágábbaknak bizonyultak, amelyekért Rwanda a világpiacra közvetítők nélkül is tudott gyógyszereket vásárolni.

A gyógyszermultik azzal érvelnek, hogy

A világ összes gyógyszerértékesítése

a szállítási költségek, valamint a készítmények trópusi viszonyokra való adaptálása drágítja meg a fejlődő világba szállított gyógyszereket. A WHO azonban kételyeinek ad hangot. Ez ugyanis nem magyarázza meg, hogy például az Isonazid nevű tuberkulózis elleni szer miért kerül tízszer többre Nigerben, mint Nigériában, a Streptomycin pedig 12-szer többre Guineában, mint Egyiptomban.

A multik egyébként fokozódó versenyre számíthatnak a fejlődő világból azokból kívánt beszerezni nagyobb mennyiséget. Az egyik multitonnanként 17 ezer dolláros ajánlatot tett. Egy másik — indiai — ajánlat 700 dollárért ajánlotta ugyanennek a terméknek a tonnáját. Nemrégiben Kína is lényegesen olcsóbb termékekkel jelent meg a világpiacra. Talán ennek a kibontakozásban levő áversenynek is köszönhető, hogy most, 1982 januárjában az IFPMA kereste meg a WHO-t és felajánlotta, hogy a multik mintegy 200 fontos készítményt a világpiacra alacsonyabb áron hajlandók értékesíteni a harmadik világ számára.

F. K.

Állásajánlat

Budapesti szövetkezet felvételre keres középvezetőt

Legalább középiskolai végzettség,
kerteszeti és iparcikk-áruforgalmi
ismeretek szükségesek.

A jelentkezéseket
„Fogyasztási szövetkezet, Figyelő”
jeligére, a kiadóba kérjük.

A-kategóriájú vállalat szövotechnológusi munkakör betöltésére felvesz

szakképzett, gyakorlattal rendelkező

munkatársakat

„Textilipar, 4141” jeligére,
a Felszabadulás téri hirdetőbe kérjük.

Budapesti műszaki kiskereskedelmi vállalat
üggyvitelgépésítés-szervezői munkakörbe

felvesz rendszertervezői végzettségű munkatársat

A jelentkezéseket részletes önéletrajzzal,
„Műszaki kereskedelem, Figyelő” jeligére,
a kiadóba kérjük.

Budapesti szövetkezet vetőmagboltba felvesz

pénztárost és eladót

A jelentkezést
„Fogyasztási szövetkezet, Figyelő”
jeligére, a kiadóba kérjük.

ÉPÍTŐIPARI VÁLLALAT BELVÁROSI KÖZPONTJÁBA FELVESZ

pénzügyi csoportvezetőt, könyvelési csoportvezetőt

Feltétel: pénzügyi és számviteli főiskolai végzettség
és öt éves gyakorlat vagy közgazdasági technikai érettségi,
mérlegképes vizsga és tízéves gyakorlat.

Telefon: 176-672.

VT 54-es típusú kis számítógép működtetésére

felveszünk

felsőfokú szakmai iskolát végzett rendszerszervező

programozót,

valamint középiskolát végzett

forgalmi könyvelőt

Jelentkezni lehet: az

Írószter Szövetkezet

személyzeti vezetőjénél
Pomáz, (a szentendrei HÉV vonalán,
Békásmegyertől 10 percre).

Tanácsi vállalat

felvesz

számviteli osztályvezetőt

(főkönyvelőhelyettes).

Jelentkezni lehet

a vállalat gazdasági igazgatóhelyettesénél,
a 278-663 telefonszámon.

II. kategóriájú

magasépítőipari szövetkezet

pályázatot hirdet

műszaki vezető-főmérnöki munkakör betöltésére

Feltétel:

építőmérnöki oklevél, hosszabb kivitelezői gyakorlat
és szak-szerelőipari ismeret.

Fizetés:

megállapodás szerint.

Jelentkezni lehet részletes önéletrajzzal: a

Szentendrei Építőipari Szövetkezet

személyzeti vezetőjénél
Szentendre, Kőzúzó u. 7. 2000
Telefon: (26) 44-033.

Építőipari vállalat
belvárosi központjába
felvesz

pénzügyi előadókat, kontírozó könyvelőt, könyvelési ellenőrt

Feltétel:

pénzügyi előadónál közgazdasági technikai
érettségi vagy egyéb érettségi és könyvelői
szakvizsga, öt éves gyakorlat.

A kontírozónál és a könyvelési ellenőrnél
pénzügyi és számviteli főiskolai végzettség
és három éves gyakorlat vagy középfokú
iskolai végzettség, mérlegképes vizsga
és öt éves könyvelői gyakorlat.

Telefon: 176-672.

Fehérvári úti központunkba

felveszünk

közgazdaság egyetemet vagy számviteli
és pénzügyi főiskolát végzett, 3-8 éves gyakorlattal rendelkező

közgazdászokat és üzemgazdászokat,

valamint közgazdasági szakközépiskolát végzett,
5-10 éves gyakorlattal rendelkező

könyvelőket, pénzügyi előadókat, bérelszámolókat,

továbbá anyaggazdálkodókat és anyagstatisztikusokat.

Jelentkezni lehet: a

VERTESZ

Vilamoserőmű

Tervező és Szerelő

Vállalat

személyzeti és oktatási osztályán

Budapest XI.,

Fehérvár út 108. 1119

Telefon: 252-878.

Termelőeszköz-kereskedelmi
vállalat
SZÁMITÓKÖZPONTJÁ
FELVESZ

rendszerlemezőt,

üzem- és

munkaszervező

rendszertervezőt,

rendszertervezőt.

A jelentkezéseket részletes
életrajzzal, „Teammunka, 4707”
jeligére, a Felszabadulás téri
hirdetőbe kérjük.

Felveszünk

felsőfokú közgazdasági vagy
számviteli végzettséggel,
árszakértői képesítéssel
és kereskedelmi vállalati
gyakorlattal rendelkező

munkatársat vezető beosztásba

A jelentkezést önéletrajzzal
és az eddig betöltött munkakörök
részletes leírásával, „Agilis, 7.
Figyelő” jeligére,
a kiadóba kérjük.

A Budapest
Főv. Tanács V. B.
Róbert Károly krt. Kórház-

Rendelőintézet

felvesz

egyetemet végzett

osztályvezető

főmérnököt,

főiskolát végzett, illetve
a munkakör betöltéséhez
szükséges felsőfokú
képesítéssel rendelkező

belső ellenőrt és
leltárellenőrt.

Jelentkezni lehet
az intézmény
munkaügyi osztályán,
cím: Budapest,
Róbert Károly
krt. 84. 1134.

SZÁNDÉKOK ÉS TETTEK

A legutóbbi számunkban megkíséreltük érzékeltetni a görög gazdaság „örökös” nehézségeit, ellentmondásait. Ezek közül a legfontosabbak: túldecentralizált az ipar, sok a kisiparos (kézműiparos), rendkívül szétaprózott a mezőgazdaság. Nagyon alacsony a termelékenység, s a bonyolult hitelrendszer nem az arra rászorulókat részesíti az olcsó állami pénzekből. A gazdaságban az egyes termelők és ágazatok közötti koordináció nagyon kezdetleges. A nagyvállalatok és a jövedelmező szolgáltatásokba beáramlott külföldi tőke nemcsak a saját legális hasznát, de egyéb összegeket is „kiszivattyúzza” az országból. Az utóbbi években csökkent az életszínvonal, mérséklődött a termelés, igen magas volt az infláció, stagnált, sőt csökkent a termelőbehurhás. Az ország vasúttal, közművel való ellátása igen alacsony színvonalú, a jelenleginél sokkal több kommunális (öntözősi) beruházás lenne szükséges a termelés bővítéséhez. S végül, az ország igen kevésbé exportképes, a nagy külkereskedelmi hiányt az úgynevezett láthatatlan bevételek (idegenforgalom, hajózás, külföldön dolgozók átutalásai) csökkenteni igen, de megszüntetni nem tudják.

Növeli Görögország gazdasági problémáit a Közös Piacba való belépése. Az ország, amely már 1962 óta társult tagja volt az integrációnak, 1981 elején teljes jogú taggá vált. Az elvi indok erre inkább politikai, mint gazdasági: mert bár Karamanlisz szerint ez szünteti meg Görögország „háromezer éves elszigetelődését”, de a NATO- és a közös piaci tagság inkább a Törökországgal való konfliktusait, semmint a gazdasági és politikai gondok ellensúlyozását célozták.

A Közös Piacba való csatlakozástól gazdasági előnyöket tulajdonképpen már az előző kormány sem várt. Hiszen ez az alacsonyabb termelékenységű görög vállalatokat igencsak nehéz helyzetbe hozta. Különösen számítani kell arra, hogy a kisvállalatok tömegei nem bírják a versenyt a szervezettebb, termelékenyebb nyugati cégekkel. A Karamanlisz-kormány hajlandóan is mutatkozott arra, hogy a várt gyorsabb fejlődés érdekében az ókori Spárta „hagyományai” szerint a Taigetoszról „lelője az életképteleneket”, a kisvállalkozásokat, Papandreu azonban ezt már nem vállalhatta. A jelenlegi kormány meghirdetett programjával a folyamat szöges ellentétben áll, s többek között ezért is érthető, hogy a választási hadjárat során a PASOK egyik jelszava a NATO-ból és a Közös Piacból való kilépés volt. (Erre azonban a közeljövőben senki sem számít.)

A csatlakozás ára

A kormány jelenleg arra törekszik, hogy a Közös Piac rendtartásának bevezetéséből származó elviselhetetlen hátrányok alól minél hosszabb időn keresztül felmentést kaphassanak. E haladék azonban nem sokat segít, hiszen a közös piaci tagság egy év alatt is sokkal többet ártott a görög gazdaságnak, mint használt.

A hátrányok közül a szakemberek leginkább a következőket emelték ki: Az országban alacsony az **acélttermelés**, amit a Közös Piac a jelenlegi 25 százalékra akar csökkenteni. Ez érdeke a nyugati nagy cégeknek, de a csökkenő termelés miatt Görögországban még a szakmában dolgozó nagyvállalatok jó része is kénytelen lesz beszüntetni a termelést, mert a csökkentett ütem mellett nem képesek magukat fenntartani.

Az ipar a korábbi vámpolitika mellett bizonyos „melegézi” **védtetését** élvezte, szinte kizárólag hazai szükségletre termelt. (Ezt jelzi az is, hogy az ipari export 70 százalékát 8-10 vállalat bonyolította le.) Most e védtetés a közös piaci vámpolitika miatt meg kell szüntetni. Ennek végrehajtása azonban gyorsítja a kis- és középvüzetemek tönkremenését. Válságba kerül a **mezőgazdaság** is, ahol pedig eddig is az iparban szerzett kereseteknek csak felét érték el. Cukorrépa, dohány- és gyapottermelésben, s a citrusfélénél is — a Közös Piac kívánságának megfelelően — korlátozásokat kell végrehajtani, noha ezek termelésére a természeti adottságok igen kedvezőek. Cukorrépa például a Közös Piacba való belépés óta behozatalra szorulnak. Tavaly 100 ezer tonnát importáltak. (A görög mezőgazdaság fő termelvényeinek, a citrusfélének 80-90 százalékát nem a Közös Piac, hanem a szocialista országok, elsősorban a Szovjetunió veszi át.)

A Közös Piac nem tartja be az ígéreteit — mondják a helyzet ismerői —, illetve nem veszi komolyan az ajánlásait. Azt javasolták, hogy citrusfélék helyett virágot termeljenek. Tették is. A virágot

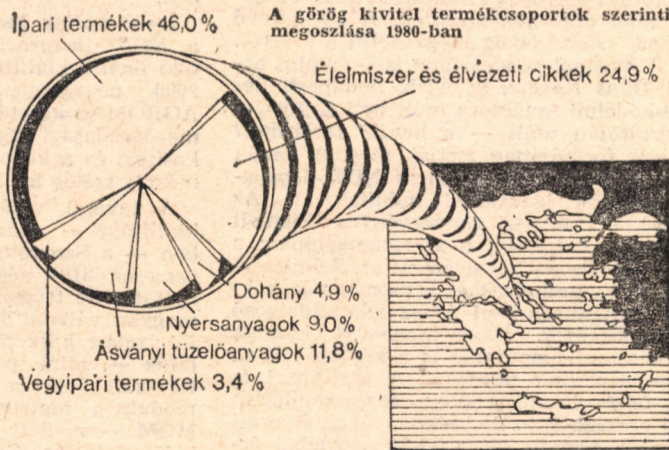
azonban nem tőlük, hanem Hollandiából vásárolták. A görög mezőgazdaság jellemzője, hogy növényeket exportálnak, állati termékekből azonban importra szorulnak. A húsimport egy részét a KGST-országokból vásárolták. A Közös Piac szabályzata értelmében megadott kvóták miatt ezt a korábbi mértékben már nem tehetik meg. Ezért az importált hús ma tonnáként 1000 dollárral többe kerül az országnak.

Monetarista vagy szociális szempontok

A közös piaci tagsággal kapcsolatos gazdasági nehézségekről szólva, Roumeolitisz, a koordinációs miniszter első helyettese is megerősítette, hogy Görögország gazdaságpolitikája ellentétes a Közös Piacéval. Ezért azon dolgoznak, hogy a saját gazdasági érdekeit az integrációban érvényesíteni tudják. Szerinte a Közös Piac válságban van. A legfontosabb ellentéteket nem tudják megoldani. A gyakorlat azt mutatja, hogy az észak-dél, a gazdagok és szegények közötti ellentétek nem csökkentek, hanem fokozódtak. A gazdagok gazdagodtak, a szegények szegényebbek lettek. Az egyenlőtlenségek növekedését a tőkés országokban levő recesszió, dekonjunktúra felerősítette. S ez független a görög kérdéstől. Mint mondotta: ő személy szerint pesszimista a Közös Piacba való csatlakozást illetően. Görögország semmi érdemleges segítségét nem várhat az integrációtól, problémákat azonban igen. Ilyen például az is, hogy Görögországban az infláció máris igen magas (kétszerese a közös piaci országokénak), s ha követik a közösség árendtartását, ez a görög infláció felgyorsulását okozza. Nehézséget jelent — mint mondotta — az is, hogy alapvető különbség van a közösség és Görögország **beruházáspolitikája** között. A Közös Piacban a monetarizmus a meghatározó tényező, tehát a legjobban jövedelmező vállalkozásokat támogatják. Görögországban pedig a gazdaságpolitikában a **szociális szempontokat** tartják elsőbbségesnek. És ennek megvan az oka. Hiszen a kistermelők milliós tömegei eddig is csak nagy nehézségek közepette tartották fenn magukat, s most a nagy nyugati versenytársakkal egy „társaságban” erősen romlottak esélyeik a fennmaradásra.

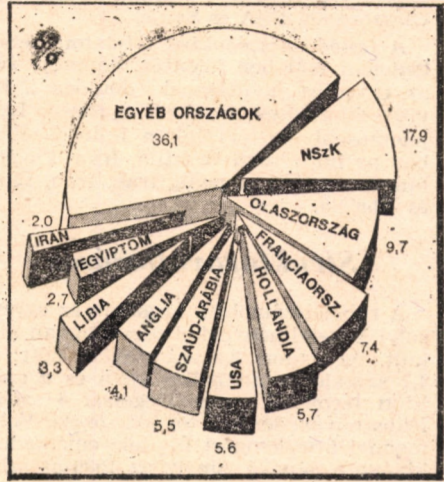
Hogyan is akarják megoldani a szinte feloldhatatlannak látszó ellentmondásokat, a cikk bevezetőjében említett gazdasági problémákat? A fő feladat e téren, úgy tűnik, a **Koordinációs Minisztériumra** hárul, mely a görög gazdaság legfon-

A görög kivitel termékesportok szerinti megoszlása 1980-ban

tosabb minisztériuma, irányító szerve. Fontosságát jelzi, hogy míg eddig a Papandreu által vezetett koordinációs bizottságban a gazdasági tárcával együtt vitatták meg az előterjesztett anyagokat, most a minisztérium vezetője (Lazarisz) tárgyalja meg a gazdasági javaslatokat a gazdasági miniszterekkel, s csak ezután kerül a kormánybizottság elé. De talán

A görög export relációs megoszlása 1980-ban

az is jelzi a szerv fontosságát, hogy — mint azt Roumeolitisz mondotta — a minisztérium nevével meg fogják változtatni Nemzetgazdasági Minisztériumra.

Mikben is foglalta össze Roumeolitisz legfontosabb feladatait? Mindenekelőtt **tanácsolja** a kormánynak, milyen gazdaságpolitikát folytasson, javaslatokat tesz a politika konkrét megvalósítására, és felelős is a kormánnyal szemben azok végrehajtásáért. Megvitatják és észrevételezik a költségvetést is. Lényegében átvették az Állami Bank eddigi koordinációs szerepét is, mert ezt — véleményük szerint — a bank eddig nem tudta elvégezni.

Csúcsmisztérium — csúcspontokkal

Egyik fő feladatuk az 1983-87. évekre érvényes ötéves terv, s egyben az 1982 évi terv és beruházási politika kidolgozása. (A beruházási tervekben belül fontos szerepet kapnak a területfejlesztési, a kommunális és az infrastrukturális elképzelések is.) A tervek nemcsak a számadatokat tartalmazják, hanem azokat a rendelkezéseket, jogszabályokat, ösztönzőket is, melyek segítik a tervcélok megvalósítását.

Új létesítményeket terveznek a nehéziparban, a petrokémiai iparban, új nyersanyag-lelőhelyek feltárására (ebben nagyon számítanak Irak és más arab országok közreműködésére), új cink-, arany- és ezüsttermelő kombinát létesítésére. Segíteni akarják a mezőgazdasági szövetkezetek kialakítását. (Először csak beszerző és értékesítő, később termelő szövetkezetekre is gondolnak.)

Foglalkoznak a decentralizálási intézkedések kidolgozásával, mely elkészülte után törvényerőre emelkedne. E decentralizálási elképzeléseket megvitatják a helyi szervezetekkel is.

Létrehozhatnak egy olyan „holding” vállalatot — ezt a terminológiát használták —, amely felelős az **államosításért**, s a súlyos gondokkal küzdő vállalatok talpraállításáért. Új vállalati törvényt készítenek elő, melyek kapcsán meghatározóan a 100-120 milliárd drachmára tehető kommunális, infrastrukturális beruházások elosztását. Feladatuk azon is öröközni, hogy ezek az összegek visszatérüljenek.

Növelni akarják az alacsony és középretegek jövedelmét (ennek érdekében az inflációs rátának megfelelően kb. 30 százalékkal növelni a kereseteket), s ezzel akarják ösztönözni az ipari fejlődést.

Radikális reformot készítenek elő, mely átfogja a bankügyleteket, az importot, az ipart és a mezőgazdaságot, s amely rendet kíván teremteni a társadalmi szabályozórendszer, a jogszabályok áttekinthetetlen szövevényében.

Erőfeszítéseket tesznek a **vezetőképesség** elősegítésére is. A görög gazdaság egyik jellemzője, hogy igen kevés a modern menedzser típusú vezető, akik képesek lennének a korszerűbb üzemek vezetésére.

Hogyan tovább?

Hogy ezekből a tervekből az ilyen ellentmondásos gazdaságban mikor, mi fog megvalósulni — és egyáltalán megvalósul-e —, azt nagyon nehéz megmondani. Erre egyetlen beszélgetésen sem hangzott el érdemleges válasz.

Olyan tájékoztatást azonban kaptam az egyik görög hetilap főszerkesztő-helyettesétől, hogy a **szándékok** és megvalósításuk között **hosszú időnek** kell eltelnie.

Az energia- és

Az NDK-ban az 1981-85-ös népgazdasági terv összeállításakor egyrészt abból indultak ki, hogy továbbra is gyors (évi 5 százalékos körüli) növekedésre van szükség. Enélkül az ország nem tudná teljesíteni a nemzetközi kötelezettségeit, törleszteni az energiahordozók és a nyersanyagok világgiaici áremelkedéséből felhalmozódott adósságait. Ugyanakkor a lakosságnak is éreznie kell az életkörülmények állandó javulását.

Egyértelmű volt viszont: ilyen ütemű növekedéshez **nem áll rendelkezésre a korábbinál több nyersanyag és energiahordozó**. A Szovjetunió — amely változatlanul a legfontosabb forrás — nem tud többet szállítani —, sőt 1981-ben kiderült, hogy a kőolajból az előzetesen számított mennyiségnél is kevesebbre számíthatnak a következő években. Más relációból való vásárláshoz pedig hiányoznak az eszközök, illetve a többletbeszerzés tulajdonképpen — a kedvezőtlené vált árányok miatt — többletvesztéssel járna.

A megoldást csak az jelentheti: ha a meglévő rendelkezésre álló energiából és nyersanyagból többet, értékesebb termékeket sikerül kihozni, a termelés intenzitását, a munka termelékenységét növelve. Honecker ezt így fogalmazta meg a pártkongresszusi beszámolójában: „Minden kilogramm nyersanyagból szakképzett munkával annyi nagyrétektől terméket kell előállítanunk, amennyi csak lehetséges. Így érhetjük el népgazdaságunkban a feldolgozás magasabb fokát. Ennek szükségessége vonatkozik valamennyi felhasználási anyagra, a termelés valamennyi fokozatára és ágazatára.

Ehhez az NDK-ban **megvannak a szükséges tartalékok**. Olyan termelési struktúra alakult ki, amely viszonylag anyag- és energiaigényes. Ugyanakkor nem ösztönözték a takarékoságra.

A fő növekedési mutató — az árutertermelés — könnyebben teljesíthető volt több anyagfordítással. Ezért is vezették be 1980-ban két kiegészítő mutatót: a „nettó termelést”, valamint a „100 márka árutertermelésre jutó alapköltséget”.

Javítja a takarékosági lehetőséget az 1981 végére teljesen kiépített kombinátrendszer. Ezekben például megszervezték a **racionalizálási eszközök gyártását**. Így önmaguk állítják elő a saját gyártmány- és gyártásfejlesztéshez szükséges célgépeket, speciális eszközöket, alkatrészeket, ezek beszerzése — a rugalmasan alkalmazkodó kis- és középvállalatok hiányában — eddig nehézségekbe ütközött. A saját racionalizálási eszközgyártás 1981-ben például 23 százalékkal emelkedett és a minisztériumi iparban a gépekre és berendezésekre fordított összeberuházások 17 százalékat tette ki.

A kombinátokon belül biztosított, továbbá a kutatás és fejlesztés **közvetlen kapcsolata** a termeléssel, ami szintén elősegíti a korszerű technológia bevezetését. A kutatási feladatokat tartalmazó „kötelezettség-füzetekben” az új gyártmányok kifejlesztésénél megkövetelik a világszínvonalal való egybevetést. Manapság az NDK inkább az alacsony feldolgozottságú anyagokkal ér el a világgiacon kedvező exporteredményt. Ezért olyan „csúcsteljesítményű” termékek kifejlesztése a cél, amelyek kedvező gazdaságossággal exportálhatók.

Ezenkívül **értékelést** is végeznek, amit költség—teljesítmény—viszony elemzésnek neveznek. Csak olyan fejleszt-

A kormány ugyanis — politikai okokból — kénytelen a döntéseket akkor meghozni, azokat akkor közzétenni, amikor a megvalósítás feltételei még körvonalakban sem láthatók. Szerinte ugyanis a kormánynak népi mozgalomra kell támaszkodnia, s a nép egyetértéséhez szükséges olyan célok felvázolása, mellyel a többség egyetért.

Enélkül a magyarázat nélkül ugyan csak nehéz lenne megérteni Papandreu politikáját, mely szavaiban, deklarációiban, de tetteiben is jelentős mértékben módosult az utóbbi években, hónapokban. Papandreu, illetve pártja, a PASOK politikájának kiindulópontja 1977-ben a következő volt:

● **Megszüntetni a függőséget**, kilépni a NATO-ból és a Közös Piacból (illetve akkor még a társulásból);

● **Korlátozni a monopóliumokat**, nagy erővel támogatni a kistermelőket;

● **Több demokráciát**, a nép nagyobb részvételét a döntésekben — a munkaadóknál, főhivatalokban egyaránt.

A kiugróan magas növekedési ütem, az általában szilárd külső egyensúlyi helyzet változatlanul az exportörök érdeklődésének a központjában tartja az ASEAN-országokat.

A gazdasági növekedés tényezőit vizsgálva, a legnagyobb szerepet kétségtelenül a természeti kincsek játsszák. Indonéziát olaj- és földgázkészletei mentették meg a csődtől (a kivétel háromnegyedét ma is e két termék adja). A négy ASEAN-ország adja a világexport jelentős részét természetes gumiból, ónból, pálmaoljából és rizsből. Számottevő készletekkel rendelkeznek fából, vegyipari nyersanyagokból és bauxitból is.

Nyersanyagra építve

A nyersanyagkincsek azonban csak az alapot jelentették, amelyre egy kifejezetten *növekedéscentrikus* kormánypolitika épülhetett. A gazdaságpolitikai irányvonal pedig számolhatott — mint eszközzel — a külföldi beruházásokkal és az olcsó munkaerővel. Ez utóbbi esetben azonban nem csupán a bérszínvonal-különbség vonzotta a fejlett tőkés országok vállalatait. A kormányok igyekeztek a munkaerő képzettségét jelentősen javítani. Míg Indonéziában 1973-ban az iskolaköteles gyermekeknek csupán 57 százaléka részesült oktatásban, addig 1981-re az arány 90 százalékra emelkedett. A Fülöp-szigetek lakosságának mintegy 90 százaléka írástudó és a felsőoktatásban mintegy egymillió diák tanul. A beruházások irányát pedig a kormányok mindig igyekeztek egyértelműen meghatározni.

A négy ország gazdaságpolitikája továbbá *hasonlókat* is mutat. Valamennyien termelési szerkezetük diverzifikálására, a nyersanyagexport visszaszorítására és feldolgozott termékekkel való kiváltására törekednek. A régióban kritikus probléma az *infrastruktúra* fejletlensége. Ezért a középtávú tervek szerint jelentős összegeket kívánnak az oktatásügy, vízgazdálkodás, egészségügy és energiahálózat fejlesztésére fordítani.

ASEAN-ORSZÁGOK

Üzleti lehetőségek

Mind ezt az is indokolja, hogy a dinamikus gazdasági növekedés nem egyformán „emelte ki” az országok lakosságát és bizonyos esetekben így a társadalmi feszültségek a nyolcvanas évek elejére élesebbé váltak. Indonéziában például ma havonta mintegy 40 000 embert telepítenek át a sűrűn lakott Jáváról más szigetekre, az új lakóhely infrastruktúrális fejlesztése pedig nyilvánvalóan beruházásigényes. Thaiföldön a mezőgazdaság növekedési rátája maradt meglehetősen alacsony, és így jelentős a különbség a városi és falusi lakosság jövedelmi viszonyai, életkörülményei és foglalkoztatottságának színvonala között.

Jó tanács exportöröknek

A gyors gazdasági növekedés természetesen együtt járt az import iránti kereslet bővülésével is. Nem csupán olyan beruházási javaknak volt és van piacuk, ahol az eladás bizonyos értékhatáron felül szükségképpen hiteligenyes. A térségben — a magas fuvar költségek ellenére folyamatosan értékesíteni lehet *műtrágyát, vegyi alapanyagokat, húst és tejterméket is*. Piaci lehetőségek vannak fogyasztási iparcikkekben is, itt azonban a hazai hagyományos termelés, és a külföldi részvétellel létesült helyi kapacitások behatárolják az import iránti keresletet.

A négy ország többé-kevésbé *azonos feltételeket* biztosít az exportöröknek. Elengedhetetlen például a megfelelő, folyamatos jelenlét, a kormányzati szervekkel való jó kapcsolat. Bár az országok nagy szerepet szánnak a magánszektornak, a kormány irányítja a beruházásokat és az importot. Például: a Fülöp-szigeteken akk-

reditív nyitáshoz a központi bank engedélye keil.

A piaci munkáról szólva a legtöbb ismertető leszögezi, hogy ebben a térségben a nyugat-európai üzleti módszerek *nem alkalmazhatók*. Az egyik kiadvány például az indonéz piaci munkához a következő tanácsokat adja (melyek aligha csak arra az egy országra érvényesek): „a dolgok itt hosszabb idő alatt intenzívebbek el, mint Nyugat-Európában; a tárgyalópartnerek a legritkább esetben mondanak egyértelmű igent vagy nemet; az írott rendelkezések szellemét kell megérteni, hisz betűjétől a helyi partnerek készek rugalmasan eltérni...”

Fejlesztési programok

A közzétett tervek szerint a növekedési ütem a négy országban a nyolcvanas évek elején is *magas* lesz. Bár az eltérő időtáv kétségtelenül gátolja az összehasonlítást. Thaiföldön nemsokára megkezdik az ötödik ötéves tervet, amely a GDP átlagosan 6,9 százalékos növekedésével számol 1982–86. között. Indonéziában most léptek az ötéves terv második felébe, itt 1979–83. között évi 6,3 százalékos emelkedést irányoztak elő. Malaysia pedig 1981–85. között a bruttó nemzeti termék 7,6 százalékos bővülését szeretné évi átlagban elérni.

A jelek szerint tovább nő a régió bekapcsolódása a *nemzetközi munkamegosztásba*. Thaiföld így realitásnak tartja az import évi 17,1 százalékos bővülését miközben a kivitel évente 21,8 százalékkal emelkedik. (A külkereskedelmi tervadatok folyóárasak.) A terv érdekessége, hogy Thaiföld nem kívánja növelni a kőolajimportot a mostani szinthez képest.

Hasonló tendenciák figyelhetők meg a térség más országaiban is. Mivel pedig a fejlesztési tervek általában már tartalmazták a legnagyobb, struktúraalkító programokat, képet alkothatunk arról is, mit kívánnak az országok még importálni, illetve milyen termékekből létesül exportkapacitás. Külföldi vállalatok számára nyilvánvalóan beszállítóként is nyílnak meg üzleti lehetőségek a térségben előnyösebb helyzetben levő japán és USA-cégek fővállalkozásai mellett.

A *malajzsiai fejlesztési tervben* a prioritást a hazai nyersgumi, pálmaolaj, ón és bors feldolgozása jelenti, de ösztönözni kívánják a fentiekén kívül a hús- és tejfeldolgozó, szilikátipari, műszeripari és járműgyártó üzemek létesítését. A *Fülöp-szigeteken* 11 program megvalósítását vették tervbe — összesen 6 milliárd dolláros programban, amelyek között petroklémiai, cementipari, műtrágyaipari, alumíniumipari, vegyipari alapanyaggyártás és a cellulózgyártás szerepel. Petroklémiai üzemláncot — finomítók, krakolózem, olefinok — Indonézia terve is tartalmaz. Erre építve kívánják azután kiépíteni a műtrágya és műanyag gyártását. Itt is előkészületben van egy alumíniumkohó építése és tervezik a hazai falkincs feldolgozásának fejlesztését is.

Az országok fejlesztési tervei alapján — úgy tűnik, hogy a régió *külkereskedelme* a nyolcvanas évek közepére átalakul. Valószínűleg a jelenleginél lényegesen kisebb mennyiségben lehet majd eladni a négy országnak vegyipari alapanyagokat, műanyagokat és műtrágyát, mert a létesítendő kapacitások a jelek szerint nem csupán az adott ország igényeit fedezik, hanem a régió ellátását is bizonyos mértékben megoldják. Megnövi szinten a térségben az igény a különféle *termelési és infrastruktúrális rendszerek* iránt. Az alapanyagipar és a feldolgozóipar fejlesztése minden bizonnyal növeli a gép- és berendezésimportot, sok esetben valószínűleg a helyszíni szerelést is „importálni” kell majd.

g.—sz.

EN!

BÜRZSÖNY MGT SZ

ipari és szolgáltató
főágazat
Budapest,
Szekszárdi u. 12/a. 1132
Telefon:
208-059, 291-488.

kevesebb ösztönvezetői
gyakorlattal.

Vidéken szolgálati lakás
szükséges.

Részletes ajánlatot
„Magasépítő, Figyelő
67 159” jeligére,
a kiadóba várok.

Megvételre felkínálunk

egy Robotron 1156-os

matrixsornyomtatót

Érdeklődni lehet a vállalat számítástechnikai részlegében:

Budapest XI., Bánk bán u. 17.,
telefon: 853-999, 286-os mellék.

Fővárosi 1. sz. Építőipari Vállalat

sét

55

leg akcióját a
innek meghirdetésére.
LET-KINÁLAT
vállalatok kedvelt

adásával
öltsege!

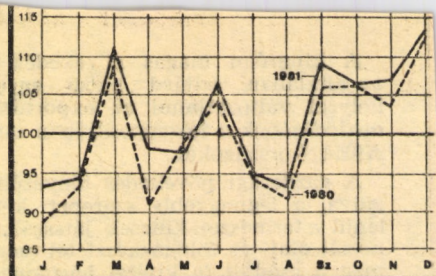
**A Figyelőben
egy oldal
hirdetési tarifája
16 200 forint.
Ezen a felületen
akár 300 tétel is
felsorolható.**

FIGYELŐ, 1982. FEBRUÁR 10.

számolású export, és ez a folyamat 1981-ben is folytatódott. Eredményesebb megoldást kellett tehát keresni. A külkereskedelmi vállalat szervezete, a profiljába tartozó sok ezer termék, piaci tevékenységének kiterjedtsége egyszerűen nem tette lehetővé azt a rugalmasságot, amely az export további fejlesztéséhez feltétlenül szükséges lett volna.

Az önállóság előnyei

A rugalmas, operatív — és reményeink szerint — piacérzékeny külkereskedelmi szervezetet végül is saját kapukon belül hívtuk életre. A Budaflax, Lenfonó- és Szövőipari Vállalat — elsőként a textiliparban — 1982. január 1-től termékeinek külföldi értékesítésére és nyersanyagbeszerzésére önálló külkereskedelmi jogot kapott a külkereskedelmi minisztertől.

A fontosabb ágazatok közül **nőtt** a termelés a gépiparban 5,0, a könnyűiparban 2,8, az élelmiszeriparban 2,4, a vegyiparban 2,0 százalékkal.

Az építőanyag-iparban a termelés volu-
mene lényegében a múlt évvel azonos volt, a kohászatban 1,6 százalékkal, a bánya-
szektumban 3,2 százalékkal **csökkent**.

MAGYAR NEMZETI BANK

Hivatalos devizuárfolyamok

ÉRVÉNYBEN: 1982. február 9-től*

Devizanem	Vételi árfolyam	Közép 100 egységre	Eladási forintban
Angol font	6 441,06	6 447,51	6 453,96
Ausztrál dollár	3 800,59	3 804,39	3 808,19
Belga frank	86,74	86,83	86,92
Dán korona	451,13	451,59	452,03
Francia frank	580,76	581,34	581,92
Holland forint	1 347,50	1 348,85	1 350,20
Japán yen**	149,10	149,25	149,40
Kanadai dollár	2 890,44	2 893,32	2 896,20
Kuvaiti dinár	12 123,81	12 135,95	12 148,09
Norvég korona	582,97	583,55	584,13
NSZK márka	1 477,31	1 478,79	1 480,27
Olasz líra**	27,58	27,61	27,64
Osztrák schilling	210,72	210,93	211,14
Portugál escudo	50,92	50,97	51,02
Spanyol peseta	34,75	34,78	34,81
Svájci frank	1 850,30	1 852,15	1 854,00
Svéd korona	605,84	606,45	607,06
Tr. és Cl. rubel	2 597,40	2 600,00	2 602,60
USA dollár	3 458,23	3 461,69	3 465,15

Figyelő index

1982. jan. 5. Előző hét
= 100 = 100
(középfolyamra számítva)

1982. jan. 5. = 100	Előző hét = 100
99,14	100,00
97,89	100,00
96,80	93,85
96,86	99,37
96,79	99,38
97,90	99,31
95,37	99,18
99,24	100,00
99,26	100,00
98,98	100,00
97,72	99,87
96,88	99,35
97,10	98,86
97,05	98,78
98,19	100,00
98,45	100,00
98,29	99,26
100,00	100,00
100,54	100,54

* A mindenkor érvényes forint árfolyamokat Budapesten a 2104, vidéken a 0222104 telexszámon hívásra automatikusan kiírja.

** Ezer egységre

Az államközi megállapodásokon alapuló, február 9-től érvényes árfolyamok közül a lengyel zloty 100 egységre vonatkozó árfolyama 40,97 forintra módosult.

FIGYELŐ, 1982. FEBRUÁR 10.

Nem kis felzúdulást váltott ki Kanadában a nyár derekán elfogadott pótköltségvetés, amelynek legfőbb tétele az eredetileg ez évre tervezett 10,5 milliárd dolláros *büdzsédeficit megemlése* 19,6 milliárdra. Az évközi költségvetési módosítás is jelzi, hogy az eddig viszonylag egészséges kanadai gazdaság 1982-ben már számottevő gondokkal kényszerül szembenézni.

Magas termelési költségek

A gazdasági helyzet romlása felerősítette azokat a gazdaságpolitikai vitákat, amelyek a zűrzavaros állapotok kialakulásának okait kutatják. A gazdaságpolitikusok egy része szerint a vártnál jóval mélyebb recesszióért egyértelműen a magas *amerikai kamatlábak*, illetve Kanada túlzott gazdasági kötődése az Egyesült Államokhoz a felelős. Mások viszont a kormány engedékeny, a *jóléti állam* vívmányaihoz túllontúl ragaszkodó gazdaságpolitikáját, illetve az erőszakos kanadizálási törekvéseit tartják a bajok okozóinak.

A *bruttó társadalmi termék* (GNP) a tavalyi 3 százalékos növekedés után az előrejelzések szerint idén 1,7 százalékkal *csökken*. Az inflációt — amely egyébként Kanadában az első számú „közellen-ség” — 1982-ben sem sikerül egyszerűvé csökkenteni, a pénzromlás várhatóan 10,2 százalékos lesz. Kritikus helyzet alakult ki a foglalkoztatás területén: júniusban rekordmagasságot, 11 százalékot ért el a munkanélküliség, az állástalank száma 1,3 millió volt. Jelentősen visszaesett az ipar termelése, a gyártókapacitások egyharmada kihasználatlanul áll. Különösen azokat az iparágakat sújtja a dekonjunktúra — energiaszektor, bányászat, erdőgazdaság —, amelyek Kanada legnagyobb exportpiacán, az USA-ban is a válságiparágak közé tartoznak.

Noha az ország külkereskedelmi mérlege évek óta aktívumot mutat, egyre nő a fizetési mérleg hiánya. (A passzívum idén várhatóan eléri az 5,5 milliárd USA-dol-

KANADA

A szomszéd árnyéka

lárt.) A hiány oka elsősorban az úgynevezett láthatatlan tételekben keresendő. Miután a kanadai gazdasági életet behálózzák az amerikai tulajdonú, vagy érdekeltségű cégek, ezek nyeresége az Egyesült Államokba vándorol. A kedvezőtlen konjunktúra, valamint az erőltetett „nemzeti” politika következtében mind a hazai, mind pedig a külföldi tőke folyamatosan áramlik ki az országból, 1980 óta 20 milliárd dollár értékű tőke menekült ki Kanadából.

Gondot jelent a jövőt illetően, hogy Kanadában alacsony szintű a *magántőkeberuházás*, mivel az alacsony profittal és a magas kamatlábakkal küszködő ipar elhalasztja a beruházásokat. A kanadai dollár viszonylagos gyengélkedése ugyan elvben javítja a hazai árak külföldi versenyképességét, de a gyakorlat mást bizonyít. (Az OECD szakértői idén 4,4 százalékos visszaesést várnak az ország áru-és szolgáltatásexportjában.) A termelési költségek magas — és egyre emelkedő — szintje lemorzsolja a kanadai dollár 1980-ban történt drasztikus leértékeléséből származó exportelőnyöket.

A termelési költségek emelkedésének — és bizonyos fokig a kanadai recesszió — egyik tényezője a *béreköltségek* alakulása. Kanadában érvényesül a bér-ár spirálhatás, a kormányzat ugyanis — a szakszervezetek nyomásának engedve — ez idáig nem nyúlt a bérellenőrzés fegyveréhez. Míg az amerikai szakszervezetek többsége elfogadta a kormány és az ipar „önkéntes” bérharcmérslési javaslatát, sőt a munkanélküliség visszaszorítása érdekében átmenetileg a béremelésről is lemondott, a kanadai szakszervezetek ilyen áldozatvállalásra nem voltak hajlandók. Jellemző

adat, hogy 1970 és 1980 között az USA-beli vállalatok bérköltségei 77 százalékkal növekedtek, Kanadában az emelkedés 110 százalékos volt. (Tavaly a kanadai szakszervezetek például csaknem 13 százalékos béremelést harcoltak ki.)

Lazítani a kapcsolatokat

A kormány júniusban *változtatott béripolitikáján*, mert túlságosan magasra csaptak a recesszió hullámai. Ötszáz ezer közalkalmazottra Ottawa kötelező erejű bérellenőrzést vezetett be, s nagy kampányt indított a magánszektor meggyőzésére, hogy kövesse a példát. Nem ki-zárt, hogy a példa követésre talál, mert ugrásszerűen nő a vállalati csődök száma. 1978 óta megháromszorozódtak a csődbejelentések, s csak az idei év első hat hónapjában 12 ezer vállalat jelentett fizetéseképtelenséget.

Miután a kanadai kormány, valamint az OECD szakértő bizottsága megállapította a diagnózist, sor került az okok mélyebb elemzésére, a szükséges *gazdaságpolitikai változások* feltárására. Kétségtelen, hogy az Egyesült Államok gazdasági életének rendkívüli hatása van Kanadára. Míg Nyugat-Európa és Japán az amerikai konjunktúra, vagy dekonjunktúra hullámain általában csak késlekedve, esetenként letompítva éri meg, Kanada a szoros gazdasági összefonódás következtében „első kézből” kapja az USA-tól a jó, illetve a rossz hatások.

A magas kamatlábak, a restriktív amerikai beruházási politika, a pénzellátás visszafogása és még számos, az USA-ban tapasztalható jelenség azonnal éreztetni átgyűrűző hatását Kanadában. Sok esetben

teljesen azonosan alakul a két ország-kamathelyzetéről, GNP-jéről, költségvetési mérlegéről, valamint pénzellátásáról hosszabb távra megrajzolt grafikon.

A két gazdaság összefonódásának kárait jól látják Ottawában. A kapcsolatok lazítása, a piacok diverzifikálása érdekében Kanadában már több intézkedés született, a gazdaságtörténelmi hagyományok felszámolása azonban érthetően meglehetősen lassan halad.

A meghirdetett *nemzeti energiapolitika* célja a kanadai tulajdontöbbség a kőolaj- és a földgáziparban. 1980-ban Kanada 25 legfontosabb energetikai vállalata közül 17 részvényeinek több mint 50 százaléka volt *külföldi* — elsősorban amerikai — kézben. Ez a 25 vállalat adja a kanadai kőolaj és földgáztermelés, illetve értékesítés 72 százalékát. A tervek szerint 1990-ig a tulajdonarányokban gyökeres fordulatnak kell beállnia, a kanadai cégeknek többségi tulajdonra kell szert tenniük. (A felvásárláshoz a bankok kölcsönöket biztosítanak, ez viszont felpörgetheti az inflációt.)

Egy esztendő alatt csaknem 10 százalékos eltolódás következett be a kanadai cégek javára az nergiapi tulajdonviszonyaiban.

A „nemzeti” program keretében megnehezítik, szigorúbb feltételekhez kötik a *külföldi működő tőke beáramlását* az országba. Ez az intézkedés, valamint az antiinflációs lépések sora Ottawában azt a reményt kelti, hogy belátható időn belül sikerül majd valamelyest korlátozni az amerikai gazdaság kedvezőtlen hatásainak ellenőrizhetetlen és gyakorlatilag meggátolhatatlan átszivárgását, s egyúttal sikerül az országot visszaállítani a régi növekedési pályára. A kialakult kedvezőtlen helyzet ma már Ottawát is ráébresztette arra, hogy a fellendülést népszerűtlen intézkedésekkel lehet csak elérni. Ilyenek az amerikai tőke súlyának csökkentése, illetve a jóléti állam képének bizonyos fokú megnyirbálása.

G.—Sz.

zerű technológiával berendezett (üti) raktárüzemünkbe sünk a következő munkakörbe:

- ros, targoncavezető,**
- mulátorjavító, -szerelő,**
- g, vagyőr,**
- kirakó,**
- minisztrátor,**
- nos adminisztrátor,**
- munkás**

at kivételével – az

szér- és Vegyiáru
kedelmi Vállalat
i munkaügyi osztályán,
st VII., Dohány u. 40.

SÁGI INTÉZET
ropolitikai kutatások végzésére
munkatársakat

i, ipari gyakorlat, nyelvismeret.

jegyzék benyújtásával a következő címen:
1023

rövid határidőre vállalja

a Sasad
Kertészeti Mgtsz
38. sz. telepe
Budapest XI.,
Budaörsi út 41.
Telefon: 659-295.
Ügyintéző: Balázs Péter
(8 és 16 óra között).

Faüzemünkben megkezdjük

villanymotorok tekerreléséhez szükséges, kívánság szerinti méretű horgonylécek gyártását

Raktárról azonnal, illetve nagyobb mennyiségre szóló megrendelés esetén egy hónapon belül szállítunk.

Pápai
Állami Gazdaság
Pápa, Jókai u. 46. 8501

Az ipar...
nyeket tükröző iparvállalati rendelések második félelvi volumene 4 százalékkal több az 1981. második félelvinél. A harmadik negyedévi rendelésállomány a vállalatok közötti szállítások ennél mérsékeltebb (2 százalékos), a negyedik negyedévi viszont gyorsabb (7-8 százalékos) várható bővülést jelzi. Az iparvállalati rendelések a kohászatban, a gépiparban és az építőanyag-iparban meghaladják a tavalyi második félelvit, a vegyiparban és könnyűiparban azonban elmaradnak attól.

jinél mérsékeltebb növekedést jelez.

A gépiparban továbbra is a híradás-vákuumtechnikai ipar, valamint a mszeripar termékei iránti rendelések nőtek a legdinamikusabban. A közlekedéseszköz ipar, és a villamosgépipar második félelvi fejlődési lehetőségét erősen befolyásolja a nem rubel elszámolású kötélállomány alacsony szintje.

A vegyipar második félelvi összes rendelésállománya mindössze 2 százalékkal haladja meg az előző évit és ez a janu

TALLÓZÁS a szakirodalomban

A lakossági megtakarítások és hitelek kamatpolitikájáról

Ezzel a címmel közli a Pénzügyi Szemle 1982/6. és 7. száma Jakusné, Vágó Márta cikkét. A szerző részletesen elemzi a kamat befolyásoló funkcióját, tehát azt, hogy miként hat a nominális kamat a megtakarítás volumenére. A cikk második részében a kamat értékmegőrző szerepét vizsgálja, tehát a reálkamat nagyságát meghatározó összefüggéseket elemzi. Megállapítja — s ez aligha vitatható —, hogy a reálkamat a nominálkamat és a fogyasztói árindex különbsége.

költségek indexe függvényében 4,7 százalékvolt.

A szerző összefoglaló megjegyzés kommentár nélkül érdekes idézni:

Különböző táblázatokkal igazolja, hogy az átlagkamat és a fogyasztói árindex között 1978 óta a különbség negatív, tehát nem kapnak a betétesek reálkamatot. Különösen érdekes, hogy az átlagkamat és a különböző fogyasztási javak árindexei közötti eltérés miként alakult. Ebből kitűnik, hogy csupán a szolgáltatási szféra árváltozásainál jelentkezik reálkamat, a többi árucsoportnál negatív előjelű a tényleges kamat. Szembetűnő a reálkamat negativitása a lakásépítésnél, ahol a céljellegű megtakarítás a legjelentősebb. A reálkamatindexek számtani átlaga 1971—1979 között a lakásépítési

„A fogyasztói árszínvonal nagyobb növekedési ütemének hatására a kamat vásárlóérték-megőrző funkciója nyilvánvalóan előtérbe került és feltehetően előtérbe fog kerülni a következő időszakban. Ennek oka az a társadalmi igény, hogy a nominálkamat a fogyasztói árindexnél kisebb ne legyen, azaz a reálkamat negatív előjelűvé ne váljon. Az igény nyilvánvalóan csak a betéttulajdonosok oldalán jelentkezik és ott is a betétnagyságszerint erősen differenciálódva. Kizárólag a pozitív reálkamat elérése érdekében nem volna a nominálkamatlábát nem látszó célszerűnek, mert

a) a reálkamat színvonalának emelkedésétől nem várható a globális megtakarítás növekedése, tehát a globális kereslet ennek következtében feltehetően szorítottan nem csökken;

b) a nominálkamat színvonalának emelkedése — figyelembe véve a betétmegtakarítások viszonylagosan nagymértékű

VEGYIPARI GONDOK

Az ICI és társai

Az 1973-as árobbanás a nyugat-európai vegyipari cégeknél is többszörösére emelte az alapvető nyersanyagok — mindenekelőtt az olaj — beszerzési világpiaci árát. Mivel azonban a késztermékek legalább arányosan drágultak, a vegyipari vállalatok nagymértékben növelték nyereségüket a korábbi időszakhoz képest. Az 1973—74-es időszakot követően az erőteljes konjunktúra miatt a legtöbb cég úgy gondolta: érdemes a kapacitást bővíteni, a szerves vegyiparban új termelő egységeket létrehozni. A beruházások megindultak, a hetvenes évek végére azonban egyértelművé vált, hogy belépésük után túlkínálat keletkezik. Ezek után jött 1979—80, a nyersanyag-költségek — elsősorban a kőolaj ára — ismét megkétszereződtek, miközben a kereslet a kibocsátott termékek iránt a recesszióban fokozatosan mérséklődött. E folyamat nem meglepő következménye, hogy a legtöbb vegyi konzern pénzügyi helyzete ma már ingatagga vált.

★

Vegyük például az angol ICI-t, amely a tőkés világ ötödik legnagyobb vegyipari cége. Adózás utáni nyeresége 1977—79 között meghaladta a lekötött eszközök 10 százalékát, tavaly és tavalyelőtt azonban az így már jövedelmezősége csak 4 százalékos volt. A részlegek közül *veszteséges* a műszálgártás, a szerves vegyi termékek, a műanyagok és a petrokkémiai áruk előállítása. *Nyereséget* hoztak viszont a gyógyszerek, növényvédők szerek, műtrágyák és festékek. Az előrejelzések szerint az ICI nyeresége ebben az évben tovább csökken.

Ebben a helyzetben a vállalat vezetése először is a *termelés költségeit* kísérte meg mérsékelni. Tavaly a Nagy-Britanniában lévő üzemekben dolgozók számát 11 százalékkal csökkentették és az idén további 8 százalékos mérséklés várható. A jelek szerint 1983-ban újabb elbocsátásokra kerül sor és így végeredményben három év alatt az ICI nagy-britanniai létszáma a korábbi szintnek mintegy *háromnegyedére* esik vissza.

A nyilatkozatok szerint „áramvonalasítani” fogják a *vállalat belső szervezését*

is. A korábbi felállásra az erős centralizáció volt jellemző. A kétmillió fontot meghaladó beruházásokról már nem az érintett üzem vezetése, hanem csak a tröszt dönthetett, több menetben vizsgálva a kérdést, bizottságok bevonásával. (Az értékhatár „racionalitását” jól mutatja, hogy az ICI fogalma tavaly elérte a 6,6 milliárd fontot.) Az új megközelítés szerint *jelentősen csökkentenék a tröszt-központban dolgozó vezetők számát és decentralizálják az operatív döntéseket*. Az egyes részlegek tehát mint különálló „nyereségcentrumok” működnek majd a központ által kialakított vállalati stratégia keretében. A részlegek önállóságát jelképesen az is erősíti, hogy a részlegvezetőket külön igazgatótanács segíti majd. (Vagyis: a trösztközponttal való vitájában a részlegvezető támaszkodhat a testületi döntés erejére.)

Igyekeznek megszabadulni ezzel párhuzamosan a veszteséges vagy kevésbé jövedelmező termékektől és ezzel egyidejűleg növelik a *szakosodást* egyes áruk, árucsoportok gyártásában. Ennek értelmében kötött a brit vállalat idén júniusban megállapodást a British Petroleumnal. Az egyezmény szerint a BP megkapja az ICI angliai polietiléngyártó üzemait a BP PVC-kapacitásaiért cserébe. A „hoci-nesze” mindkét vállalatnak alkalmat ad arra, hogy tevékenységi körét ésszerűen szűkítse, a piac egy darabját a korábbinál jobban „monopolizálja”. (A nyugat-európai trösztellenes törvények lényegesen enyhébbek tengerentúli társaiknál. A fentihez hasonló megállapodás az USA-ban valószínűleg megtámadható volna a bíróságnál.) Az ICI így kutatásában, fejlesztő tevékenységében koncentrálna a PVC új alkalmazási formáira, a BP a polietilén iránti igények felkeltésére.

Az ilyen típusú „megosztó megállapodások” önmagukban természetesen még *nem oldják meg* a vegyipar problémáit. A túltermelést jelentő kapacitások változatlanul megmaradnak, csak éppen tulajdonosuk neve változik. Ha egy bizonyos termék piaci egyensúlyát helyre akarják állítani az új tulajdonosnak kapaci-

tása egy részét *tudatosan le kell állítania* és remélnie, hogy versenytársai ugyanúgy cselekednek. (Az ugyanis értelemszerűen fel sem merülhet, hogy a kínálatban nagy szerepet játszó valamennyi cég kössön egymással szakosítási megállapodást.)

A válságból való kilábalásra a legtöbb vegyi konzern elképzelése fő vonalaiban azonos: több *magasabb feldolgozottsági fokú, több hozzáadott értékű, különleges terméket kíván* előállítani. Előfordulhat azonban, hogy sokan kívánnak ugyanarra a vonalra szakosodni. Ekkor pedig elkerülhetetlen a túltermelési helyzet magasabb szinten való megismétlődése.

★

Az ICI úgy tervezi, hogy termelésében fokozatosan *csökkenti a vegyipari alapanyagok és műszálak arányát*. Mármint a „hagyományos” műszálakét. A vállalat ugyanis *két új műszáltípussal is jelentkezett*. Az egyik selyemszerű, a másik szarvasbőr utánzat. Kérdéses azonban: kiutat jelenthetnek-e ezek a lépések a jelenlegi piaci helyzetben? 1978 óta a nyugat-európai műszálgártók kapacitásuk 25 százalékát voltak kénytelenek bezárni és a jelek szerint további 17 százalékos mérséklésről várható kollektív megállapodás. Korábban a gyártók úgy vélték, hogy a kapacitásuk drasztikus csökkentése révén sikerül a keresletet a kínálattal egyensúlyba hozni.

Tavaly egy darabig úgy tűnt, az optimista előrejelzések válnak valósággá. A felhasználók is a forgalom élénkülésében bíztak, feltöltötték készleteiket, sőt a szálgártók áremelési igényét is honorálták. Napjainkban azonban — hisz a fellendülés még nem következett be — a szálfelhasználók éppen ellenkezőleg járnak el, raktáraik ürítése érdekében inkább folyó megrendeléseiket csökkentik.

A nyugat-európai vegyipar problémája — mint az ICI példája is mutatja — tehát több szintű. Egyrészt sok terméket a jelenlegi árak és költségek összevetésében *drágán* állít elő. Másrészt pedig kapacitása jónéhány területen, és nem csak átmenetileg meghaladja a keresletet. Ebből a helyzetből a kijutás nem lesz könnyű. A megoldást Nyugat-Európa önerőből alighanem képtelen lesz megtalálni. Erdemes gondolni azokra a petrokkémiai kapacitásokra, melyeket az olajtermelő arab országokban hoztak létre. A döntést arról, hogy magasabb feldolgozottsági sávra — több hozzáadott értékét előállítva — kell „átmenni”, ott is hamarosan meghozhatják.

21.11.5891 17

**Munkaközösségek,
polgári jogú társaságok kívánságára
rendelkezésükre bocsátjuk**

VT 20-as

számítógépünk

szabad

kapacitását

64 Kbyte, 2x2,5 Mbyte-os

mágneslemez-egységek (IZOT 1370),

B 300-as sornyomtató, ezenkívül VSD 47 700;

illetve lyukszalag-perifériák.

A kétdiszkos rendszer gépáradija: 500 Ft

Az egyszekes rendszer gépáradija: 380 Ft

A gép munkaideje

az ötnapos munkahéten 7-től 16 óráig

további felvilágosítások a 337-970-es

telefonszámon, a 272-es vagy a 240-es melléken

INFORMÁCIÓ

A szocialista országok kereskedelmi kapcsolatait elsősorban a hosszú lejáratú államközi megállapodások szabályozzák. Emellett az éves államközi tárgyalások során rögzítik az évközi szállításokat és a kontingenseket. A kereskedelmi kapcsolatok túlnyomó többségében — néhány területen kizárólagosan — a külkereskedelmi vállalatok között jönnek létre; az egyes országok ipari, mezőgazdasági és belkereskedelmi vállalatai között — néhány kezdeményezéstől (mint például nagyáruházak közötti árucseré) eltekintve — ma még nincs sem szoros együttműködés, sem pedig kielégítő információs kapcsolat.

Mind a külkereskedelmi, mind az ipari és belkereskedelmi vállalatok piaci információvá válása legfeljebb az ún. kölcsönösségen alapul. Ezen az értendő, hogy partnerek tájékoztatják egymást igényeikről, nyilatkoznak a vételre felajánlott áruk, vagy kooperációs javaslatok szükségességéről, illetve elfogadásáról. Ezeket az információkat kiegészítik a kereskedelmi tanácsosi hivatalok tájékoztatásai, az egyes külkereskedelmi vállalatok állandó képviselőinek közlései, valamint a termelő vállalatok közötti tapasztalatcserék.

Sok az áttétel

Az ily módon szerzett információk az esetek többségében *nem elégségesek* ahhoz, hogy az üzleti partnerek reális felbecsüljék piaci elhelyezési lehetőségeiket, az áruk iránti fogadóképiséget és az arról kialakult image-t, s figyelembe vegyék ajánlataik megtételénél a potenciális vásárlók, illetve felhasználók sajátos követelményeit.

Minden szocialista országban egy-egy külkereskedelmi vállalat nagyszámú ipari vállalat képviselőjét látja el. Ezeknek a vállalatoknak a termeléséről, illetve a termékösszetételéről együttesen több ezer, gyakran több tíz ezer cikket is tartalmaz. Ebből következik, hogy a viszonylag kevés számú üzletkötő az egyes termékekről külön-külön — még naprakész dokumentáció birtokában is — s a külföldi elhelyezési lehetőségről csak behatárolt ismeretekkel rendelkezik.

Az elhúzódó recesszió és a vele járó bizonytalanságok sok gondot okoznak a Közös Piacnak, s természetesen Nyugat-Európának. Ez nem véletlen: ide tartoznak egyrészt a világ legrészesebb nemzetközi munkamegosztási kapcsolataival rendelkező, s leginkább nyitott gazdaságai. Másrészt ez versenypálya a világereszkedelem 50 százaléka számára. Nagyon figyelme méltó emiatt: az elemzések az utóbbi időben arra a következtetésre jutnak, hogy a nyugat-európai térség lemarad a nemzetközi tudományos-technológiai versenyfutásban, s következésképpen nemzetközi kereskedelemben is fő versenytársaihoz, az USA-hoz és Japánhoz képest.

A környezetváltozás szerepe

A hetvenes évtized korszakváltásai a nyugat-európai térséget hátrányosan érintették. Azok a tendenciák és vívmányok ugyanis, amelyek jellemezték és elősegítették a korábbi időszakokban a nyugat-európai országok gazdasági-társadalmi megerősödését, napjainkra visszajárak fordulnak vagy dominószzerűen leértéke-

EGK: Protekcionizmus – vagy harc a versenyképességért I.

A lemaradás évtizede után

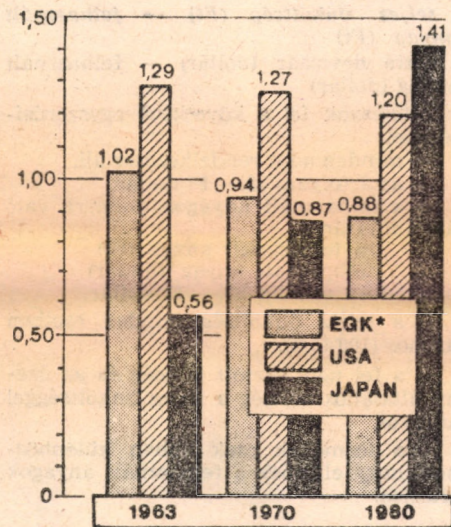
lőttek. Néhány alapvető fontosságú ezek közül:

1. A dinamikus fejlődés egyik kulcsfontosságú tényezője volt az a törekvés, hogy a technológiai-tudományos téren utolérjék az Egyesült Államokat — s ez számos téren sikerrel is járt. A nyolcvanas évtized új technológiai fejlődési szakaszában azonban Nyugat-Európa már nemcsak az USA-hoz, hanem Japánhoz képest is lemarad. Hiszen ezt a szakaszt meghatározza a mikroelektronika, a számítógévezérlésű nagyberendezések (és robotok) egyre szélesebb körben történő alkalmazása, az adatfeldolgozás és számítástechnika negyedik-ötödik generációja. E területeken az „öreg kontinens” lemaradása behozhatatlannak tűnik, mivel Európa az amerikai és japán technológiára kénytelen támaszkodni.

2. A gazdasági fejlődés és az integráció egyik kulcsfontosságú tényezője volt a „közös, egységes piac kialakítására való törekvés, szélesebb körben pedig az általános kereskedelemliberalizálás. A valóság viszont az, hogy az EGK-ban ma is változatlanul igen sok a nemzeti — nem vámjellegű — export-import szabályozás. Talán még ennél is fontosabb a termelési tényezők áramlásának akadályoztatása: ez ugyanis lehetlenné teszi a versenytársakhoz hasonló gazdaságossági méretek kialakítását. Ráadásul ez a helyzet készen kínálja az alkalmat a tengerentúli versenytársaknak az „oszd meg és uralkodj” elvének alkalmazására a nyugat-európai térségben — erre az említett új technológiai szektorok éppen példát nyújtanak.

3. Nyugat-Európa a hatvanas években utolérte, majd elhagyta az Egyesült Államokat a termelékenység, a bérszínvonal és a társadalmi-szociális juttatások tekintetében. Ez most a megváltozott helyzetben szintén új értékelést kap, s nemcsak az ún. „alacsony bérszínvonalú gazdaságok” részéről megerősödött verseny miatt. Vél vagy valóságos okokból a nyugat-európai vállalkozók ördögi körben mozognak. A viszonylagos kereslet-csökkenés, s egyúttal az alacsonyabb árszintű import beáramlása minden várakozáson felül megnövelte a kihasználatlan kapacitásokat. Ez munkaerő-leépítést tett (és tesz) szükségessé, a munkatermelékenység szintje és/vagy üteme viszont nem nő eléggé ahhoz, hogy helytálljanak az új versenytársakkal szemben — a térség emiatt protekcionista piacvédelemhez folyamodik.

A komparatív előnyök változása a legfejlettebb technológiát képviselő szektorokban

*Az EGK-n belüli forgalommal együtt számítva, a legfejlettebb technológiát képviselő termékcsoportok export-import forgalmából való részarány alakulása alapján.

De e „védelmi” fal mögött sem nőnek úgy a beruházások — főleg nem olyan technológiai szinten —, hogy később versenyképessé váljanak; az ennek megfelelő korszerű típusú beruházás ugyanis újabb munkanélküliséget váltana ki. De még fontosabb, hogy nincs beruházási kedv, mert nincs megfelelő kereslet, illetve voltaképpen nincs is befektetni való tőke. A jó profilitátsokkal keesgetető szektorokban az átlagnál jóval nagyobb a tőkeigény s legfeljebb hosszabb távon várható a megtérülés. A rövid- és középtávra profitorientált ágazatokban viszont a nyugat-európai tőke is inkább a tengerentúli menekül. A kör — és a protekcionizmus kényszerpályája — bezárul...

A folyamat kibontakozására jellemző, hogy az EGK-tagországok külső exportja 1973–80 között a világgazdaság 17,3 százalékáról 15,7 százalékra esett vissza, egymás közti szállításaik pedig 19,3 százalékról 17,6 százalékra. Tény, hogy a közösség ma is a világ legnagyobb kereskedelmi egysege. De ha összehasonlítjuk a külső exportjának arányalakulását az OECD-össz-exportból az USA és Japán teljesítményével, kiderül, hogy a lemaradása nemcsak széles körű, de éppen a legfontosabb ipari szektorokra összpontosul.

A térvészítés területei

Az adatok tanulsága szerint: ha az EGK agrár-exportja és néhány nyersanyag exportja nem nőtt volna dinamikusabban, az adott időszakban részese-e az OECD-össz-exportban is visszaesett volna. A teljességgel tartozik, hogy 1974–75-ben, majd 1980 után még erőteljesebben, az EGK-országok külkereskedelmében az egymás közti forgalom ará-

nya is mérséklődött, s a tagországok más szállítók és piacok felé kezdtek fordulni. Mindez érthetővé teszi, hogy amikor a közelmúltban az EGK Bizottsága átfogó tanulmányt készített a közösségi protekcionizmusról, tíz olyan komplex ágazatot vizsgáltatott meg, amelyekben az EGK ipara már most védelemre szorul, vagy a közeljövőben várható, hogy erre fog kényyszerülni. Ezek az ágazatok a következők:

- az acélipar, amely egész vertikumban strukturális megújulásra, átalakításra szorul, technológiájának korszerűsítésére, a termelékenység és a kapacitáskihhasználás párhuzamos emelésére kellene hogy törekedjen;
- a hajógyártás, amelynek válsága — más tőkés országokhoz hasonlóan — már évtizedes terhet jelent az EGK-ban is;
- a gépkocsigyártás, ahol még „csak” a japánok törtek be veszélyesen az EGK piacára, de várható, hogy rövidesen az amerikai autópár is piacra dobja kis- és közepes kategóriájú, a nyugat-európaiakkal versenyző gyártmányait;
- a szerszámgyártás, ahol a számítógévezérlésű nagyberendezések terén az amerikai és japán lépéselőny szintén a hazai piacokon fenyegeti már az EGK termelőit;
- a fogyasztói elektronikai ipar csaknem teljes hagyományos termékcsaládján vitathatatlanul már a japán és más új termelők versenye az európai piacokon; de a most még védett és a jelenleg növekedésnek induló szektorokban is ez a tendencia látszik érvényesülni (például színteleviszió-képcső, video-berendezések);
- a mikroelektronika és adatfeldolgozás előremutató, legfejlettebb technológiája már ma az USA és Japán cégek monopóliuma, s az EGK magas vámszinttel csak önmagát károsítja meg e szektorokban;
- a textil- és ruházati termékek piacain a várakozáson felül visszaesett kereslet és a korábban megkötött nemzetközi egyezmények hatáskorlátossága változatlanul kritikus helyzetet teremt az EGK termelői számára;
- a petrokémiai és szintetikus termékek gyártását az EGK-ban az oligopol világgazdaság rövidesen várható felbomlása, eddigi versenylőnyének elkerülhetetlen lemorzsolódása veszélyezteti;
- a cipőgyártásban csak egyes szektorokat fenyeget a külső verseny, de az ágazat külkereskedelmi mérlege 1980-ban először már így is deficitessé vált;
- a papírpiacban az észak-amerikai és skandináv termelők hagyományosan jobb feltételekkel versenyeznek az EGK-bellekkel szemben.

Egy másik, szintén az EGK-bizottság számára készített tanulmány még részletesebb elemzéssel öt speciális termékcsoportra mutat rá, amelyekben a közösség az elmúlt 12 évben radikálisan visszacsúszott az OECD-beli exportőrök között. Együttesen e termékcsoportokban az EGK külső export az OECD-exportnak 43,8 százalékát tette ki 1968-ban, 1973-ban már csak 36,1 százalékot s végül 1980-ra 32 százalék alá esett a részaránya; a legerőteljesebb csökkenés a személyautók (17 százalék) és a távközlési-elektronikus alkatrészek szektorában következett be (13 százalék).

Tényleges lemaradás?

Az EGK viszonylagos térvészítése hagyományosan fő és egyes új versenytársaival szemben persze nem mindenütt jelent tényleges versenyképesség-csökkenést, s még kevésbé fejtetlenül a termelékenység csökkenését. Az elemzők joggal mutatnak rá ugyanis, hogy egyrészt maga a versenyképesség fogalma sem egyértelmű, s kritériumai is koronként módosulnak. Másrészt a piaci teljesítmények alapján történő értékelést az is befolyásolja, hogy az USA ipari exportjának kb. 45 százaléka, Japáné 17 százalék, az EGK-nak pedig kb. 30 százaléka zajlik a piaci hatásoktól többé-kevésbé védett nagyvállalaton belüli forgalomban. Az EGK esetében speciális, és a jelzett elemzésekben szintén figyelmen kívül hagyott szempont továbbá az egymás közti forgalom is.

Ezzel együtt sem hallgatható azonban el, hogy az EGK szereplése az ipari termékek csaknem valamennyi szektorában komoly aggodalomra ad okot. Az abszolút arányvesztésnél fontosabbnak kell viszont tartani, hogy az USA és Japán exportjához képest romlik az EGK-export szakszolgáltatásának mértéke. Erőteljesen eltolódik az ún. intermedier (közbulis) termékcsoportok felé.

A piaci teljesítmények és az export-import forgalom adatai azonban így is csak a kép egy részét teszik ki, különösen ha például az utóbbi időben megsűrűsödött árfolyam-ingadozásokat is figyelembe vesszük. A kérdés az, vajon az EGK-ipar tényleges relatív termelékenység-csökkenése húzódik-e meg a tendenciák mögött, és ez valóban protekcionizmusra kell-e hogy kényszerítse a közösséget, illetve mely más okok mozdíthatják még ebbe az irányba?

Dr. Farkas J. György

ACÉLIPAR

A kiút keresése

Korunk egyre változó világgazdasági realitásainak sajátossága, hogy megszokott közmondásaink, szólásmondásaink tartalma is időnként revízióra szorul. Az acél például mindig is az erő, a megbízhatóság, a stabilitás jelképe volt.

A Nemzetközi Vas- és Acélintézet adatai szerint a világ nyersacélfogyasztása 1978-ban 725,6 millió tonnával érte el csúcspontját, azóta folyamatosan csökkent és tavaly a felhasználás már csupán 710 millió tonna volt. A mérséklődés ugyan átlagosan 2 százalékos, az egyes régiók mutatói között azonban jelentős eltérés van. A legtöbb fejlődő országban ugyanis ebben az időszakban a fogyasztás 1978-hoz képest emelkedett, a fejlett tőkés világban viszont a csökkenés az átlagnál is meredekebb volt.

Az acélválság kezdetétől fogva világos volt, hogy a fejlett tőkés országok kormányai a kohászat gondjait nem kezelhetik ugyanúgy, mintha mondjuk a sarki fűszeres jelentett be volna fizetésképtelenséget. Az ágazat ugyanis stratégiai fontosságú, ezen kívül a legtöbb államban bizonyos régiókra koncentrálnak. A foglalkoztatási problémák tehát nem „el-szortán” jelentkeznek. Az sem mellékes, hogy a kohászat termékeire országban belül más ágazatok „számítanak”. Nem volt tehát igazság szerint „meglepetés”, hogy a válság kezdete óta az érintett kormányok részben anyagi támogatással, részben pedig protekcionista kereskedelem-politikával a veszélyhelyzetbe csúszott ágazat segítségére siettek.

Az állami intervenció módszereiről és méreteiről jelenleg is viták folynak. Az már évilveg kikristályosodott, hogy a különböző formákban nyújtott támogatásoknak és adminisztratív védelemnek nem lehet célja a versenyképtelen termelés tartós megőrzése, ez ugyanis nemzetgazdasági szinten több kárral, mint haszonnal jár. A drága acél ugyanis folyamatosan rontaná például a gépipar versenyképességét, következésképpen hamarosan e szektor is „nyújtaná a markát” a költségvetésnek.

Végül soron — ez ma a közös piaci „filozófia” is — a költségvetésnek csak átmenetileg szabad a termelés támogatnia. A cél, hogy az záros határidőn belül, megváltozott termékszerkezettel, versenyképes ráfordításokkal ismét a saját lábára tudjon állni. A meghirdetett szabályozás szerint például az EGK 1985-ben meg fogja szüntetni a kohászatnak nyújtott támogatásokat, melyekkel egyébként a szándék szerint nem a folyó termelést, hanem a termékszerkezet átalakítását igyekeznek elősegíteni. (Más kérdés persze, mennyire tartják ma realitásnak pártatlan szakértők azt, hogy például a közös piaci acéliparból két és fél év múlva az érintett kormányok teljesen „kivonulnak”).

A válság leküzdésére azonban a vállalatok is sokat tesznek. A természetes reakció a kereslet visszaszerzésére a termelés korlátozása kényszerűségből. (A közös piaci acélgártók ezen az úton kísérelték meg az árak stabilizálását.) A tőkés világ legnagyobb acélgártója, a Nippon Steel például már a két olajárrobbanás között kohóinak 40 százalékát leállította. Akkoriban a termeléskorlátozás általában a régebbi, elavultabb üzemegysé-

gekre vonatkozott, most a tervek szerint két viszonylag új kohó leállítására is rákényszerül. A Nippon Steel termelése napjainkban az alapítása óta regisztrált legalacsonyabb szintet érte el és a közeljövőben vezetői nem is várnak jelentős javulást. Tervezik a kibocsátás korlátozását más japán acélgártók is. De ezzel csak a folyó ráfordítások csökkenthetők, az állandó költségek nem.

Voltaképpen az a magyarázata a jelenlegi acélpiaci árversenynek, az EGK-n belül meghirdetett termelési kvóták megsértésének is. Abban az esetben ugyanis, ha egy vállalatnak az adott megrendelés a folyó ráfordításokon kívül még akár milyen kis mértékben, de „rezsit” is visel, már érdeke annak elvállalása. A rendelkezésemre álló információk alapján hatalmas érdekek fűződnek napjainkban például az amerikai acéliparban, ahol már három hónapja csak a kapacitások kevesebb, mint 50 százalékát tudja leterhelni. (Egy évvel ezelőtt a megrendelések még mintegy 80 százalékos kapacitáskihhasználtságot biztosítottak...)

A racionalizálás másik útja két vállalat egyesítése és közös kapacitásainak a kereslethez való igazítása. Augusztusban a British Steel és a Johnson and Firth Brown összevonták kovácsolózemeiket. A döntés nyomán 1100 dolgozó elbocsátására is sor került, ez azonban a két cég vezetőinek véleménye szerint szükségszerű volt akkor, amikor a kovácsolórészleg kapacitáskihhasználtsága tartósan 50 százalék alatt van. A kormány az ilyen és ehhez hasonló intézkedéseket összesen 22 millió forinttal támogatja úgy, hogy a szükséges beruházásoknak 25 százalékát, míg az elbocsátások terheinek 85 százalékát vállalja.

Ennek ellenére az acélgártók „nem rohannak” racionalizálási javaslataikkal a 22 millió fontos alapra pályázni. Az illetékes minisztérium — hogy a vállalatokat meggyőzze — független konzultánsokkal dolgoztatott ki javaslatokat az ágazat jövőjéről. Az eredmény: a rövididőgyártó kapacitást több, mint 50 százalékkal, míg az acéllöntvény-kapacitást negyedével kellene csökkenteni.

A legnagyobb eredményt a nyugat-európai kohászati üzemek kétségtelenül az energiaráfordítások mérséklésében érték el a válsághelyzet óta. A statisztika szerint az egy tonna nyersacél előállításához szükséges energiafogyasztás a közösségen belül átlagosan 9,6 százalékkal volt kevesebb 1980-ban, mint közvetlenül az első olajárrobbanás után. Ezen belül azonban Olaszországban 10 százalékkal, Franciaországban 22 százalékkal, míg Hollandiában csaknem 25 százalékkal kevesebb energia kellett egy tonna nyersacél előállításához, mint 6 évvel korábban. (A mutató egyébként mennyiségeket, és nem értéket mér.) Összehasonlítva a nyolcvanas évek eleji energiaárakat az 1974-esekkel, nyilvánvaló, hogy a termeléshez igényelt mennyiség ilyen jelentős mérséklése mit jelentett a vállalati könyvek számára. Illetve: mennyivel többet kellett volna fizetniük az üzemeknek abban az esetben, ha fajlagos mutatóikat nem javítták. (Bár felesleges említeni, de a megtakarítások nem „ingyen”, hanem adott esetben tetemes ráfordításokat igényelve következtek be...) G. — Sz.

Az elhúzó recesszió és a vele járó bizonytalanságok sok gondot okoznak a Közös Piacnak, s természetesen Nyugat-Európának. Ez nem véletlen: ide tartoznak egyrészt a világ legszélesebb nemzetközi munkamegosztási kapcsolataival rendelkező, s leginkább nyitott gazdaságai. Másrészt ez versenypálya a világkereskedelelem 50 százaléka számára. Nagyon figyelemre méltó emiatt: az elemzések az utóbbi időben arra a következtetésre jutnak, hogy a nyugat-európai térség lemarad a nemzetközi tudományos-technológiai versenyfutásban, s következőképpen nemzetközi kereskedelemben is fő versenytársaihoz, az USA-hoz és Japánhoz képest.

A környezetváltozás szerepe

A hetvenes évtized korszakváltásai a nyugat-európai térséget hátrányosan érintették. Azok a tendenciák és vívmányok ugyanis, amelyek jellemezték és elősegítették a korábbi időszakokban a nyugat-európai országok gazdasági-társadalmi megerősödését, napjainkra visszajukra fordulnak vagy dominánszerűen leértéke-

EGK: Protekcionizmus – vagy harc a versenyképességért I.

A lemaradás évtizede után

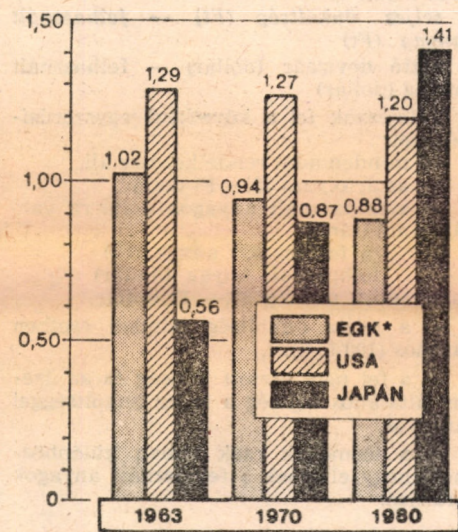
lődtek. Néhány alapvető fontosságú ezek közül:

1. A dinamikus fejlődés egyik kulcsfontosságú tényezője volt az a törekvés, hogy a technológiai-tudományos téren utolérjék az Egyesült Államokat – s ez számos téren sikerrel is járt. A nyolcvanas évtized új technológiai fejlődési szakaszában azonban Nyugat-Európa már nemcsak az USA-hoz, hanem Japánhoz képest is lemarad. Hiszen ezt a szakaszt meghatározza a mikroelektronika, a számítógévezérlésű nagyberendezések (és robotok) egyre szélesebb körben történő alkalmazása, az adatfeldolgozás és számítástechnika negyedik-ötödik generációja. E területeken az „öreg kontinens” lemaradása behozhatatlannak tűnik, mivel Európa az amerikai és japán technológiára kénytelen támaszkodni.

2. A gazdasági fejlődés és az integráció egyik kulestényezője volt a „közös, egységes piac kialakítására való törekvés, szélesebb körben pedig az általános kereskedelem-liberalizálás. A valóság viszont az, hogy az EGK-ban ma is változatlanul igen sok a nemzeti – nem vámpjellegű – export-import szabályozás. Talán még ennél is fontosabb a termelési tényezők áramlásának akadályoztatása: ez ugyanis lehetetlenné teszi a versenytársakhoz hasonló gazdaságossági méretek kialakítását. Ráadásul ez a helyzet készen kínálja az alkalmat a tengerentúli versenytársaknak az „oszd meg és uralkodj” elvének alkalmazására a nyugat-európai térségben – erre az említett új technológiai szektorok éppen példát nyújtanak.

3. Nyugat-Európa a hatvanas években utolérte, majd elhagyta az Egyesült Államokat a termelékenység, a bérszínvonal és a társadalmi-szociális juttatások tekintetében. Ez most a megváltozott helyzetben szintén új értékelést kap, s nemcsak az ún. „alacsony bérszínvonalú gazdaságok” részéről megerősödött verseny miatt. Vélte vagy valóságos okokból a nyugat-európai vállalkozók ördögi körben mozognak. A viszonylagos kereslet-csökkenés, s egyúttal az alacsonyabb árszintű import beáramlása minden várakozáson felül megnövelte a kihasználhatlan kapacitásokat. Ez munkaerő-leépítést (és tesz) szükségessé, a munkatermelékenység szintje és/vagy üteme viszont nem nő eléggé ahhoz, hogy helytálljanak az új versenytársakkal szemben – a térség emiatt protekcionista piacvédelemhez folyamodik.

A komparatív előnyök változása a legfejlettebb technológiát képviselő szektorokban

*Az EGK-n belüli forgalommal együtt számítva, a legfejlettebb technológiát képviselő termékcsoportok export-import forgalmából való részarány alakulása alapján.

De e „védelmi” fal mögött sem nőnek úgy a beruházások – főleg nem olyan technológiai szinten –, hogy később versenyképessé váljanak; az ennek megfelelő korszerű típusú beruházás ugyanis újabb munkanélküliséget váltana ki. De még fontosabb, hogy nincs beruházási kedv, mert nincs megfelelő kereslet, illetve voltaképpen nincs is befektetni való tőke. A jó profitkilátásokkal kecsegtető szektorokban az átlagosnál jóval nagyobb a tőkeigény s legfeljebb hosszabb távon várható a megtérülés. A rövid- és középtávra profitorientált ágazatokban viszont a nyugat-európai tőke is inkább a tengerentútra menekül. A kör – és a protekcionizmus kényszerpályája – bezárul...

A folyamat kibontakozására jellemző, hogy az EGK-tagságok külső exportja 1973–80 között a világexport 17,3 százalékáról 15,7 százalékra esett vissza, egymás közötti szállításaik pedig 19,3 százalékról 17,6 százalékra. Tény, hogy a közösség ma is a világ legnagyobb kereskedelmi egysége. De ha összehasonlítjuk a külső exportjának arányalakulását az OECD-össz-exportból az USA és Japán teljesítményével, kiderül, hogy a lemaradása nemcsak széles körű, de éppen a legfontosabb ipari szektorokra összpontosul.

A tévesztés területei

Az adatok tanulsága szerint: ha az EGK agrár-exportja és néhány nyersanyag exportja nem nőtt volna dinamikusabban, az adott időszakban részese-e az OECD-össz-exportban is visszaesett volna. A teljeséghez tartozik, hogy 1974–75-ben, majd 1980 után még erőteljesebben, az EGK-országok külkereskedelmében az egymás közötti forgalom ará-

nya is mérséklődött, s a tagországok más szállítók és piacok felé kezdtek fordulni.

Mindez érthetővé teszi, hogy amikor a közelmúltban az EGK Bizottsága átfogó tanulmányt készített a közösségi protekcionizmusról, tíz olyan komplex ágazatot vizsgáltatott meg, amelyek az EGK ipara már most védelemre szorul, vagy a közeljövőben várható, hogy erre fog kényszerülni. Ezek az ágazatok a következők:

– az acélipar, amely egész vertikumban strukturális megújulásra, átalakításra szorul, technológiájának korszerűsítésére, a termelékenység és a kapacitáskihasználás párhuzamos emelésére kellene hogy törekedjen;

– a hajógyártás, amelynek válsága – más tőkés országokhoz hasonlóan – már évtizedes terhet jelent az EGK-ban is;

– a gépkocsigyártás, ahol még „csak” a japánok törtek be veszélyesen az EGK piacára, de várható, hogy rövidesen az amerikai autópiacon is piacra dobja kis- és közepes kategóriájú, a nyugat-európaiakkal versenyző gyártmányait;

– a számszámgyártás, ahol a számítógévezérlésű nagyberendezések terén az amerikai és japán lépéselőny szintén a hazai piacokon fenyegeti már az EGK termelőit;

– a fogyasztói elektronikai ipar csaknem teljes hagyományos termékcsaládján vitathatatlanul már a japán és más új termelők versenye az európai piacokon; de a most még védett és a jelenleg növekedésnek induló szektorokban is ez a tendencia látszik érvényesülni (például színteleviszió-képcső, video-berendezések);

– a mikroelektronika és adatfeldolgozás előremutató, legfejlettebb technológiája már ma az USA és japán cégek monopóliuma, s az EGK magas vámszinttel csak önmagát károsítja meg e szektorokban;

– a textil- és ruházati termékek piacain a várakozáson felül visszaesett kereslet és a korábban megkötött nemzetközi egyezmények hatástalansága változatlanul kritikus helyzetet teremt az EGK termelői számára;

– a petrokémiai és szintetikus termékek gyártását az EGK-ban az oligopol világpiacon rövidesen várható felbomlása, eddigi versenytársainak elkerülhetetlen lemorzsolódása veszélyezteti;

– a cipőgyártásban csak egyes szektorokat fenyeget a külső verseny, de az ágazat külkereskedelmi mérlege 1980-ban először már így is deficitessé vált;

– a papíriparban az észak-amerikai és skandináv termelők hagyományosabb jobb feltételekkel versenyeznek az EGK-bellekkel szemben.

Egy másik, szintén az EGK-bizottság számára készített tanulmány még részletesebb elemzéssel öt speciális termékcsoportra mutat rá, amelyeken a Közösség az elmúlt 12 évben radikálisan visszaesett az OECD-beli exportörök között. Együttesen e termékcsoportokban az EGK külső export az OECD-exportnak 43,8 százalékát tette ki 1968-ban, 1973-ban már csak 36,1 százalékot s végül 1980-ra 32 százalék alá esett a részaránya; a legerőteljesebb csökkenés a személyautók (17 százalék) és a távközlési-elektronikai alkatrészek szektorában következett be (13 százalék).

Tényleges lemaradás?

Az EGK viszonylagos tévesztése hagyományos fő és egyes új versenytársaival szemben persze nem mindenütt jelent tényleges versenyképesség-csökkenést, s még kevésbé feltétlenül a termelékenység csökkenését. Az elemzők joggal mutatnak rá ugyanis, hogy egyrészt maga a versenyképesség fogalma sem egyértelmű, s kritériumai is koronként módosulnak. Másrészt a piaci teljesítmények alapján történő értékelést az is befolyásolja, hogy az USA ipari exportjának kb. 45 százaléka, Japánénak 17 százaléka, az EGK-nak pedig kb. 30 százaléka zajlik a piaci hatásoktól többé-kevésbé védett nagyvállalaton belüli forgalomban. Az EGK esetében speciális, és a jelzett elemzésekben szintén figyelmen kívül hagyott szempont továbbá az egymás közötti forgalom is.

Ezzel együtt sem hallgatható azonban el, hogy az EGK szereplése az ipari termékek csaknem valamennyi szektorában komoly aggodalomra ad okot. Az abszolút arányvesztésnél fontosabbnak kell viszont tartani, hogy az USA és Japán exportjához képest romlik az EGK-export szakszűrésének mértéke. Erőteljesen eltörlődik az ún. intermedier (közbulis) termékcsoportok felé.

A piaci teljesítmények és az export-import forgalom adatai azonban így is csak a kép egy részét teszik ki, különösen ha például az utóbbi időben megsűrűsödött árfolyam-ingadozásokat is figyelembe vesszük. A kérdés az, vajon az EGK-ipar tényleges relatív termelékenység-csökkenése húzódik-e meg a tendenciák mögött, és ez valóban protekcionizmusra kell-e hogy kényszerítse a közösséget, illetve mely más okok mozdítják még előbe az irányba?

Dr. Farkas J. György

ACÉLIPAR

A kiút keresése

Korunk egyre változó világgazdasági realitásainak sajátossága, hogy megszo- kott közmondásaink, szólásmondásaink tartalma is időnként revízióra szorul. Az acél például mindig is az erő, a megbízhatóság, a stabilitás jelképe volt.

A Nemzetközi Vas- és Acélintézet adatai szerint a világ nyersacélfogyasztása 1978-ban 725,6 millió tonnával érte el csúcspontját, azóta folyamatosan csökkent és tavaly a felhasználás már csupán 710 millió tonna volt. A mérséklődés ugyan átlagosan 2 százalékos, az egyes régiók mutatói között azonban jelentős eltérés van. A legtöbb fejlődő országban ugyanis ebben az időszakban a fogyasztás 1978-hoz képest emelkedett, a fejlett tőkés világban viszont a csökkenés az átlagosnál is meredekebb volt.

Az acélválság kezdetétől fogva világos volt, hogy a fejlett tőkés országok kormányai a kohászati gondjait nem kezelhetik ugyanúgy, mintha mondjuk a sarki fűszeres jelentett volna fizetésképtelenséget. Az ágazat ugyanis stratégiai fontosságú, ezen kívül a legtöbb államban bizonyos régiókra koncentrálódik. A foglalkoztatási problémák tehát nem „el-szórta” jellegűek. Az sem mellékes, hogy a kohászati termékekre országban belül más ágazatok „számítanak”. Nem volt tehát igazság szerint „meglepetés”, hogy a válság kezdete óta az érintett kormányok részben anyagi támogatással, részben pedig protekcionista kereskedelempolitikával a veszélyhelyzetbe csúszott ágazat segítségére siettek.

Az állami intervenció módszereiről és méreteiről jelenleg is viták folynak. Az már elvileg kikristályosodott, hogy a különböző formákban nyújtott támogatásoknak és adminisztratív védelemnek nem lehet célja a versenyképtelen termelés tartós megőrzése, ez ugyanis nemzetgazdasági szinten több kárral, mint haszonnal jár. A drága acél ugyanis folyamatosan rotanán például a gépipar versenyképességét, következőképpen hamarosan e szektor is „nyújtáná a markát” a költségvetésnek.

Végül soron – ez ma a közös piaci „filozófia” is – a költségvetésnek csak átmenetileg szabad a termelést támogatnia. A cél, hogy az záros határidőn belül, megváltozott termékszerkezettel, versenyképes ráfordításokkal ismét a saját lábára tudjon állni. A meghirdetett szabályozás szerint például az EGK 1985-ben meg fogja szüntetni a kohászati nyújtott támogatásokat, melyekkel egyébként a szándék szerint nem a folyó termelést, hanem a termékszerkezet átalakítását igyekeznek elősegíteni. (Más kérdés persze, mennyire tartják ma reálisnak pártatlan szakértők azt, hogy például a közös piaci acéliparból két és fél év múlva az érintett kormányok teljesen „kivonulnak”).

A válság leküzdésére azonban a vállalatok is sokat tesznek. A természetes reakció a kereslet visszaszerzésére a termelés korlátozása kényszerűségeiből. (A közös piaci acélgártók ezen az úton kísérelték meg az árak stabilizálását.) A tőkés világ legnagyobb acélgártója, a Nippon Steel például már a két olajárrobbanás között kohóinak 40 százalékát leállította. Akkoriban a termeléskorlátozás általában a régebbi, elavultabb üzemegysé-

gékre vonatkozott, most a tervek szerint két viszonylag új kohó leállítására is rákényszerül. A Nippon Steel termelése napjainkban az alapítása óta regisztrált legalacsonyabb szintet érte el és a közeljövőben vezetői nem is várnak jelentős javulást. Tervezik a kibocsátás korlátozását más japán acélgártók is. De ezzel csak a folyó ráfordítások csökkenthetők, az állandó költségek nem.

Voltaképpen az a magyarázata a jelenlegi acélipari árversenynek, az EGK-n belül meghirdetett termelési kvóták megsértésének is. Abban az esetben ugyanis, ha egy vállalatnak az adott megrendelés a folyó ráfordításokon kívül még akármilyen kis mértékben, de „rezsit” is visel, már érdeke annak elvállalása. A rendelkezésemre álló információk alapján hatalmas érdekek fűződnek napjainkban például az amerikai acéliparban, ahol már három hónapja csak a kapacitások kevesebb, mint 50 százalékát tudják leterhelni. (Egy évvel ezelőtt a megrendelések még mintegy 80 százalékos kapacitáskihasználtságot biztosítottak...)

A racionalizálás másik útja két vállalat egyesülése és közös kapacitásainak a kereslethez való igazítása. Augusztusban a British Steel és a Johnson and Firth Brown összevonták kovácsolózemeiket. A döntés nyomán 1100 dolgozó elbocsátására is sor került, ez azonban a két cég vezetőinek véleménye szerint szükségszerű volt akkor, amikor a kovácsolórészelek kapacitáskihasználtsága tartósan 50 százalék alatt van. A kormány az ilyen és ehhez hasonló intézkedéseket összesen 22 millió forinttal támogatja úgy, hogy a szükséges beruházásoknak 25 százalékát, míg az elbocsátások terheinek 85 százalékát vállalja.

Ennek ellenére az acélgártók „nem rohannak” racionalizálási javaslatokkal a 22 millió fontos alapra pályázni. Az illetékes minisztérium – hogy a vállalatokat meggyőzze – független konzultánsokkal dolgoztatott ki javaslatokat az ágazat jövőjéről. Az eredmény: a rüdiomgyártó kapacitást több, mint 50 százalékkal, míg az acélöntvény-kapacitást negyedével kellene csökkenteni.

A legnagyobb eredményt a nyugat-európai kohászati üzemek kétségtelenül az energiárfordítások mérséklésében érték el a válsághelyzet óta. A statisztika szerint az egy tonna nyersacél előállításához szükséges energiafogyasztás a közösségben belül átlagosan 9,6 százalékkal volt kevesebb 1980-ban, mint közvetlenül az első olajárrobbanás után. Ezen belül azonban Olaszországban 10 százalékkal, Franciaországban 22 százalékkal, míg Hollandiában csaknem 25 százalékkal kevesebb energia kellett egy tonna nyersacél előállításához, mint 6 évvel korábban. (A mutatók egyébként mennyiségeket, és nem értéket mér.) Összehasonlítva a nyolcvanas évek eleji energiaárakat az 1974-esekkel, nyilvánvaló, hogy a termeléshez igényelt mennyiség ilyen jelentős mérséklése mit jelentett a vállalati könyvek számára. Illetve: mennyivel többet kellett volna fizetniük az üzemeknek abban az esetben, ha fajlagos mutatóikat nem javították. (Bár felesleges említeni, de a megtakarítások nem „ingeny”, hanem adott esetben tetemes ráfordításokat igényeltek.) G. – Sz.

EXPORTGAZDASÁGOSSÁG

A szelektív fejlesztés fontossága és szükségessége nem vitatható. Az ezzel kapcsolatos döntések alapvető eszköztárába tartoznak az exportgazdaságossági mutatók. Csak ezek alapján dönteni azonban ésszerűtlen.

Először is rá kell mutatni a következőkre. A szakirodalomban sok esetben a gazdaságosság megítéléséhez felhasznált mutatószámokat úgy tekintik, mint amelyek adatait a vállalatok pontosan ismerik, és azok a képlet(ek)be egyszerűen behelyettesíthetők. Ez azonban ritkább eset. A képlet bármelyik elemét vizsgáljuk is, rengeteg gyakorlati problémával találkozunk magunkat szemben. A nehézségek részben vállalatok belüli megoldást igényelnek. Ilyen például a fajlagos ráfordítás pontos megállapítása, az üzemi általános költség értékének negyedévenkénti ingadozása, a szűkített önköltség értelmezése, a fel nem osztott költség pótlékkulcsainak helyes kialakítása, a belföldi árrendszer problémái.

Számítási gondok

Itt van például az **anyagköltség**. A gyógyszeripari vállalatok bármelyikében biztosan található néhány olyan anyag, amelyet több, vagy akár szinte minden termék gyártásához felhasználnak. Nem mindig állapítható meg azonban pontosan, hogy az adott anyagból egy-egy termékhez mekkora mennyiséget használnak fel. Vagy itt van a „vetítés” kérdése. A közvetlen önköltség+üzemi általános költség=szűkített önköltség. Az üzemi általános költség értéke viszont negyedévenként ingadozik. Ez pontatlanságot okoz, bizonyos manipulációra is alkalmas lehet.

A teljes önköltség számításához szükséges **fel nem osztott költség pótlékkulcsainak kialakítása és termékcsoportok szerinti megbontása** is elérhető, így a közvetett költségek termékek között megosztása csak pontatlanul végezhető el.

A Kőbányai Gyógyszerárugyár 1980-ig a fel nem osztott költségeket árbevételarányosan, relációk szerint elkülönítve képezte. A teljes önköltség nagysága tehát az értékesítési iránytól is függött, hiszen más-más eladási árat ért el a vállalat (forintban számítva) a különböző relációkban. Még azonos eladási árat feltételezve is (természetesen forintban kifejezve) a teljes önköltség néhány százalékkal eltért annak függvényében, hogy a terméket melyik relációban értékesítette.

A gyógyszeripari termékeknel nem ritka a millió forint/kg nagyságrendű érték, így az önköltség több tízezer forint/kg eltérést mutathat. A fel nem osztott költségeket 1980-tól a szűkített önköltségre vetítik a vállalatnál, de a kulcsok termékcsoportok szerint különbözőek. Attól függően, hogy melyik termékcsoport értékesítéséről van szó, a fel nem osztott költségek kulcsai akár másfélszeresen is eltérhetnek egymástól, azaz a teljes önköltség 10 százalékos ingadozást mutathat.

Az anyagköltség elszámolásának a fajlagosokon kívül másik összetevője az **egységár**. De vajon milyen egységárat kell alkalmazni egy beszerzési forrás, de változó ár, illetve több beszerzési forrás esetén? Hiszen például a Kőbányai Gyógyszerárugyár 800-900-féle vegyi anyagot, és 1300-1500-féle finomvegyeszt vásárol — a kereskedelmi, készletező vállalatokon keresztül — a világ valamennyi tájáról, rengeteg gyártó és kereskedő cégtől. Az átlagár, a legutolsó beszerzési ár, illetve a legnagyobb beszerzési forrásból származó ár alkalma-

zása mellett és ellen is egyaránt szólnak érvek.

A gazdaságossági számítások metodikája, illetve a népgazdasági szabályozás következtében ugyancsak nem elhanyagolható dilemmával állunk szemben az **exportgazdaságossági mutatók** értelmezésénél. Az előbbi esetre példa az alkalmazandó egységár megállapítása, a „világpiaci ár” hiánya, a devizanemek arányának változása, a külpiaci árak nagyfokú ingadozása.

Az import anyagoknál például a forintba való átszámítást számottevően befolyásolja a különböző devizanemek arányának mozgása. A beérkező anyag forintban, illetve dollárban számított egységárának maximuma másfélszeresen is meghaladja a minimumát, attól függően, hogy melyik hónapban érkezik be a vállalatba. Ugyancsak gondokat okoz az exportosztónzés és a **termelési adó** mértékének változtatása.

Fontos kérdés annak ismerete is, hogy a felhasznált exportgazdaságossági mutatók mire használhatók, azaz különböző esetekben milyen módon, milyen irányban fejtik ki ösztönző hatásukat. Elképzelhető ugyanis — és ezt egy példa fogja igazolni —, hogy egy adott mutató, némely esetben szándékunktól teljesen eltérő cselekvésre ösztönözhet.

Egy példa

A hatóságok által megadott anyagmentes kitermelési mutató a következőképpen írható fel:

teljes önköltség (Ft) — felhasznált anyag (Ft)
 nettó devizaár (dollár) — felhasznált anyag (dollár)

Tételezzük fel a következő egyszerűsítéseket:

- minden adat rendelkezésre áll,
- az árfolyam 38,— Ft/dollár,
- a felhasznált anyagok dollárra való átszámításánál
- a felhasznált anyag (Ft) felhasznált anyag (dollár) hányadosa mindig 38,— Ft/dollár.
- a teljes önköltség minden esetben azonos (100 forint),
- a fel nem osztott költség és az üzemi általános költség a teljes önköltséggel arányos,
- a termékek csak abban különböznek, hogy eltérőek a felhasznált anyagok arányai.

Megnevezés	A	B	C
Teljes önköltség (Ft)	100	100	100
Anyagköltség (Ft)	40	70	95
Anyagköltség (dollár)	0,79	1,84	2,50

Az első esetben az exportárbevétel az árfolyammal átszámított teljes önköltséget fedezi és 10 százalék nyereséget is tartalmaz, azaz az árbevétel 110 Ft, vagyis 2,89 dollár. A második eset, amikor az exportárbevétel csak a teljes önköltséget fedezi, azaz az árbevétel 100 Ft, vagyis 2,63 dollár. Végül, a harmadik eset, ha az exportárbevétel a teljes önköltséget sem fedezi, és 10 százalék veszteséget tartalmaz, azaz az árbevétel 90 Ft-nak megfelelő, vagyis 2,37 dollár.

Minél több anyag

— annál jobb?!

Csak a gazdaságosságot vizsgálva, és a kitermelési mutató nevezőjében szereplő

értéktől, azaz a nettó devizahozamtól eltekintve, a következőket mondhatjuk:

Ha az exportárbevétel még nyereséget is tartalmaz, akkor a mutató a népgazdasági érdekekkel ellentétesen ösztönöz. Hiszen az a vállalat „jár jól”, illetve az a termék lesz a „gazdaságosabb”, amelyik több anyagot tartalmaz. (A C-termék anyagmentes kitermelési mutatója 12,82, míg a legkisebb anyaghányadú A-terméké 33,33.) Ez pontosan ellentétes a népgazdasági érdekekkel. Hiszen gazdaságpolitikánk — többek között — azt a célt tűzte ki (és ennek a kitermelési mutatókban is érvényesülnie kellene), hogy a **fajlagos anyagfelhasználás csökkenjen**, s minél több hazai munka testesüljön meg az értékesített termékekben.

Abban az esetben, ha csak a teljes önköltséget fedezi az exportárbevétel, akkor minden kitermelési mutató — a leegyszerűsítésekkel következően — megközelítőleg az árfolyam szintjén alakul.

A mutató csak akkor tükrözi helyesen

Közszükségleti cikkek 168 millió rubelért

A KGST-országok a lakosság jobb áruellátása érdekében évről évre növelik egymás közötti **belkereskedelmi árucseré-forgalmukat**. Különösen az elmúlt 5 év alatt növekedett jelentősen — mintegy kétszeresére — a termékcseré.

A belkereskedelmi termékcseré ebben az évben több mint 168 millió rubel értékű árut biztosít a hazai fogyasztás-cikk-kereskedelemben, s ugyanilyen értékben juttat magyar termékeket a KGST-országokba. Ennek mintegy 70 százaléka választékesére, 30 százaléka határmenti és áruházi csere formájában történik.

A Szovjetunióból az idén összesen 34,6 millió rubel értékű fogyasztási cikk érkezik. A már régen kedvelt áruféleségeken kívül — például órák, pezsgők és más italárúk, evőeszközök, játékok, háztartási gépek — sok új termék is került a hazai boltokba. Ezek főként híradástechnikai eszközök, fémtömegcikk-ek, háztartási zománcozott acél- és öntöttvas edények, mechanikus háztartási eszközök, valamint szerszámok. Az áruk mintegy 30-35 százalékaért hasonló cikkekkal fizet a magyar kereskedelem, a többiért cserébe üléshuzatot, csillárokat, fröszereket, italárúkat, főzelékonzerveket, száraztésztákat, díszműárúkat és konfekciót, valamint méterárúkat szállítanak a Szovjetunióba.

A magyar-bolgár választékesére értéke országunkonként 13,6 millió rubel az idén, ebből mintegy 4,4 millió rubel értékben az áruházak cserélik ki cikkeiket. Mindössze 10 százalék az úgynevezett homogén csere — főként cipők és világító testek —, amikor azonos rendeltetésű áruk cserélnek gazdát. A többi árúért másfajta magyar termékekkel fizetünk. Bulgáriából kerti szerszámok, fogkrém, főríngék és pizzamák, házi cipők kerülnek a hazai üzletekbe. Magyarország műanyag háztartási eszközökkel, elektromos hajszító vasakkal, különféle szeszes italokkal, műbőr ruházati termékekkel, és gyapjú méterárúval fizet.

A belkereskedelmiválaszték-cserében Magyarország legnagyobb partnere évek óta Csehszlovákia, innen ebben az évben 47,5 millió rubel értékű áru érkezik. Nagy a határmenti forgalom is, megközelíti a 20 millió rubelt. A csereforgalom struktúrája változatlan: 60 százalékban azonos árúért azonos árut ad át a magyar kereskedelem. E termékek a választék bővítését szolgálják mindkét országban. A csereforgalom kisebbik része, mintegy 40 százaléka a két ország sajátos termékeiből kerül ki. A csehszlovák partnerek többek között fürdőszobaszekrényt, mopedeket, hőtárolós kályhákat, sajtókat, tartós süteményeket, a népszerű „vitakávét”, és tapétákat, sört, alsóruházati és bébi kötöttárúkat, paplanokat, takarókat és törülközőket szállítanak. Cserébe csillárt, kerámiát és népművészeti aján-

a népgazdasági célt, ha a devizabevétel nem fedezi a teljes önköltséget, mert ekkor a fajlagosan kevesebb anyagot tartalmazó termék exportgazdaságossági mutatója kedvezőbb lesz a több anyagot tartalmazó termékénél. (A termék kitermelési mutatója 44,30, B terméké: 56,60, C terméké: 38,48.)

Az anyagmentes kitermelési mutató mindezek mellett nem veszi figyelembe azt, hogy az előállított termékeknek a felhasznált anyag értékében az import milyen hányaddal szerepel. Vagyis, ha két termék költségadatai csak az import-tartalomban különböznek, a mutató nem tesz különbséget közöttük.

Igy további feladatként az exportgazdaságossági mutatók javítását, korrekcióját jelölhetjük meg. A döntések meghozatalában egyrészt a műszaki-gazdasági kritériumrendszer, másrészt egyéb tényezőket, mutatókat veszünk figyelembe. Az exportgazdaságossági mutatója, mint minden komplex gazdasági mutató, egyrészt nem ad, és nem is adhat választ minden kérdésre, másrészt csak valamihez viszonyítva, hasonlítva nyújt használható információt. Alkalmazásakor inkább csak a sorrendiséget lehet eldönteni.

Az biztos, hogy az exportgazdaságossági mutatók alkalmazásáról nem mondhatunk le. Tudunk kell azonban, hogy a mutató mire használható: különböző esetekben hogyan viselkedik, s csak ennek figyelembevételével használhatjuk fel a kapott információt.

Dr. Sárkány Péter

déktárgyakat, műbört, díszműárúkat és méterárúkat ad a magyar kereskedelem. A magyar-csehszlovák határmenti forgalom is felgyorsult az utóbbi időben járva annak eredményeként, hogy azt tavaly óta a győri FEROVILL Kereskedelmi Vállalat önállóan bonyolítja le.

Lengyelországból az idén 30 millió rubel értékben érkeznek kozmetikai cikkek, játékok, cipők, ajándéktárgyak, háztartási üvegárúk, különféle mopedek, kempingkerékpárok és a közkezdelt Grundig licenc alapján gyártott elektroakusztikai cikkek, cserébe ajándéktárgyakat, fürdőszobamérleget, italokat, bútorokat és háztartási műanyag árúkat szállítunk.

Az NDK-ból legnagyobb mértékben — mintegy 60 százalékos arányban — olyan fogyasztási cikkek kerülnek a hazai üzletekbe, amelyek ellentételeként hasonló árúkat szállítunk. Ezek többnyire cipők, konfekció- és méterárúk, kozmetikai cikkek és játékok, valamint sportcikk-ek. A jellegzetes NDK-beli import áruk az elekt-roakusztikai cikkek, szőnyegek, függönyök és egyéb lakástextiliák, a magyar export pedig csillár, papír, fröszere, műanyag háztartási cikkek és kempingbútorok.

A magyar-román belkereskedelmi árucseré-forgalom keretében több mint 20 millió rubel értékben kerülnek a magyar üzletekbe különféle háztartási cikkek — köztük evőeszközök, kések, kislépek, mixerek — és a keresett ruszti- kus ebédlőbútorok. Újdonságként ebben az évben 10 ezer elektromos táskavarrógép is érkezik. Lényegesen enyhíti majd a hazai gumicsizma- és tréningruha-gondokat, hogy mintegy 50 ezer pár felnőttsé- gyes gyermekgumicsizma kerül Romániá- ból a hazai üzletekbe, s a csereforgalom keretében tréningruhák is érkeznek. A román áruért Magyarország műanyag és fém háztartási cikkekkel, fröszereket, mű- bőr lábbeliket, kempingcikk-eket, hor- gászfelszereléseket, konfekciótermé- ket és méterárúkat szállít.

Kialakultak a kezdeti termékcseré-kap- csolatok Kubával, Vietnammal és Mon- góliával is. Ezekből az országokból fő- ként jellegzetes népművészeti tárgyakat, ezenkívül Kubából dohányárút, Vietnám- ból például strandpapucsot kap a magyar kereskedelem, cserébe hazai iparcikk- et szállítanak. Most épülnek ki a bel- kereskedelmi árucseré kapcsolatok a Koreai Népi Demokratikus Köztársasá- gal is.

A KGST-árucseré-forgalomban részt vevő országok belkereskedelmi munkacsoportjai minden év közepén felülviz- sálgják a kétoldalú szerződéseket.

A KGST-országok belkereskedelmi munkacsoportjai az év IV. negyedében írják alá a jövő évi kétoldalú megállapodásokat.

(g)

Kiprobált szolgáltatásaink:

vállalati munkaközösségek, szövetkezeti szakcsoportok, társulások szervezése, szerződéses és általánnydíjas üzemeltetés kialakítása

Referenciák!

Integrál Műszaki-Gazdasági Tanácsadó Iroda

gazdasági munkaközösség
 Budapest IX., Ráday utca 34. 1092 Telefon: 377-196.

Természetes kiválasztódás vagy működési zavar?

Az 1933-as gazdasági válság óta eltelt időszak legsúlyosabb válsághulláma sújtja a fejlett tőkés államok vállalatait. Noha a közvélemény érdeklődésének előterében a nagy cégek — az AEG-Telefunken, a Laker Légítársaság, az amerikai Penn Square bank, stb. — megroggyanása áll, a nemzetgazdaságok számára az igazi megrázkódtatást a kis- és középvállalatok tömeges csődbejutása jelenti. Az OECD-országokban naponta több száz vállalat jelent fizetésképtelenséget.

Szomorú lista

Az idei első félévben az NSZK-ban 5700 cég jutott csődbe, 50 százalékkal több, mint egy évvel korábban. A becslések szerint az esztendő végére 13 ezerre emelkedhet a csődjelöltek száma. A cégbejárások következtében csak az első félévben 185 ezren veszítették el állásukat, s amennyiben a jóslások igaznak bizonyulnak, az év végéig további 180 ezren maradnak munka nélkül.

A csődjelentések száma az Egyesült Államokban is aggasztóan alakul. Június végéig 12 ezer vállalat ment tönkre, 45 százalékkal több, mint a tavalyi év első felében. Új jelenség az USA-ban, hogy mind több kisbank is feliratkozik a fizetésképtelenek listájára; az első félévben több mint 20 bank volt kénytelen csődtől jelenteni.

Nagy-Britanniában mintegy hatezer vállalat „adta be a kulcsot” az első félévben. Hollandiában is több ezer cég zárta be kapuit, elsősorban a kisvállalatok, amelyek a dolgozók közel 70 százalékát foglalkoztatják. Franciaországban tavaly csaknem 21 ezer cég jutott csődbe, s nem rózsásak az ideai kilátások sem.

A példákat, a statisztikákat még hosszasan lehetne sorolni. A gazdaságirányítás egyelőre képtelen megállítani a csődöket, s ez a kedvezőtlen folyamat olyan hatással lehet — és nyomaiban már van is — a gazdaságra, hogy a veszteségeket még egy esetleges fellendülés sem tudja maradéktalanul pótolni. Mi váltotta ki a mostani, szokatlanul erős csődhullámot?

Kiváltó okok

Az elemzők elsősorban a tartós recessziót okolják a bajokért. Az egyre csökkenő rendelésállomány, a kapacitások nem kellő kihasználása következtében erősen visszaestek az egyébként sem tökéletes kis- és középvállalatok bevételei. Mind kevesebb anyagi eszköz jut a fejlesztésre, korszerűsítésre. A magas hitelkamatok szinte lehetetlenné teszik a kisvállalkozások számára a pénzhezjutást, illetve olyan erőfeszítéseket kíván a vállalt pénzügyi kötelezettségek teljesítése, hogy sok esetben egyenes az út a csődjelentéshez.

Nem véletlen, hogy a csődhullám elsősorban a válságiparágakon söpör végig. A fizetésképtelenséget jelentő vállalatok többsége a recesszió által leginkább sújtott ágazatokban tevékenykedik, nevezetesen a textiliparban, a gumigyártásban, az acél- és építőiparban, a repülőgépgyártás háttérparában és a légiforgalomban. (Érdemes megjegyezni, hogy a 100 ezer céget számláló nyugatnémet építőipar vállalatainak rövid idő alatt 10 százaléka ment tönkre.) Ezrével zárnak be a kiskereskedők, mert a fizetőképes kereslet visszaesése következtében nyereség helyett csak deficitet tudnak halmozni.

A csődök fontos oka a termelési költség-növekedés alacsony üteme is. Ugyanakkor az egyre növekvő termelési költségek megfojtják a kis- és középvállalatokat, hiszen áraikban nincsen annyi „tartálék”, hogy a többletköltségeket „lenyeljék”. Az átlagosnál nagyobb áremelés viszont ugyancsak — igaz más oldalról — a kapuk bezárásához vezethet.

Míg a nagyobb vállalatok a tőkés világban viszonylag korszerű vezetéssel rendelkeznek, tehát a kedvezőtlen piaci hatásokra — legalábbis a vezetés szempontjából — gyorsan és operatíven tudnak válaszolni, a kisebb termelési és kereskedelmi egységek ilyen „akciókra” nincsenek felkészülve. Így adódik elő az a helyzet, hogy egyre több cég jut csődbe a rossz, a mai nehézségek leküzdésére nem felkészült vezetés miatt.

A tőkés nemzetgazdaság számára nem lehet közömbös a csődök számának megnövekedése, hiszen a kis- és középvállalatok, a kiskereskedőknek és szolgáltatóknak fontos szerepük van a gazdasági élet működésében. Ebben a szektorban hajtják végre ugyanis a tőkeberuházások javarésztét, s amennyiben itt lanyha vagy csökkenő a beruházási tevékenység, ennek hatását az egész ipari termelés, végül soron a gazdasági növekedés is megérzi. Több országban ezek a vállalatok alkotják a gazdaság gerincét, s a dolgozók többsége itt kap munkalehetőséget. Az NSZK-ban például az 500 főnél kevesebbet foglalkoztató cégekre jut a beruházások 41 százaléka, a bérből élők 64 százalékát alkalmazzák, s ők állítják elő a bruttó társadalmi termék közel felét.

Érthető tehát, hogy napjainkban a kis- és középvállalatok sorsa a nyugati gazdaságpolitika egyik legfontosabb kérdése lett. Heves viták folynak a segítség szük-

ségességéről, lehetséges módjairól, valamint a csődfolyamat lelassításához, megállításához szükséges pénzeszközök előteremtésének forrásairól.

Hogyan tovább?

Sajátos nézetet képvisel a „kicsik” kérdésében a washingtoni vezetés. Miközben az amerikai vállalatok és bankok mellett újabban a farmerek is tömegesen jutnak csődbe, a kormány egyelőre nem hajlandó semmiféle állami segítőintézkedés meghozatalára. A reagani gazdaságfilozófia ugyanis arra az alapelvre épül, hogy a kormánynak vissza kell vonulnia a gazdasági életből, fel kell számolni a támogatási rendszerüket. A gazdasági életben — vélik Reaganék — a természetes kiválasztódás törvénye érvényesül, s csak az maradhat talpon, aki alkalmazkodni tud. Csakhogy a „hulljon a férge” szemlélet nem akkor a leginkább célravezető, amikor a csőd országos jelenségévé vált, ráadásul olyan helyzetben, amikor az amerikai cégek tízezrei elsősorban nem a saját ballépéseik, ügytelenségük miatt jutottak kedvezőtlen helyzetbe.

Egészen más a nyugat-európai kormányok véleménye. Tisztán látják, hogy mielőbbi cselekvésre van szükség, mert közép távon csak így menthető meg a gazdaság gerincét alkotó kis- és középszektor a teljes sorvadástól. Az intézkedések egy részének hatása várhatóan már rövid távon érezhető lesz, a fő adut azonban a hosszabb távon érvényesülő „talpraállító” programok jelentik. Hollandiában a nagybankok is bekapcsolódhatnak a kisvállalkozások beruházási programjaiba. Az exportorientált kisvállalatok egyúttal anyagi támogatásban is részesülnek a kormánytól: az értékesítéssel, új termékek felkutatásával kapcsolatos külföldi utazások költségeinek 40 százalékát fedezik, s szubvencionálják a kivitel növekedését szolgáló termelést is. Minden nyugat-európai ország igyekszik megtalálni azokat a közvetlen és közvetett támogatási módokat, amelyek segítségével életet lehet lehelni a kisvállalkozásokba.

A kormányok a tapasztalatok szerint nem szívesen avatkoznak be közvetlenül, még az országos presztízst jelentő nagy-

vállalatoknak is ritkán hajlandók mentőövet dobni. A közvetett támogatások fegyvertára azonban meglehetősen széles, viszont nem olcsó. Márpedig ez utóbbi nem lehet mellékes szempont, hiszen a deficit költségtérítések időszakában nem könnyű tízmilliókat előteremteni.

Az érem másik oldala az, hogy a lehetőségekhez képest a kis- és középvállalatoknak is mindent el kell követniük a talponmaradásért. Az új helyzethez való alkalmazkodásuk, illeszkedésük közepontjában a megfelelő termelési szerkezet kialakítása áll. Csak akkor kerülhetik el a „forró” helyzeteket, ha termékeik korszerűek, kínálatuk egyezik a kereslettel, s időben végrehajtják a piac követelte váltásokat. Ezek a váltások nem mindig járnak együtt anyagi ráfordításokkal, többletkiadással. Sokszor elegendő a sikerhez a kapacitások ésszerűbb kihasználása, a munkaszervezés korszerűsítése, a termék folyamatos változtatása, s nem utolsósorban a marketingmódszerek állandó csiszolása.

Az elmúlt évtized közepétől átértékelődnek az egyes gazdaságossági, termelési, értékesítési kategóriák. Ami még néhány esztendővel ezelőtt elégségesnek, gazdaságosnak tűnt, az az új világgazdasági helyzetben más megvilágításba kerülhet. A kedvezőtlen üzletmenet például most könnyebben eredményezhet csődöt, mint korábban. Ezért azok a vállalatok — mérettől függetlenül — amelyek tartósan kedvezőtlen „eredményt” tudnak felmutatni hamarabb kerülhetnek kalapács alá, mint egy évtizeddel korábban. Mind ez oda vezet, hogy napjainkban a csődveszély nem csak a fizetésképtelenség idején válik valósággá, hanem akkor is, amikor az eladások, a profitek néhány hónapon keresztül meredeken zuhannak. A tőkés vállalatoknak megnekedett a „csődérzékenyséjük”, a rossz üzletmenet — amelynek általában nem csak piaci okai vannak — nagyon rövid idő alatt a mélybe ránthatja őket. Persze a bukás kivédése, vagy elhalasztása nagy mértékben függ a tőkeerőtől, amelynek dolgában a tartós dekonjunktúra idején még a legnagyobb vállalatok helyzete is meggyengült. Mindent összevetve, a leghatásosabb csődellenes gyógyszer a termelési szerkezet „karbantartása”, a gyors reagálás a piac igényeire. Úgy tűnik azonban, hogy még jó időbe telik, amíg a fejlett tőkés országok kis- és középvállalatai számára e medicina — illetve megszerzésének anyagi feltételei — rendelkezésre áll.

Gonda György — Szentgáli Péter

A kisipar szerepe az NDK gazdaságában

Az 1976–80-ig terjedő időszakban az NDK kisipara több mint 20 százalékkal növelte teljesítményét, ezen belül a lakosság részére végzett javítások és egyéb szolgáltatások keretén 40 százalékkal emelkedtek, s ma mintegy kétszeresét teszik ki a tíz évvel korábbiak.

számottevő fejlődésben meghatározó szerepe van annak a gazdaságpolitikának, amely a Német Demokratikus Köztársaság 1949. október 7-én történt megalakulása óta következetesen és sokoldalúan gondot fordít arra, hogy a kisipar — beleértve az önálló kisiparosokat — fontosságának megfelelő szerephez jusson a lakosság ellátásában. Az e célú szolgáló kormányzati intézkedések hosszú sorában figyelmet érdemel, hogy már 1950-ben törvény született a kisipar fejlesztéséről, legutóbb pedig 1976-ban minisztertanácsi határozat intézkedett a magántulajdonban lévő üzletek, vendéglők és szolgáltató kisipar tevékenységének előmozdításáról.

Az e tekintetben az utóbbi években meggyorsult fejlődést a következőkben összegezte Erich Honecker, az NSZEP KB főtitkára, az államtanács elnöke, az 1981. áprilisában tartott X. pártkongressz-

szuson: „Beváltak azok az intézkedések, amelyeket a bizományi kereskedők, magánkiskereskedők, vendéglősök és kisipari üzemek tevékenységének fejlesztésére hoztunk. A helyi államhatalmi szervek 1975 óta 7500 iparengedélyt adtak ki kiskereskedések és vendéglők működésének továbbfolytatására, illetve újak megnyitására, s ez a dolgozók érdekét szolgálja. 1980-ban 154 700 szövetkezeti és velük dolgozó családtagjakkal együtt 122 500 önálló magánkisiparos tevékenykedett. Ez együttvéve 267 200 kisiparos, 4200-zal több, mint 1975-ben.”

A kisipar szerepét az NDK gazdaságában jól szemlélteti, hogy az ott dolgozó keretben 400 ezer fő az összes foglalkoztatottnak (8,7 millió) 4,5 százalékát teszi ki. Az 1980. évi adatok szerint a kisiparosok közül 38,2 százalékuk, azaz 152 ezer fő, 2751 szövetkezetben dolgozott (tanulókkal együtt) míg 61,8 százalékuk (246 ezer fő, tanulók nélkül) a magánkisiparban. A két szektorban együttvéve a nők aránya 38 százalékot tett ki.

A kisipar növekvő szerepét, s ezen belül az egyes szektorok, illetve tevékenységek szerinti megoszlását jól szemléltetik az alábbi adatok:

A kisipari tevékenység értéke (millió márká)	1972	1976	1980
Összesen	13,334	13,971	16,375
Ebből: szövetkezetek	4,624	5,536	6,734
magánkisipar	8,910	8,435	9,641
Megoszlás főbb tevékenységek szerint (százalékban)			
Termelés (építés nélkül)	51,2	48,0	43,9
Szolgáltatások és javítások	26,0	28,8	32,3
Építési tevékenység	22,8	22,7	23,3

A kisipar népgazdasági súlyát tekintve figyelemre méltó, hogy 1980-ban részaránya a lakosság részére végzett összes szolgáltatások és javítások 68 százalékát

bet, helyenként 75 százalékot. Ugyanebben az évben a friss pékáruk mintegy felét a kisipar állította elő. 1980-ban a magán kisipar 41,1 százalékát nyújtotta az összes teljesítménynek, míg a bizományi és magánkereskedők bonyolították le az NDK teljes kiskereskedelmi forgalmának 11,7 százalékát. Csupán 1976 és 1982 között 30 000 kisipari és egyéb működési engedélyt adtak ki a lakosság jobb ellátása érdekében. E mellett adókedvezményekkel, továbbá kamatmentes, vagy kedvezményes kamatozású hitelekkel segítették a lakossági szolgáltatások kisipari formában való bővítését.

A szakember-utánpótlás érdekében az NDK-ban 1976 óta különös gondot fordítanak a kisipar legfontosabb szakmaiban való képzésre, amelyek közé tartoznak elsősorban a pékek, mészárosok, szabók, asztalosok, cipészek, kéményseprők stb. Amíg például 1970-ben a pék és cukrász tanulók száma 1535 volt, 1980-ban már 2299, a mészáros tanulóké pedig 778-ról 2016-ra emelkedett. E mellett, 1977 óta, 37 olyan ritka szakmát is beiktattak a képzési rendszerbe, amelyeket — mint ez nálunk sem ismeretlen — a kihalás veszélye fenyegetett. Jelenleg mintegy 32 000 fiatal tanul kisiparosnak az NDK-ban, kb. fele-fele arányban szövetkezeteknél, illetve a magánkisiparban.

Minthogy tovább nő a háztartások felszereltsége korszerű tartós fogyasztási cikkekkel, érthető, hogy a jelenlegi öt-éves terv 1985-ig a lakossági javítások és szolgáltatások 23 százalékos növelését irányozza elő.

Ebben, akárcsak a lakosság ellátásában általában, változatlanul fontos szerep jut az e cél érdekében önálló tevékenységgel közreműködőknek is, mint ezt az NSZEP programja leszögezi: „A szocialista társadalom kedvező lehetőségeket nyújt a kisiparosoknak és kisvállalkozóknak ahhoz, hogy erejüket és képességeiket a társadalom érdekében kifejthessék, tevékenyen közreműködjenek egy új társadalom felépítésében, s munkájuknak megfelelő juttatásban részesüljenek.”

F. J.